T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİNDE ERGİRİ KAZASI (XIX. Yüzyıl)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Enisa SULAJ

BURSA – 2022

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİNDE ERGİRİ KAZASI (XIX. Yüzyıl)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Enisa SULAJ

Danışman:

Doç. Dr. Saadet MAYDAER

BURSA – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim İslam Tarihi Bilim Dalı'nda 702022022 numaralı Enisa SULAJ'ın hazırladığı "Osmanlı Döneminde Ergiri Kazası (XIX. yüzyıl)" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, .../.../… günü …… - ……..saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ……..….. (başarılı/başarısız) olduğuna …… (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Saadet MAYDAER

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr.

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Üye

Üye

...../...../ 20.....

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/06/2022

1- Tez Başlığı / Konusu: **Osmanlı Döneminde Ergiri Kazası (XIX. yüzyıl)**

2- Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 139 sayfalık kısmına ilişkin, 28/06/2022 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %14'tür

3- Uygulanan filtrelemeler:

4- Kaynakça hariç

5- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

6- Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

7- Gereğini saygılarımla arz ederim.

28/06/2022

Adı Soyadı: Enisa SULAJ

Öğrenci No: 702022022

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: İslam Tarihi

Statüsü: Y.Lisans☒

Danışman

Doç. Dr. Saadet MAYDAER

28/06/2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *Osmanlı Döneminde Ergiri Kazası (XIX. yüzyıl)* adlı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

28/06/2022

Adı Soyadı	**:** Enisa SULAJ
Öğrenci No	**: 702022022**
Anabilim Dalı	**:** İslam Tarihi ve Sanatları
Programı	**:** İslam Tarihi
Statüsü	**:** Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	**:**Enisa Sulaj
Üniversite	**:**Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	**:**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	:İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	:İslam Tarihi
Tezin Niteliği	:Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xiv+ 129
Mezuniyet Tarihi	:…. / …. / 2022
Tez Danışman(lar)ı	:Doç. Dr. Saadet MAYDAER

OSMANLI DÖNEMİNDE ERGİRİ KAZASI (XIX. YÜZYIL)

“Osmanlı Döneminde Ergiri Kazası (XIX. Yüzyıl)” adlı tez çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Ergiri Kazası’nın Osmanlı öncesi, Osmanlı dönemindeki tarihçesine kısaca değinilmiş ve idarî yapısı incelenmiştir. İkinci bölümde ise Ergiri’nin sosyo-ekonomik yapısı, pazarlar, tarım, vergi, mabetler, kaleler, yerleşim ve nüfusu, dinî ve kültürel boyutundan ele alınmıştır. Üçüncü bölümde eğitim-öğretim hayatı ve Osmanlı Döneminde Ergiri Kazası’ndan çıkmış olan ilim adamları araştırılıp incelenmiştir.

Ergiri Kazası, bugün Arnavutluk’un güney kısmında bulunmakta ve Gjirokaster ismini taşımaktadır. Arnavutluk’un en güzel şehirlerinden olup, iyi korunmuş bir Osmanlı kazası örneği olarak, UNESCO *Dünya Miras Listesine* dâhil edilmiştir. Tez söz konusu döneme ait birincil kaynaklar kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler:

Ergiri Kazası, Osmanlı, Arnavutluk, Gjirokaster.

ABSTRACT

Name and Surname **:**Enisa Sulaj

University : Bursa Uludag University

Institution : Social Science Institution

Field : History of Islam and Islamic Arts

Branch : History of Islam Degree

Awarded : Master

Page Number : xiv+ 129

Degree Date : …. / …. / 2022

Supervisor (s) : Doç. Dr. Saadet MAYDAER

Ergiri in the Ottoman Period (XIX. Century)

Our thesis named "Ergiri in the Ottoman Period (XIX. Century) consist of an introduction and three chapters. İn the first chapter of the study we have depicted the history of pre-Ottoman, Ottoman period and administrative structure of Ergiri. İn the second chapter we have examined the socio-economic structure of Ergiri, Bazaars, agriculture, taxes, temples, castles, settlement and poplulation, according to the religious and cultural dimensions. Throughout third charpter we have discussed about the education life and analysed the knowledge people.

The city of Ergiri is located in the sourthern part of Albania today and bears the name Gjirokaster. İt is one of the most beautiful cities of Albania and is included in the UNESCO *World Heritage List* as a rare and well-preserved example of the Ottoman township. The thesis has been prepared using primary sources relating to the researched period.

Key Words:

Ergiri District, Ottoman, Albania, Gjirokaster.

ÖNSÖZ

Ergiri Kazası, Arnavutluk'un güneyinde bulunmaktadır. Bu çalışmanın seçilmesinin en önemli sebebi, Ergiri'nin Osmanlılar döneminde büyük bir yere sahip olup, gerçek tarihinin yeterince açıklığa kavuşturulmaması ve maalesef şimdiye kadar herhangi bir monografik çalışma yapılmamış olmasıdır. Bununla birlikte Ergiri Kazası araştırmalarında, nüfus verilerinin ve yerleşim yerlerinin açıklığa kavuşturulması da önemlidir. Bu sebeple, Osmanlı Arşiv kaynaklarını kullanarak, "Osmanlı Döneminde Ergiri" konulu tez çalışmamızı seçmeye karar verilmiştir.

Araştırmamızı, giriş ve üç ana bölüm üzerine kurgulanmıştır. Birinci bölümde Ergiri Kazası'nın Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemindeki durumu kısaca ele alındıktan sonra idarî yapısı anlatılmıştır. İkinci bölüm'de şehrin sosyal ve ekonomik yapısı, yerleşim ve nüfusu üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise eğitim-öğretim hayatı ve bu bölgeden çıkmış ilim adamları incelenmiştir.

Araştırmada Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Yanya Vilâyeti Salnâmeleri, Arnavutça kaynaklar ve Osmanlı kroniklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler mümkün olduğunca detaylı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılarak tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca buradan çıkan ünlü âlimler tespit edilip, onların biyografileri ele alınmıştır.

Çalışmanın her aşamasında, kıymetli zamanını ayırıp, büyük bir ilgiyle ve sabırla elinden geleni yapan ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Saadet MAYDAER'e teşekkürü bir borç bilir ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ Hocam'a da teşekkür ederim. Son olarak, yardımlarını esirgemeyen ve her zaman yanımda olan ve destekleyen, bu hayattaki en büyük şansım olan eşime ve aileme sonsuz minnettarım.

Enisa SULAJ

Bursa, 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **ii**

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iii**

YEMİN METNİ ..... **iv**

ÖZET ..... **v**

ABSTRACT ..... **vi**

ÖNSÖZ ..... **vii**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

TABLO LİSTESİ ..... **xii**

KISALTMALAR ..... **xiv**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGİRİ'NİN FİZİKİ VE İDARİ YAPISI

I. OSMANLI ÖNCESİ ERGİRİ 4

A. Osmanlı Öncesi 4

B. Ergiri İsminin Menşei Ve Yazılışı 5

C. Ergiri'nin Coğrafyası 5

D. Ergiri'nin Osmanlı Hâkimiyetine Geçişi 6

II. OSMANLI DÖNEMİNDE ERGİRİ KAZASI'NIN İDARİ YAPISI 13

A. İdari Taksimat 13

1. Eyâlet 13

2. Sancak 14

3. Kaza 14

4. Nahiye 15

5. Köy 15

B. İdari Görevliler 16

1. Mutasarrıf ve Belediye Reisi 16

2. Muhasebeci 17
3. Tahrirat müdürü 17
4. Nüfus memurları 18
5. Sandık emini 20
6. Müftü, naib ve metropolitler 21
III. FİZİKİ YAPI 23
A. Ev Tipleri 23
1. Basit evler 23
2. Kuleler 23
B. Dini Yapılar 23
1. Camiler 23
a. Meçite Camii 25
b. Pazar Camii (Çarşı Camii) 25
2. Kiliseler 25
3. Tekkeler 27
C. Kaleler 29
D. Ergiri Hükümet Konağı 29
E. Köprüler 30

İKİNCİ BÖLÜM

ERGİRİ KAZASI'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

I. DEMOGRAFİK VE DİNİ DURUM 32
A.Demografik Yapı 33
1. İskân politikası ve nüfus 33
a. İskân politikası 33
b. Köyler ve köylerdeki nüfus 35
1) H. 1251/ M. 1835/1836 Tarihli Müslim Nüfus Defteri 41
2) Ergiri Kazası'nda Müslüman Nüfus Yapısı 41
3) Ergiri Kazası'nda Meslekî Zümreler 43
4) Ergiri Kazası'nda Engelliler 45
5) Ergiri Kazası'nda Nüfusunun Onarlı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 46

B. Dinî Yapı 59
1. Müslümanlar 59
2. Gayrimüslimler 60
II. Ergiri'de Ekonomik Yapı 61
1. Ticaret ve pazarlar 61
2. Zirai üretim 63
3. Vergiler 63
a. Aşar (öşür) vergisi 64
b. Cizye vergisi 65
4. Hayvancılık 67
III. Asayiş Problemleri 70
a. Kişiye karşı işlenen suçlar 70
b. Mal varlığına karşı suçlar 71
c. Örgütlü suçlar 72
d. Kamu güvenliğine karşı suçlar 73
e. Suç türlerinin tespiti için oluşturulan istatistik cetvelleri 73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİM VE İLMÎ HAYAT

I. EĞİTİM KURUMLARI 77
A. Sıbyan ve İbtidâiye Mektepleri 77
B. Rüşdiye Mektebi 87
C. İdadi Mektebi 92
D. Mülkiye Mektebi 93
II. İlmî Hayat 93
Ergiri'li İlim Adamları 93

SONUÇ 113

KAYNAKLAR 114

A. Arşiv Belgeleri 114
B. Kitap ve Makaleler 118

EKLER 125

Ek. 1. Arnavutluk haritasında Ergiri (Gjirokastra)..... 125
Ek. 2. Ergiri'den evler örneği..... 126
Ek. 3. Ergiri'den bir kare..... 126
Ek. 4. Zal Tekkesinden kareler (Teqja e Zallit) 127
Ek. 5. Nepravişte köyünün Tekkesi (Teqja e Nepravishtes)..... 128
Ek. 6. Ali Hormova Tekkesi 128
Ek. 7. Eski Pazar Mahallesi'ndeki Rum Kilisesi 129

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yanya Vilâyeti Sâlnâmeleri'nin toplu listesi..... 2
Tablo 2. H. 1311/ M. 1893 yılında Ergiri Kazasının Nüfusu, Sınırları ve Çiftlikleri..... 11
Tablo 3: Ergiri'nin Mutasarrıfları ve Belediye Reisleri..... 16
Tablo 4: Ergiri Kazası'nın Muhasebecileri..... 17
Tablo 5: Ergiri Kazası'nın Tahrirat Müdürleri..... 17
Tablo 6: Ergiri Kazası'nın Nüfus Memurları..... 18
Tablo 7: Ergiri Kazası'nın Sandık Eminleri..... 20
Tablo 8: Ergiri Kazası'nın müftü, naib ve metropolitleri..... 21
Tablo 9: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Ergiri Kazası'nda Bulunan Kiliseler..... 25
Tablo 10: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Ergiri Kazası'nda Bulunan Tekkeler..... 27
Tablo 11: Yanya Vilâyet Salnâmelere göre Ergiri'de bulunan köprüler..... 30
Tablo 12: Ergiri Kazası'nda "Hassa-i Sancak-Beği Der Tasarruf-ı Ali Beğ" olarak kaydedilen köyler, haneler ve varidatlar (1431)..... 35
Tablo 13: Hassa-i Mir Liva (1530)..... 38
Tablo 14: Hassa-i Kasım Paşa (1530)..... 38
Tablo 15: Tımâr-ı Zu'amâ ve Sipâhiyân (1530)..... 39
Tablo 16: Tımâr-ı Mustahfızân-ı Kal'a-i Argirikasrı (1530)..... 39
Tablo 17: Cem'an Kazâ-i Argirikasrı (1530)..... 40
Tablo 18: Ergiri Kazası Merkezinde Mevcut olan Mahalle, Hane ve Erkek Nüfusu (H. 1251/ M. 1835/1836)..... 41
Tablo 19: Ergiri Kazası'na Bağlı Köylerdeki Müslüman Hane Sayısı ve Erkek Nüfusu (H. 1251/ M. 1835/1836)..... 42
Tablo 20: Ergiri Kazası'nda Nüfus Sayımına Göre Meslekler ve Bu Meslekleri İcra Eden Nüfus (H. 1251/ M. 1835/1836)..... 43
Tablo 21: Ergiri Kazasında ve Köylerdeki Engelliler (H. 1251/ M. 1835/1836)..... 45
Tablo 22: Mahalle Nüfusunun Onarlı Yaş Gruplarına Dağılımı (H. 1251/ M. 1835/1836)..... 46
Tablo 23: Köy ve Mahalle Nüfusunun Onarlı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (H. 1251/ M. 1835/1836)..... 47
Tablo 24: H. 1262/ M. 1845/1846 Tarihli Nüfus Defterine Göre Ergiri Kazası'nın Köy, Mahalle, Hane ve Nüfusu..... 49
Tablo 25: Ergiri Sancağının havi olduğu kaza ve kasabalarda sâkin ve mutavattın ahâli-i müslime ve gayrimüslimenin nüfus-ı zukuru miktarını Mübin icmâl cedvelidir(H. 1297/ M. 1879/1880)..... 54
Tablo 26: Yanya Vilâyeti'nin H. 1297/ M. 1879'daki Erkek Nüfusu..... 55
Tablo 27: Ergiri Sancağı'nın H. 1302/ M. 1884/1885 Yılındaki Erkek Nüfusu..... 56
Tablo 28: Reâyâ'nın H. 1206/ M. 1791/1792 tarihli nüfus defteri (Hristiyan Tebaa)..... 60
Tablo 29: Ergiri Kazası'nda bulunan ticari mekânlar..... 62

Tablo 30: Ergiri Sancağı'nın Gayrimüslimlerinin bedel-i askeriyelerinin miktarı (H. 1272/ M. 1855/1856) 65
Tablo 31: Yanya, Ergiri, Berat ve Perveze Sancağı'ndaki hayvanların miktarı 67
Tablo 32: Vilâyetin agnam ve keçi vesaire miktarı 67
Tablo 33: Ergiri Livası'nın R. 1319 / M. 1903/1904 senesi nakliye vasıtası hayvanlarının yoklama cetveli. 69
Tablo 34: Ergiri Kazası'nda H.1297/ M.1879/1880 yılında vuku bulunan cinayet cetveli: 74
Tablo 35: Ergiri merkez liva R. Temmuz 1325/ M. Temmuz-Ağustos 1909 hapishane cetveli. 75
Tablo 36: Ergiri merkez liva R. Ağustos 1325/ M. Ağustos-Eylül 1909 hapishane cetveli. 76
Tablo 37: Ergiri Sancağı'nda sıbyan mektebi bulunmayan ve ihtiyacı olan kazalar ve köyler (H. 1283/ M. 1866/1867) 79
Tablo 38: Ergiri Kazası'nda bulunan İbtidâiye mektepleri 80
Tablo 39: Ergiri Kazası'nda Osmanlı Arnavut Maarif Kulübü'ne bağlı küşâd olunacak iptidaiye mektebi (H. 1329/ 1911). 83
Tablo 40: Hey'et-i İdare ve Ta'limiyye (H. 1329/ 1911) 84
Tablo 41: Ergiri Kazası'nda bulunan Rüşdiye mektepleri 88

KISALTMALAR

BOA. : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

b. : bin

bs. : baskı

bkz. : bakınız

çev. : çeviren

D.İ.A : Diyanet İslam Ansiklopedisi

ed. : Editör

h. : hicri

haz. : hazırlayan

Y. V. S. : Yanya Vilâyet Salnâmesi

T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı

trc. : tercüme

Yay. : yayınları

GİRİŞ

Arnavutların menşei İliryalılara dayanır. Onlar, Balkan yarımadasına en erken yerleşmiş olan toplumlardan birisidir. Arnavutluk Roma, Slav, Bizans ve Osmanlıların hâkimiyetinde kalmıştır. Ergiri şehri Arnavutluk'ta Gjirokaster olarak bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerine göre ise Yanya Vilâyeti'nin bir kazası olup, Ergiri ismi kullanılmaktadır. Ergiri, Arnavutluk'ta iyi korunmuş bir Osmanlı Kazası örneğidir.

Bu çalışmada Ergiri Kazası'nın 1907 yılına kadar Osmanlı dönemi sürecindeki durumu incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ergiri Kazası Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı sürece parlak bir dönem yaşamış ve bir İslam yurduna dönüşmüştür. Arnavutluk toprakları Osmanlı döneminde Yanya, Manastır ve İşkodra Vilâyetleri'nin sınırları arasında bölünmüştür. Salnâmelerde, Ergiri Kazası, Yanya Vilâyetine bağlı olarak anılmaktadır.

Çalışmamızda kullanılan kaynakların çoğu birincil kaynaklar olup, en önemlileri Osmanlı arşiv belgeleridir. Yaptığımız taramalar sonucu ilgili cami, kilise, mektepler, hükümet konağı, türbeler vb. ile ilgili belgeler bulunmuş ve çalışmamıza dâhil edilmiştir. Ergiri Kazası'nın idarî ve sosyo-ekonomik yapısı Maliye defteri, Tahrir defteri ve Nüfus defterlerinden faydalanılarak incelenmiştir. Bunlar: Halil İnalcık tarafından neşredilmiş olan ve I. Murat dönemine ait Hicri 835/1432 tarihli *Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid,* Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait 367 nolu tahrir defteri, II. Mahmut dönemine ait 5217 nolu nüfus defteri, Abdülmecit dönemine ait 5221 nolu nüfus defteri ve II. Abdülhamit dönemine ait kayıtlarıdır. Ayrıca Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), Meclis-i Vâlâ Riyâseti), Dâhiliye Nezâreti Metubî Kalemi (DH.MKT), Maliye'den Müdevver Defterleri (MAD.d), Vâridât Muhasebesi Defterleri (ML.VRD.d), Rumeli Müfettişliği Arzuhalleri (TFR.İ.ŞKT), Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), Babıâli Evrak Odası (BEO), Rumeli Müfettişliği Edirne, Yanya ve İşkodra evrakı (TFR.İ.Y.N), Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi Belgeleri (HR.MKT), İrâde Meclis-i Vâlâ (İ.MVL), Maârif Nezâret Mektûbi Kalemi (MF.MKT), Şûrâ-yı Devlet (ŞD), Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS), Zabtiye Nezâreti Belgeleri (ZB) gibi arşiv kaynaklarından faydalanılmıştır.

1394’den itibaren Ergirikasrı, Osmanlı kuvvetleri tarafından uç merkezi olarak kullanılmıştır. Sultan I. Mehmet döneminde ise Ergirikasrı, Arnavid sancak beyinin merkezi olmuştur. 1520 yılında Avlonya Sancağı’nın bir kazasıydı. Tanzimat’tan sonra ise Yanya Vilâyeti Ergiri Sancağı’nın bir kazası olmuştur. Ergiri Kazası’nın idari yapısı için Yanya Vilâyeti Salnâmelerinden faydalanılmıştır. Salnâmeler, bölgeye ait sosyo-ekonomik, coğrafi ve kültürel durum hakkında bilgiler aktarmaktadır. Salnâmelerde Ergiri’nin nüfusu, dükkân, han, hamam, karakol binaları, kahvehane, meyhane, cami, kilise, müslim-gayrimüslimlere ait mektepler ve türbelere dair sayısal veriler aktarılmaktadır İlk Yanya Vilâyet Salnâmesi H. 1288/ M. 1871, son salnâme ise H. 1319/ M. 1901 yılında yazılmıştır. Yanya Vilâyeti Salnâmelerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Tablo 1: Yanya Vilâyeti Sâlnâmeleri’nin toplu listesi.

Defa	Başlık	Sıra Sayısı	Tarih	Basıldığı Yer	Sayfa
1.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	1	H. 1288/ M. 1871	Vilâyeti Litoğrafya destgâhında	146
2.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	2	H. 1292/ M. 1875	Vilâyeti Litoğrafya destgâhında	173
3.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	3	H. 1293/ M. 1876	Vilâyeti Litoğrafya destgâhında	163
4.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	4	H. 1294/ M. 1877	Vilâyeti Litoğrafya destgâhında	211
5.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	5	H. 1306/ M. 1888	……	144
6.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	6	H. 1308/ M. 1890	……...	266
7.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	7	H. 1311/ M. 1893	Yanya Vilâyet Matbaası	348
8.	Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi	8	H. 1319/ M. 1901	Yanya Vilâyet Matbaası	232

Yukarıda görüldüğü üzere Tablo 1’de sekiz tane Yanya Vilâyeti Salnâmeleri yer almaktadır. İlk salnâme H. 1288/ M. 1871, son salnâme ise H. 1319/ M. 1901 tarihinde tamamlanmıştır. İlk salnâme yazıldıktan sonra, dört senelik bir ara verilmiştir. Daha sonra hiç ara vermeden üçü de art arda yazılıp, sonra da on iki senelik ara verilmiştir. H. 1306/ M. 1888 yılında yazılıp, tekrar iki sene ara verilmiş olduğu görülmektedir. H. 1308/ M. 1890’de yazılıp, üç sene ara verilmiştir. Daha sonra H. 1311/ M. 1893 yılında da yazılıp

sekiz sene ara verilmiştir. Uzun bir aradan sonra, H. 1319/ M. 1901 yılında yazılmıştır ve böylece Yanya Vilâyeti Salnâmeleri tamamlanmış olup, bundan sonra bir daha yazılmamıştır.

Yanya Vilâyeti Salnâmelerinin beşinci ve altıncı defterlerinde basıldığı yer gösterilmemiştir. Diğerleri ise Yanya Vilâyet Matbaası tarafından basılmıştır. Birinci, ikinci, üçüncü ve beşinci salnâmeler 144-173 sayfalık yazılmış olduklarını görmekteyiz. Diğer salnâmeler ise daha çok sayfalardan oluşturulmuştur. H. 1311/ M. 1893 salnâmesi 348 sayfa ile ve H. 1308/ M. 1890 salnâmesi 266 sayfa ile en fazla sayfa sayısına sahip olanlardandır.

Arnavutluk hakkında ışık tutacak kaynaklardan biri de seyahatnâmelerdir. Bu bölgeyi gezen Evliya Çelebi, "Seyahatnâme'sinde" önemli, açıklayıcı bilgiler ve sayısal veriler sunmaktadır. Sadık Albayrak'ın "*Son Devir Osmanlı Uleması*" kitabından ve İSAM'da *Sicil-i Ahvâl Kayıtlarından* faydalanılarak, Ergiri'nin kültürel yönüyle ilgili mühim bilgiler edinilmiştir.

Tez yazımı sırasında bazı sorunlarla karşılaşılmıştır. Bunların en önemlisi Ergiri ile ilgili yapılan araştırmaların ve konuyla ilgili basılı materyalin azlığıdır. Karşılaştığımız diğer bir sorun ise yer adlarından kaynaklanmaktadır. Ergiri adı, Osmanlı belgelerinde kullanılıp, Arnavutluk'ta ise kullanılmamaktadır. Arnavut kaynaklarında bu bölge için kullanılan "Gjirokaster" ismi, Osmanlı belgelerinde geçmemektedir. Tez yazımı sırasında belgelerde geçen isimlerin kullanımı tercih edilmiştir. Diğer bir sorun ise Arnavutluk Arşivi'nde bulunan belgelere ulaşılamamış olmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGİRİ'NİN FİZİKİ VE İDARİ YAPISI

I. OSMANLI ÖNCESİ ERGİRİ

A. Osmanlı Öncesi

Ergirikasrı Arnavutluk'un güneyinde bulunup, zengin mimarî, tarihî ve kültürel değerlere sahiptir. Bu şehir IV. yüzyıldan beri kalesiyle meşhurdur.[1] Arkeolojik keşifler, bu kalenin III-IV. yüzyıldan beri bir yerleşim merkezi olduğunu doğrulamaktadır. O zamanlarda "Pirro'nun Kalesi" anlamına gelen *"Pirrocastra"* ismiyle meşhurdu. Kalenin içinde yapılaşma devam etmiş ve XII. yüzyılda daha büyük bir kaleye dönüşmüştür. Kalenin içinde olan duvar günümüze kadar gelebilmiştir. Ailelerin sayısı artınca, XIII. yüzyılda surların dışındaki şehrin inşaatı başlamıştır. Böylece yeni bir yerleşim merkezi doğmuştur. Şehir, 1336 yılında "*Argyrokasrto"* ismiyle; X1V. yüzyılın sonlarında ise *"Gjinokaster"* ismiyle meşhur idi.[2] G. Strazimiri'ye göre şehrin kuruluşu XII. yüzyılda başlamıştır. Yazar, şehrin ilk çekirdeği olan kalenin inşasını göz önünde bulundurarak böyle bir sonuca varmıştır. A. Baçe ise Ergiri'nin kuruluşu Adrianopoli'nin sonuyla, XIII. yüzyılın ikinci yarısında başladığını söylemektedir.[3]

Argyrokastro ismiyle meşhur olan bu kale, Osmanlı öncesi dönemde *Zenebizi* beylerinin yerleşim yeri idi. Arnavut hanedanlarından olan Zenebizi beyleri XIV. yüzyılın sonunda Osmanlıların vasalı olmuşlardır. Gjin Zenebizi Ankara Savaşı'na katılıp, Timur'a karşı savaşmıştır.[4]

---

1 Merita Dollma, *Trevat Shqiptare (Albanian Regions),* (Tirana: Dajti Yayın Evi, 2008), 100.
2 Dollma, *Trevat Shqiptare,* 104-105.
3 Emin Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres,* (Tirana: 8 Nentori Yayın Evi, 1981), 11.
4 Machiel Kiel, "Ergirikasrı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/298-299.

B. Ergiri İsminin Menşei Ve Yazılışı

Ergirikasrı Bizans hâkimiyeti altındayken *"Argyrokastro"* olarak adlandırılmıştır. Yunancada bu kelime *"gümüş kale"* demektir.[5] Bu isim ilk defa tarih kaynaklarında 1336 yılında zikredilmiştir. Kronikçi Johan Kantakuzen Ergiri hakkında yazarken *"Argyrokastro"* ismini kullanmıştır ve iki biçimde isimlendirmiştir: ilki şehir olarak, ikincisi ise kale olarak.[6] Ergiri adının Osmanlı döneminde farklı imlâlarla yazılmıştır. Genelde *Osmanlı Türkçesine* Arap harfleriyle (**ارکری قصر)** şeklinde yazılmaktadır. Bununla beraber **(**ارکرو قصرو**),** **(**اریورو قصری**),** **(**اریرو قصری**),** **(** اریوری قصری**)** şeklinde yazıldığına rastlanmaktadır.[7]

C. Ergiri'nin Coğrafyası

Günümüzde Arnavutluk'un güneyinde yer alan Ergiri, batısından Avlonya, doğusundan Görice, güneyinden Yanya ve kuzeyinden ise Berat ve Fier illeri ile çevrilidir.[8] Yanya Vilâyeti Sâlnâmelerinde Ergiri'nin coğrafi konumu şöyle belirtilmiştir:*"Ergiri livası şarken (doğu) Permedi ve Pogon, garben (batı) Delvine ve Kurveleş, şimâlen (kuzey) Tepedelen ve Permedi ve cenûben (güney) Delvine kazalarıyla mahdud ve mutassıl olan Ergiri merkezi sath-ı bahrin (taban düzeyi) 322 metre - irtifâ'ında (yükselik) ve Dersaadet mebde-i tûl (uzunluk) itibariyle 8 derece 49 dakika tûl-i garbide ve 40 derece 4 dakika arz-ı şimâlidedir."*[9]

Yine Ergiri için başka bir sâlnâmede şu bilgi verilmektedir: *"Ergiri kasabası makarr-ı (merkez) liva olarak merkez-i vilayetin taraf-ı şimâlisinde on sekiz saat mesafede zirve-i cebelde (dağ tepesinde) havası latif bir mahâlde vâki'dir. Bağ ve bahçe olmayıp, sengistan (taşlı yer) ve kasabası gayr-ı muntazamdır (düzensiz)."*[10]

Şemseddin Sami Kâmûsü'l-A'lâm'da Ergiri'nin coğrafi konumunu şöyle tarif etmiştir:

"Arnavutluk'un kısmı cenûbisinde ve Yanya vilâyetinde merkez liva şimâl-i garbiyesinde, Berat'ın 80 kilometre cenubunda ve iskelesi olan Aysaranda'nın 50 kilometre cenûb-i

---

5 Kiel, "Ergirikasrı", 11/298-299

6 Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 15.

7 Halil İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 1987), XIII.

8 Enes Kavalçalan, *Arnavutluk'un Ergiri İlinde Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri,* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 30.

9 Yanya Vilâyet Salnâmesi, (bundan sonra YVS şeklinde gösterilecektir), 6. Def'a, 1308, 155.

10 YVS, 2. Def'a, 1292, 150.

şarkîsinde olarak, Supot dağının şarkî eteğinde ve Vyosa nehrine tâbi Derinçan'ın yarım saat kadar garbinde sengistan bir mahâlde vakidir."[11]

Ergiri'nin coğrafi konumu ve tabiat ile ilgili durumu hakkında en geniş bilgi H. 1308 tarihli sâlnâmede bulunmaktadır. Sâlnâmedeki bilgilere göre Ergiri Kazası'nda "Dropull" ismiyle meşhur olan bir ova bulunmaktadır. Şehirde bazı yüksek dağlar mevcuttur. Bu dağlarda aralık ayından başlayıp, ocak ayına kadar kar yağdığını sâlnâmede verilen bilgiden anlamaktayız. Kazanın içinde herhangi bir nehir olmayıp, yalnız şehrin iki saat uzaklığında ve güney tarafında olan Vanişte köyü bitişinde Goranxa dağı bulunmaktadır. Goranxa dağının içerisinde büyük bir mağara olup, yazın ve kışın tadı güzel olan su ile doludur. Dropull yanında meydana gelen ve Tepedelen Kazası içinden geçen Vyosa nehri meşhurdur. Vyosa nehri Adriyatik körfezine dökülür.[12] Bu sularda çeşitli balıklar bulunmaktadır. Ergiri Kazası'nda arpa, yulaf, mısır, nohut, fasulye, bamya, mercimek, soğan, sarımsak, karpuz, kavun, bulunmaktadır. Burada tilki, sansar, çakal, dağ koyunu, kurt gibi hayvanlar ve çeşitli kuşlar vardır. Ergiri'de patates, domates, kırmızıbiber vesaire mahsuller yetiştirilmektedir. Bunlar ancak orada yaşayanlar için yeterli olup, çok az miktarı da ihracat için kullanılırdı. Kahve, şeker, sabun, giyim-kuşam ve içecekler yurt dışından getirilirdi.[13]

Ergiri Kazası'nda bir kaynak su var ise de suyu gayet ağırdır, havası ise latiftir.[14] Bu şehrin havası güzel olduğu için, insanlar sağlıklı olup, erkek ve kızlarının güzelliği meşhurdur. Lâkin suyu azdır. İnsanlar aşağı ovadan bulunan Dragopola nehrinin suyuna ihtiyaç duyarlar. Oradan sürekli eşek ve atlarla su taşırlar.[15]

D. Ergiri'nin Osmanlı Hâkimiyetine Geçişi

Arnavutlar, Hind-Avrupa kökenli olup, Balkan Yarımadasına en erken zamanlarda yerleşmişlerdir. Onların, İliryalılara dayandıkları görüşü yaygın olarak kabul edilmiştir. Arnavutluk Sırp, Bulgar, Roma ve Bizans hâkimiyetinde bulunmuştur. 1385-1912 yılları arasında ise Osmanlı idaresindeydi. Osmanlılardan önce, ilk kez 1337 senesinde

---

11 Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1898), 836.
12 YVS, 6. Def'a, 1308, 157.
13 YVS, 6. Def'a, 1308, 157-158.
14 YVS, 3. Def'a, 1293, 155-156.
15 Evliya Çelebi, Tam Metin Seyahatnâme Evliya Çelebi Seyahatnamesi (İstanbul: Tasvir Matbaası, 1985), 8/419.

Aydınoğlu Umur Bey ordusuyla beraber, Arnavutluk'a girmiştir. 1355 yılında ise Sırp kralı olan Stefan Duşan'ın ölmesiyle beraber Arnavutluk Sırp baskısından kurtuldu. Arnavutluk topraklarında Sırp ve Arnavut kökenli feodal beyler birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleler, Osmanlıların Arnavutluk'ta etkin olmalarına yardımcı olmuştur. Zira yerel beyler olan Karlo Thopia ve II. Balşa arasında devam eden çatışmalarda Thopia Sultan I. Murat'tan yardım istemiştir. 1385'de Sultan Murat'ın desteğini alan Thopia, Viyose Nehri'nde yapılan savaşta galip gelmiştir. II. Balşa'nın yenilip hayatını kaybetmesinin ardından Arnavutluk'ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulmuş olduğu kabul edilmektedir. 1394 tarihinden itibaren Osmanlı Devleti bölgeyi kontrolü altında almıştır. Ergiri ve Kanina etrafında bulunan mahalli feodal beyler Osmanlılar tarafından kovulmuştur. Osmanlı kuvvetleri, Ergirikasrı'ya yerleşip, burayı uç merkezi yapmıştır.[16]

Sultan I. Mehmed'in iktidara gelmesiyle birlikte Arnavutluk'ta ikinci defa fetih hareketleri başladı. Devolli, Osumi, İşkumbi, Musachia, Avlonya, Berat, Kanina ve Ergirikasrı gibi önemli şehirler fethedildi. Osmanlılar 1415-1417 yılları arasında "Arnavid-ili" sancağını kurdular. Ergirikasrı, bu sancak beyinin sancak merkezi olup, her vilâyet merkezinde bir subaşı ve kadı bulunuyordu.[17] Machiel Kiel'e göre Arnavid Sancağı 1431 yılında kurulmuştur.[18]

Sultan II. Murat'ın idareyi ele almasıyla birlikte Arnavutluk'taki Osmanlı hâkimiyeti daha da yaygınlaştı. 1430'da Yanya fethedildi. Osmanlıların bölgede tımar sistemini uygulamaları esnasında birkaç tatsız olay yaşanmıştır. Büyük feodal beylerin yeni sistem nedeniyle büyük kayıpları olmuştur ve isyan etmişlerdir. Bunlardan Ergirikasrı'nın feodal beyi olan Gepe Zenebissi, Mokra'nın feodal beyi olan Araniti ve Dıraç'ın feodal beyi olan Thopia Osmanlılara karşı ayaklanmışlardır. Bu isyan 1435 yılında Evrenosoğlu Ali Bey tarafından durdurulmuştur. 1443 yılında Osmanlıların İzladi Savaşı'nda yenilmesiyle birlikte, onların Balkanlardan atılacağı düşünülerek bir kargaşa ortamı doğmuştur. İskender Bey bu ortamdan istifade edip, Osmanlı ordusundan kaçmıştı. Kuzey Arnavutluk'taki Akçahisar'ı ve Kocacık'ı ele geçirmişti. İskender Beyin isyanı Güney Arnavutluk'ta etkili olmamıştı. Öyle ki, tımar sistemine dâhil bulunan Hristiyan sipahiler

[16] Bilgehan Pamuk, *Osmanlı Döneminde Arnavutluk, Balkanlar El Kitabı,* haz. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ (Ankara: Karam & Vadı yayınları, 2006), 1/340-341.
[17] Pamuk, *Osmanlı Döneminde Arnavutluk,* 1/342.
[18] Kiel, "Ergirikasrı", 11/298-299.

Osmanlılarla birlikte isyana karşı hareket ettiler. Ergirikasrının feodal beyi olan Gin Zenebbisi 1444 ve 1454 yıllarında bölgeyi almak için isyan etmiş ise de, bir sonuca varamamıştı. 1468 yılında, İskender Bey'in ölümüyle, küçük çapta olan isyanlar kolayca bastırılmıştır.[19]

Fatih Sultan Mehmet döneminde birtakım idarî düzenlemeler yapılmıştır. O döneme kadar sadece Arnavid-ili Sancağı vardı. Sonra Ohri, Avlonya, İşkodra ve Elbasan sancakları da kuruldu.[20] Bu durum Aşıkpaşazâde Tarihi kitabında şöyle anlatılmaktadır: *"Padişah asker toplayıp, devletle Arnavut vilâyetine yöneldi. Arnavut vilâyetine girince her tarafa akıncılar saldı. Gâziler varıp (ili vurmaya başlayınca) Arnavut'un bazı beyleri gelip (itaat ettiler), bazıları ise kaçıp ortadan kayboldu. Padişah Arnavut vilâyetinin ortasına bir hisar yaptırdı. Bu hisara İlbasan adını verdiler. Çevresindeki (kâfirlerle) gazâ yapmaları için bu hisara gâziler koydular. Bu fetih H. 870 / 1465-1466 tarihinde Sultan Mehmed Gâzi eliyle gerçekleşti."*[21]

Sultan I. Selim döneminde ise Arnavutluk'ta İşkodra, Ohri, Avlonya ve Yanya sancakları bulunuyordu. 1520 yılında Delvine, Ergirikasrı, Berat, Görice, Mazrak, Permedi ve Tepedelen Kazaları Avlonya Sancağı'na dâhil edildiler. XVIII. yüzyılda Arnavutluk'ta paşalık yönetimi yaygındı. Bunlardan kuzeyde bulunana İşkodra paşalığı, güneydekine ise Yanya paşalığı deniliyordu. Buşetli ailesi kuzeyde, Tepedenli Ali Paşa ise güneyde despotlar şeklinde ortaya çıkmaya başlamışlardı. II. Mahmut iktidara geldiğinde, bu sistemi ortadan kaldırmak için çok çaba sarf etti. 1830 yılında yeni bir idarî taksimat yaptı ve Arnavutluk'u dört vilayete ayırdı. Bunlar: Manastir, Yanya, İşkodra ve Kosova idi. Bu idarî taksimat 1912 yılına kadar devam etti.[22] Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'taki hâkimiyetini bir işgal gibi görmek doğru değildir. Onlar tamamen muhafazakâr bir rol oynamışlardı. Gayrimüslimler için hiçbir şekilde zorla İslamlaştırma politikasını kullanmamışlardı.[23]

II. Murat dönemine ait 1431 kayıt defterine göre Ergirikasrı'da 121 hane, on beş mücerred ve yirmi yedi bîve bulunuyordu.[24] Hane başına düşen kişi sayısının ortalama beş olarak

---

19 Pamuk, *Osmanlı Döneminde Arnavutluk,* 1/342-344.
20 Pamuk, *Osmanlı Döneminde Arnavutluk,* 1/344.
21 Derviş Ahmed Âşıkî, *Aşıkpaşazâde Tarihi,* haz. Ayşenur Kala (İstanbul: Kamer Yayınları, 2013), 278.
22 Pamuk, *Osmanlı Döneminde Arnavutluk,* 1/344-346.
23 Pamuk, *Osmanlı Döneminde Arnavutluk,* 1/346-347.
24 İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 1.

kabul edildiğini varsayarak Ergirikasrı'nın yaklaşık 650 kişilik bir nüfusa sahip olduğunu söyleyebiliriz. 1583 tarihli Avlonya defterine göre Ergirikasrı'nda o tarihte altmış beş Müslüman ve 369 Hristiyan hane (ki bunlardan altmışaltısı bekârdı) bulunmaktaydı.[25] Bu defterde Hristiyanların çoğunlukta, Müslümanların ise azınlıkta olduklarını görmekteyiz. 1431 tarihli deftere göre Vilâyet-i Argirikasrı'da toplam otuz altı köy, 951 hane, elli dokuz bîve, 103 mücerred ve üç mezâri' bulunmaktaydı. Aynı zamanda Vilâyet-i Argirikasrı bir nahiyeden oluşuyordu:[26]

1-) Lahtakasru Nahiyesi[27]

Bu nahiyede toplam dokuz köy, 175 hane, dört bîve ve iki mücerred bulunuyordu.[28]

Sultan Süleyman döneminin 1530 tarihine ait olan deftere göre Ergirikasrı Avlonya Livasına dâhil idi ve sekiz nahiyeden oluşmaktaydı. Bunlar:[29]

1- Likurs/ Likursi Nahiyesi
2- Luniçe Nahiyesi
3- Derre- poli Nahiyesi
4- Yukarı Zagorye Nahiyesi
5- Aşağı Zagorye Nahiyesi
6- Eflakar Nahiyesi
7- Lahanakasrı Nahiyesi
8- Boganiye/ Poganiye Nahiyesi

Bu defterde aynı zamanda Ergiri'nin 143 köy, 53 Müslim hane, 12.257 gebrân hane, 368 bive, 1.044 mücerred ve on mezâr'i'den oluştuğu görülmektedir. Rakamlardan anlaşıldığı üzere Ergiri Kazası'nın nüfusunun çoğunun gebrânlardan oluştuğu anlaşılmaktadır.[30] II.Abdülhamit döneminin H. 1302/ M. 1884 nüfus defterine göre, Ergiri Kazası Yanya

[25] İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, XXVII. (153. Dipnotu)
[26] İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 2.
[27] Ergiri'den 35 km. doğuda Kalamas suyu üzerinde, İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 2.
[28] İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 3.
[29] *367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri ile 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Defterleri (926-1520 / 937-1530) III, Yanya, İskenderiye, Ohri, İl-basan ve Avlonya Livâları ile Dukakin Vilâyeti* (Ankara: 2008), 4.
[30] *367 Numaralı Muhasebe,* 36.

Vilâyetine dahil idi ve otuz iki köy ve iki nahiyeden oluşmaktaydı.[31] Bu nahiye Boganiye (Poganiye) ve Zagorye'dir.

H. 1206/ M. 1791 yılında yapılan karışık nüfus defterine göre Ergiri Kazası'nda otuz dört mahallede toplam 530 Hristiyan bulunmaktadır. Bu belgede sadece Hristiyanların sayısı ve bulundukları mahalle hakkında bilgi verilmektedir.[32] H. 1262/ M. 1845 yılında ise yirmi üç mahallede 1404 Müslim hane ve on bir Hristiyan hane bulunmaktaydı. Ayrıca bu defterde elli yedi köy kaydedilmiştir ve bu köylerde 162 Müslim hane ve 1.864 Hristiyan hane tespit edilmiştir.[33] H. 1306/ M. 1888 yılında beşinci Yanya Vilâyeti Salnâmesi kayıtlarına göre; Ergiri Kazası'nda 6.744 Müslüman bulunmaktaydı. Ergiri Sancağı'nda Hristiyan nüfusu 17.108 iken, Ergiri Kazasında ise 1.636 idi. Hiçbir Yahudi nüfusuna rastlanmamaktadır.[34]

Özetle Ergiri Kazası ilk olarak Avlonya Sancağı'nda nahiye olarak dâhil olmuştur. Ondan sonra kaza olarak Avlonya Liva'sı dâhiline eklenmiştir. Tanzimat'tan sonra da Ergiri Kazası, Yanya Vilâyetinin Ergiri Sancağı dâhilinde olmuştur.

[31] Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Müdüriyeti* [DH.SN.M], 51/ 25
[32] BOA, *Nüfus Defterleri* [NFS.d], 5216
[33] BOA, NFS.d, 5221
[34] YVS, 5. Def'a, 1306, 134.

Tablo 2. H. 1311/ M. 1893 yılında Ergiri Kazasının Nüfusu, Sınırları ve Çiftlikleri[35]

Köy	Çiftlik	Kaza	Nüfus adet		Hane adet	Merkez-i kaza'ya uzaklığı[36]	
			Erkek	Kadın		Dakika	Saat
Arnid		Ergiri	174	198	147	30	3
İskopul		"	217	219	73		2
Ayanikola		"	48	54	12	30	6
Bodrişta		"	101	52	56	20	6
Bolarat		"	274	194	110		6
Pepali		"	188	204	72		7
Termiyat		"	224	229	77		3
Huskova?		"	131	138	38	30	2
Hrisodal		"	114	106	55	30	6
Humliçpe?		"	54	43	36		3
Doruçpan		"	488	535	150	20	1
Doksat		"	140	160	54		2
Dovoyan		"	290	261	72		3
Zavarihu		"	76	74	16	30	7
Ziravat		"	79	86	46		4
Selçika?		"	238	202	70	30	2
Selo		"	331	352	109		7
Saraknişte		"	141	152	47		2
Sotira		"	451	454	107		9
Sofiratika		"	141	137	46		2
Gayzaruhur		"	109	125	53	30	6
Garayş		"	164	177	45		0
Gline		"	133	131	42		4
Gorbiçe		"	69	65	18	30	2
Karaştan		"	91	107	42	30	3
Karzik		"	211	215	185		3
Katuna		"	55	47	14	30	
Kanuş		"	100	110	34		4
Kakuguranca?		"	86	90	27		7
Kalogoranca		"	360	345	116	30	1
Karban		"	133	130	41		4
Kira		"	45	54	15	30	6
Kafavya		"	144	165	47	30	7
Kalira?		"	130	115	39	30	2
Kuşubça		"	452	422	79		11
Kırgoçat		"	225	224	92		6
Kesurat		"	131	125	46		2
Kiyat		"	80	79	38		4
Labva		"	972	1392	111	30	3
Lazarat		"	387	368	143		1
Libohova		"	1527	1463	454	30	2
Lugari		"	77	83	38	30	3
Luniko		"	250	270	60		9
Litopşta?		"	31	33	7		2
Maşkulore		"	209	208	88	30	2

[35] YVS, 7. Def'a, 1311, 212-215.

[36] Burada Ergiri kazasına bağlı olan köylerin merkez arasındaki mesafenin ne kadar saat ve dakika olduğu gösterilmiştir.

Mavropul		“	82	95	34		6
Nepravişta		“	319	172	105		4
Nokva		“	192	220	66	30	2
Vanişta		“	00	00	44		2
	İstoyan	“	20	32	4	30	2
	Palokastra	“	53	45	12		3
	Peşkopi Bala	“	127	133	37		5
	Peşkopi Zir	“	117	101	17		5
	Pesipak?	“	63	69	7	30	2
	Darat	“	40	59	11	30	6
	Susur	“	52	40	11	30	2
	Taranuşuşta?	“	54	41	13		2
	Karina	“	62	67	17		3
	Kulurca	“	40	43	13	20	
	Velahuguranca?	“	140	123	47		4
	Vodino	“	59	79	18	30	6

H. 1311/ M. 1893 tarihli Yanya Vilâyeti Salnâmesi’ndeki bilgilerden faydalanarak, Tablo 2’de görmüş olduğumuz veriler ortaya çıkmıştır. Bu verilere göre Ergiri Kazası kırk dokuz köy ve on iki çiftlikten oluşuyordu. Ergiri Kazası’nın merkezine en uzak olan köyler bunlardır: Kuşubça on bir saat; Sotira, Luniko dokuz saat; Pepali, Zavarihu, Selo, Kafavya vs. ise yedi saatlik uzaklıktaydılar. En yakın olan köyler ise: Lazarat, Doruçpan bir saat; İskopul, Libohova, Maşkulore, Vanişta vs. iki saat; Termiyat, Lugari vs. ise üç saat uzaklıktaydılar. Merkezi kazaya en uzak olan çiftlikler: Vodino ve Derat altı buçuk saat uzaklıkta; Peşkopi Bala, Peşkopi Zir ise beş saat uzaklıktaydı. Merkezi kazaya en yakın olan çiftlikler: Taranuşuşta? iki saat; İstoyan, Susur, Pesipak? ise iki buçuk saatlik yakınlıktaydı.

Verilerin doğrultusunda en çok hane bulunan köyler Libohova 454 ve Karzik 185 haneden oluşmaktadır. En az hane bulunan köyler ise Litopşta? yedi ve Ayanikola on iki haneden mürekkeptir. En fazla hane bulunan çiftlikler ise Velahuguranca kırk yedi ve Peşkopi Bala otuz yedi haneden meydana gelmektedir. En az hane bulunan çiftlikler olarak İstoyan dört ve Pesipak? yedi haneden oluşmaktadır. Tabloda gördüğümüz gibi bütün köylerin ve çiftliklerin nüfus sayısı verilmiştir. Bu verilere göre Ergiri Kazası'nın nüfusunun erkek ve kadın olarak tutulduğu anlaşılmıştır. En fazla nüfusu olan köyler Libohova 2.990 nefer, Labva 2.364 nefer ve Doruçpan 1.023 nefer şeklinde kaydedilmiştir. En az nüfusu olan köyler ise Litopşta altmış dört nefer, Humliçpe?

Doksan yedi nefer ve Kira doksan dokuz nefer olarak görülmektedir. Vanişta köyü ise kırk dört hane olup, nüfus hakkında bilgi verilmemektedir.

Çiftlikleri incelediğimizde ise en çok nüfusa sahip olan çiftlikler olarak Velahuguranca?'nın 263 nefer ve Peşkopi Bala'nın ise 260 nefere ev sahipliği yaptığını görebiliriz. En az nüfusu olan çiftlikler ise İstoyan elli iki nefer ve Kulurca seksen üç nefer olarak kaydedilmiştir. Verilere göre kadınların toplam nüfusu 9.799 iken, erkeklerin toplam nüfusu 9.504 olmaktadır. Buna göre erkek nüfusu kadın nüfusundan daha az olduğunu tespit edilmiştir. H. 1311/ M. 1893 yılında Yanya Vilâyeti Salnâmesi'ne göre, Ergiri Kazası'nın toplam nüfus sayısı 19.303 olduğunu görülmektedir.

Ergiri Kazası Sultan I. Mehmed döneminde fethedilip, I. Balkan Savaşı başlayana kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Böylece, 1912 tarihinde Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasıyla, Ergiri Kazası Osmanlı Devleti hâkimiyetinden ayrılmıştır.

II. OSMANLI DÖNEMİNDE ERGİRİ KAZASI'NIN İDARİ YAPISI

A. İdari Taksimat

Osmanlı Devleti İstanbul'un fethinden sonra büyük bir İmparatorluk haline gelmiştir. Osmanlı coğrafyasının genişlenmesiyle beraber, idari birimler kurulmaya başlamıştır. Her bir idari birimin başına birer yönetici tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi şöyledir: 1) Köy, 2) Nahiye, 3) Kaza, 4) Sancak (Livâ), 5) Eyâlet.[37]

1. Eyâlet

İlk Osmanlı eyaleti 1363 yılında kurulmuştur.[38] Eyalet, Osmanlı devlet teşkilâtında beylerbeyinin yönetiminde olan en büyük idari birimdir. İdarecisine "Beylerbeyi" ya da "Mîr-i mirân" denilirdi. Onlar ordu işlerinden sorumluydular. En büyük beylerbeyliği Rumeli idi. "Vilayet" ve "Beylerbeyi" tabirleri XVI. yüzyılın sonuna kadar kullanılmıştır. Bu tarihten sonra "Eyalet" olarak adlandırılmıştır.[39]

---

[37] İsa Kalaycı – Oktay Kızılkaya, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/18 (2012), 367-368.

[38] Kalaycı – Oktay, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", 368.

[39] Fahammedin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 3-8; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı* (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 1998), 85-864.

Merkezi otoritesinin zayıflamasıyla birlikte bu sistem bozulmuştu. II. Mahmut eyaletlerde tekrar merkezi otoriteyi kurmaya çalışmış ve 1826 yılından sonra eyaleti "müşîriyet" olarak teşkilatlandırmıştır. 1864 tarihide ise eyalet yerine, vilâyet sistemi teşekkül etmiştir.[40]

2. Sancak

Sancak devlet teşkilatının çekirdeğini oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu da sancak sistemine dayanmaktaydı. Osman Gazi bu terimi kullanmayı tercih etmiştir. Her sancağın başında bir "Sancakbeyi" bulunurdu.[41]

XVI. yüzyılın sonlarında sancak, sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerden dolayı bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte eyâletler sancaklardan daha önemli olmaya başlamıştır. Böylece yeni bir idare ve yeni bir sistem ortaya çıkmıştır. II. Mahmut'un iktidara gelmesiyle beraber sancaklar daha basit bir şekil almışlardır. 1921 yılında sancak ve livâ TBMM tarafından kaldırıldı ve sancak yerine vilâyet kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.[42]

3. Kaza

İdari teşkilatta en fazla yere sahip olan birimlerden biri de kaza idi. Yönetici sınıf olarak subaşı, alaybeyi ve kadılar bulunurdu. Subaşı kazanın asayişini sağlamakla mükellefti. Alaybeyi ise askeri meselelerle yükümlüydü. Kadılara gelince, askeri meseleleri dışında bütün şer'i ve hukuki konulardan sorumluydular.[43]

XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin genişlemeyesiyle birlikte, kazalardaki kadıların sayısı da artmaya başlamıştır.[44] Osmanlı yönetiminde her kaza kırktan 300'e kadar köy ihtiva ederdi. 1864 ve 1871 yıllar arasına Kaza İdare Meclisleri kurulmuştur. Bu meclisin üyeleri mutasarrıf, tahrirat kâtibi, kaza hâkimi, mal müdürü, müftü ve gayrimüslim cemaatin ruhani reislerinden oluşmaktadır. Kaza meclisi ikisi müslim, ikisi gayrimüslim olmak üzere dört üyeden meydana geliyordu. Kaza Meclisinin görevi; kaza gelir-

---

40 Halil İnalcık, "Eyâlet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/548-550.

41 Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, 3-7.

42 İlhan Şahin, "Sancak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/97-99.

43 Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı,* 83.

44 Tuncer Baykara, "Kaza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/119-120.

giderleri, köy yolların yapımı, mîrî malların yönetimi vs. gibi konuları görüşüp, bir sonuca ulaşmaktı.[45]

4. Nahiye

Nahiye tımar sistemi çerçevesinde olup, coğrafi bir bütünlük işaret eden bölgelerdi. XVI. yüzyıllarda nahiyeler coğrafi, idari ve askeri fonksiyonları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Osmanlı döneminde her nahiye özel bir isim taşırdı. Genelde ana yerleşim yerinin adını alırdı. Her nahiyelerin başında birer tımarlı sipahi bulunurdu. Buna "serasker" denirdi. 1871 nizamnâmesiyle beraber, nahiyelerin idari fonksiyonları düzenlenmiş ve bu nizamnâmeye göre nahiye en az 500 erkek nüfusa sahip olması gerekiyordu. XX. Yüzyılın sonlarında nahiyelerin bir kısmı ilçelere dönüştürüldü; bir kısmı ise köyün en yakın ilçe merkezlerine bağlanmışlardır.[46]

5. Köy

Köy en küçük idari birimidir. Osmanlı döneminde köylerin büyük bir kısmı tımar sistemi içerisinde ya da sipahi denetimindeydi. Köyde yaşayan insanların bazı vergileri ödemeleri mükellef idiler.[47]

Köyler dere kenarlarına ya da yakınına inşa edilmekteydi. Osmanlı köylerinin çoğu beş-altı haneden oluşmaktaydı ve her hane bir reisi vardı. Osmanlı döneminde bazı köyler özel amaçlı olarak kurulmuşlardır. Mesela: küreci, yağcı, okçular, köprücü, çeltükçi, derbentçi gibi vazifeleri yerine getirmeleri için kurulan köylerdi. XVIII. yüzyılın başlarında dünya şartlarının değişmesiyle birlikte, yerleşim açısından köyler hep ikici plana atılmıştır. Osmanlılarda ise köyler ve köylüler her zaman birinci sıradaki konumlarını sürdürmüşlerdir.[48]

---

45 Kalaycı – Oktay, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", 369.

46 İlhan Şahin, "Nahiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/306-308; ayrıca bkz. Muttalip Şimşek, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Taşra Teşkilatında Nahiye Yönetimi: Kıreli Örneği", *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2, (2017), 57.

47 Osman Gümüşçü, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Köy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 2/85-87.

48 Kalaycı – Oktay, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", 370-371.

B. İdari Görevliler

1. Mutasarrıf ve Belediye Reisi

Tablo 3: Ergiri'nin Mutasarrıfları ve Belediye Reisleri

Mutasarrıf	Belediye Reisi	Görevde bulunduğu yıllar
Abiddin Efendi[49]		H. 1288/ M. 1871
Hayreddin Paşa[50]		H. 1293/ M. 1876
Abdurrahman Paşa[51]		H. 1294/ M. 1877
Rauf Bey[52]		H. 1306/ M. 1888
Emin Bey[53]		H. 1308/ M. 1890
Tevfik Paşa[54]		H. 1311/ M. 1893
Mehmet Ziya Paşa[55]		H. 1319/ M. 1901
	Abidin Bey[56]	H. 1288/ M. 1871
	Musa Ağa[57]	H. 1292/ M. 1875
	Hasan Ağa[58]	H. 1294/ M. 1877
	Mahmud Bey[59]	H. 1306/ M. 1888
	Tahsin Efendi[60]	H. 1308/ M. 1890
	Fehim Efendi[61]	H. 1311/ M. 1893
	Musa Rıza Efendi[62]	H. 1319/ M. 1901

Mutasarrıf Osmanlı İdarî Teşkilâtında "sancak veya livânın mülkî âmiri" anlamında kullanılmıştır.[63]

Tablo 3 verilerine göre toplamda yedi mutasarrıfın görev yaptığı anlaşılmaktadır. İlk mutasarrıfa H. 1288/ M. 1871 Yanya Vilâyeti Salnâmesinde rastlamaktayız. Salnâmeye göre ilk mutasarrıf Abidin Efendi olmuştur. Abidin Efendi'nin görevinin ne kadar sürdüğü bilinmemektedir, çünkü ikinci salnâmede mutasarrıflar hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Ama belli olan şudur ki, H. 1293/ M. 1876 onun yerine Hayreddin Paşa tayin olunmuştur. Hayreddin Paşa bir yıl mutasarrıf olarak çalışıp, onun yerine

49 YVS, 1. Def'a, 1288, 58.
50 YVS, 3. Def'a, 1293, 53.
51 YVS, 4. Def'a, 1294, 62.
52 YVS, 5. Def'a, 1306, 92.
53 YVS, 6. Def'a, 1308, 111.
54 YVS, 7. Def'a, 1311, 131.
55 YVS, 8. Def'a, 1319, 128.
56 YVS, 1. Def'a, 1288, 59.
57 YVS, 2. Def'a, 1292, 62.
58 YVS, 4. Def'a, 1294, 63.
59 YVS, 5. Def'a, 1306, 94.
60 YVS, 6. Def'a, 1308, 154.
61 YVS, 7. Def'a, 1311, 134.
62 YVS, 8. Def'a, 1319, 130.
63 Ali Fuat Örenç, "Mutasarrıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31/ 377-379.

Abdurrahman Paşa gelmiştir. Bundan sonra tutulan her salnâmede farklı isimlerin önümüze çıktığını görmekteyiz.

Ergiri Kazası'nda yedi belediye reisinin görev yaptığı görülmektedir. İlk belediye reisine H. 1288/ M. 1871 tarihli salnâmesinde rastlanmaktayız. İlk belediye reisi Abidin Bey olmuştur. Tablo 3'te gördüğümüz gibi belediye reisleri her salnâmede değişmektedir. En son belediye reisi H. 1319/ M. 1901 tarihli salnâmede Musa Rıza Efendi olarak görülmektedir. Bu seneden sonra bir daha salnâme yazılmamıştır.

2. Muhasebeci

Tablo 4: Ergiri Kazası'nın Muhasebecileri

Muhasebeci	**Görevde bulunduğu yıllar**
Penah Efendi[64]	H. 1288/ M. 1871
Halveti Efendi[65]	H. 1293/ M. 1876
Hulusi Efendi[66]	H. 1294/ M. 1877
Ahmed Yaver? Efendi[67]	H. 1306/ M. 1888
Selim Efendi[68]	H. 1308/ M. 1890
İbrahim Selim Efendi[69]	H. 1311/ M. 1893
Tevfik Efendi[70]	H. 1319/ M. 1901

Ergiri Kazası'nda yedi muhasebeci görevde bulunmuştur. Ulaştığımız belgelere göre Penah Efendi ilk muhasebecidir. H. 1288-1293/ M. 1871-1876 yılları arasında Penah Efendi hakkında herhangi bir belge bulunmadığı için görevinin tam olarak kaç sene sürdüğü tespit edilememektedir. Fakat H. 1293/ M. 1876 yılında muhasebeci olarak Halveti Efendi bulunmaktadır. Bundan sonra muhasebecilerin her salnâmede değiştiğini görmekteyiz.

3. Tahrirat müdürü

Tablo 5: Ergiri Kazası'nın Tahrirat Müdürleri

Tahrirat Müdürü	**Görevde bulunduğu yıllar**
Vasaf Efendi[71]	H. 1288/ M. 1871
Ruhi? Efendi[72]	H. 1293-1294/ M. 1876-1877
İhsan Bey[73]	H. 1306-1319/ M. 1888-1901

Tahrirat müdürü sancaklarda tahrirat kaleminin amiri anlamına gelmektedir. Ergiri Kazası'nda üç tahrirat müdürü görevde bulunmuştur. Salnâmelere göre Vasaf Efendi ilk

64 YVS, 1. Def'a, 1288, 58.
65 YVS, 3. Def'a, 1293, 53.
66 YVS, 4. Def'a, 1294, 62.
67 YVS, 5. Def'a, 1306, 92.
68 YVS, 6. Def'a, 1308, 111.
69 YVS, 7. Def'a, 1311, 131.
70 YVS, 8. Def'a, 1319, 128.
71 YVS, 1. Def'a, 1288, 58.
72 YVS, 3. Def'a, 1293, 53.
73 YVS, 5. Def'a, 1306, 92.

tahrirat müdürüdür. H. 1288/ M. 1871 tarihinde görevde olduğu görülmektedir. Fakat kaç sene çalıştığı bilinmemektedir. İkinci salnâmede herhangi bir tahrirat müdürü tespit edilememiştir. H. 1293/ M. 1876 yılında tahrirat müdürü görevinde Revhmi? Efendi bulunmaktadır. Ruhi? Efendi en son H. 1294/ M. 1877 senesinde görevde görülmektedir. Dördüncü salnâmede herhangi bir tahrirat müdürüne rastlanmamaktadır. Bu yüzden azlin tam olarak hangi senede gerçekleştiği bilinmemektedir. H. 1306/ M. 1888 yılında ise tahrirat müdürlüğüne İhsan Bey tayin edilmiştir. Bu görevde geçirdiği on üç sene ile burada en uzun süre görev ifa eden tahrirat müdürü olmuştur.

4. Nüfus memurları

Tablo 6: Ergiri Kazası'nın Nüfus Memurları

Nüfus kâtibi	Nüfus kalemi	Nüfus Müdürü	Nüfus memuru	İşe başlama tarihi	İşten ayrılma tarihi	Görevde bulunduğu yıllar
Necib Efendi[74]						H. 1308-1316/ M. 1890-1898
Cevdet Efendi[75]						H. 1316-1320/ M. 1898-1902
Şaban Efendi[76]				R. 10 Ağustos 1307/ M. 22 Ağustos1891	R. 23 Kanuni Sani 1310/ M. 4 Şubat 1895	
Nazif Efendi[77]				R. 24 Kanuni Sani 1310/ M. 5 Şubat 1895	R. 7 Ağustos 1318/ M. 20 Ağustos 1902	
Suleyman Efendi[78]				R. 11 Ağustos 1318/ M. 24 Ağustos 1902	R. 24 Kanuni Evvel 1320/ M. 6 Ocak 1905	
Nafi Efendi[79]				R. 28 Kanuni Evvel 1320/ M. 10 Ocak 1905	R. 15 Nisan 1322/ M. 28 Nisan 1906	

[74] YVS, 6. Def'a, 1308, 153. ; YVS, 7. Def'a, 1311, 133.
[75] YVS, 8. Def'a, 1319, 129.
[76] BOA, DH.SN.M, 196/ 114
[77] BOA, DH.SN.M, 196/ 114
[78] BOA, DH.SN.M, 196/ 114
[79] BOA, DH.SN.M, 196/ 114

Mehmet Fehmi Efendi80				R. 6 Mayıs 1322/ M. 19 Mayıs 1906	Çalışıyor durumunda	R. 1322-1327/ M. 1906-1911
		Salih Efendi81				H. 1311/ M. 1893
			Ziya Efendi82	H. 1328/ M. 1910		H. 1328-1329/ M. 1910-1911
	Şahin Bey83					H. 1306-1308/ M. 1888-1890
	Hüsnü Efendi84					H. 1311/ M. 1893
	Dilaver Efendi85					H. 1319-1325/ M. 1901-1907

Tablo 6'da görüldüğü gibi yedi nüfus kâtibi görevde bulunmuştur. Ulaştığımız belgelere göre Necib Efendi Ergiri'nin ilk nüfus kâtibidir. Tayin yılı bilinmemektedir ama belgelerde H. 1316/ M. 1898 yılına kadar çalıştığını görmekteyiz. H. 1316/ M. 1898 yılında vefat ettikten sonra, yerine Cevdet Efendi tayin olunmuştur.[86]Cevdet Efendi'nin H. 1320/ M. 1902 yılına kadar görevini sürdüğü tespit edilmiştir. [87] İyi hizmetinden dolayı "Rütbe-i Rabia" ile ödüllendirilmiştir. [88]

Ergiri Kazası'nda üç nüfus kalemi tespit edilmiştir. İlk nüfus kalemi Şahin Beydir. H. 1306-1308/ M. 1888-1890 yılları arasındaki belgelerde ismine rastlanmaktadır. Tam olarak ne kadar çalıştığı bilinmemektedir. Zira ondan sonraki salnâme üç sene sonra yazılmıştır. Şahin Bey'den sonra H. 1311/ M. 1893 yılında Hüsnü Efendi tayin olunmuştur. Onun da görevini ne kadar sürdürdüğü bilinmemektedir. Çünkü H. 1312-1318/ M. 1894-1900 yıllar arasında salnâme yazılmamıştır ve bu hususa dair herhangi bir belge bulunamamıştır. H. 1319/ M. 1901 yılında onun yerine Dilaver Efendi tayin olunmuştur. İyi hizmetinden dolayı "Rütbe-i Rabia" ile ödüllendirilmiştir.[89] Dilaver Efendi'nin nüfus hasılatıyla ilgilendiği belgelerden anlaşılmaktadır.[90] Nüfus müdürü olarak ise sadece bir kişi tespit edilmiştir. Bu kimse Salih Efendi'dir ve tam olarak hangi yılda tayin olunduğu bilinmemektedir. Fakat belgelerde H. 1311/ M. 1893 yılında Ergiri Kazası'nda nüfus müdürü olarak çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Hatta belgede, onun çok

80 BOA, DH.SN.M, 196/ 114
81 BOA, *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi* [DH.MKT], 225/ 42
82 BOA, *Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi* [DH.SN.THR], 2/ 84; BOA, *Dahiliye Nezareti Memurin Kalemi* [DH.MEM], 47/ 26
83 YVS, 5. Def'a, 1306, 93. ; YVS, 6. Def'a, 1308, 153.
84 YVS, 7. Def'a, 1311, 133.
85 YVS, 8. Def'a, 1319, 129.
86 BOA, DH.MKT, 2148/ 99
87 BOA, DH.MKT, 531/ 21;
88 BOA, DH.MKT, 2547/ 44
89 BOA, DH.MKT, 2530/ 16
90 BOA, DH.SN.M, 158/ 1; BOA, DH.SN.M, 159/ 45

ağır hasta olduğu ve tedavi için bir ay Dersaadet'e gitmesi gerektiği için telegrafnâmede izin istediğini görülmektedir. Ağır hastalıktan dolayı Salih Efendi'ye iki ay izin verilmiştir.[91] Ziya Efendi'nin ise H. 1328-1329/ M. 1910-1911 yılları arasında nüfus memuru olarak çalıştığı görülmektedir.

5. Sandık emini

Tablo 7: Ergiri Kazası'nın Sandık Eminleri

Sandık Emini	**Görevde bulunduğu yıllar**
Hüseyn Ağa Efendi[92]	H. 1288/ M. 1871
Filip Efendi[93]	H. 1293-1294/ M. 1876-1877
Eşref Efendi[94]	H. 1306/ M. 1888
Medhi Efendi[95]	H. 1308/ M. 1890
Haralambo? Efendi[96]	H. 1311/ M. 1893
Rıza Efendi[97]	H. 1319/ M. 1901

Sandık Eminleri devletin hazinesiyle ilgilenen memurlardır.[98] Tablo 7'ye göre Ergiri Kazası'nda altı sandık emini görev yapmıştır. İlk olarak H. 1288/ M. 1871 yılının Yanya Vilâyeti Salnâmesinde bu vazifeye rastlamaktayız. Bu yıl Hüseyin Ağa Efendi tayin olunmuştur. Onun azlinin ne zaman yapıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Çünkü ondan sonraki salnâmede sandık eminin kim olduğu yazılmamıştır. H. 1293/ M. 1876 senesinde sandık emini olarak Filip Efendi karşımızda çıkmaktadır. İsminden Hristiyan olduğu anlaşılan Filip Efendi'nin görevde ne kadar süre kaldığı bilinmemektedir. Fakat H. 1293/ M. 1876 ve H. 1294/ M. 1877 tarihli salnâmelerde karşımıza çıkmaktadır. H. 1306/ M. 1888 yılında ise bu göreve Eşref Efendi tayin olunmuş ve vazifesini iki sene sürdürmüştür. H. 1308/ M. 1890 yılında onun yerine Medhi Efendi tayin edilmiştir. Görevini üç sene sürdürdükten sonra onun yerine Harulembo? Efendi getirilmiştir. Haralambo? Efendi Hristiyan olup, görev süresinin ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Çünkü bu salnâmeden sonra salnâme yayınlanmasına sekiz yıl ara verilmiştir. Uzun bir aradan sonra H. 1319/ M. 1901 tarihli salnâmede sandık emini olarak Rıza Efendi karşımıza çıkmaktadır. Onun da görevini ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Zira Yanya Vilâyet Salnâmesi son olarak H. 1319/ M. 1901 yılında yazılmıştır.

---

91 BOA, DH.MKT, 225/ 42
92 YVS, 1. Def'a, 1288, 58.
93 YVS, 3. Def'a, 1293, 53.
94 YVS, 5. Def'a, 1306, 92.
95 YVS, 6. Def'a, 1308, 111.
96 YVS, 7. Def'a, 1311, 132.
97 YVS, 8. Def'a, 1319, 128.
98 Şimşek, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Taşra Teşkilatında Nahiye Yönetimi", 65.

6. Müftü, naib ve metropolitler

Tablo 8: Ergiri Kazası'nın müftü, naib ve metropolitleri

Müftü	**Naib**	**Metropolit**	**Görevde bulunduğu yıllar**
İslam Efendi[99]			1288
Fehim Efendi [100]			1293-1294
Abdülhamid Efendi[101]			1306-1311
Hamid Efendi[102]			1319
	Hayreddin Efendi[103]		1288
	Mehmet Rüşdi Efendi[104]		1293-1294
	Fazlı Efendi[105]		1306
	Hayri Efendi[106]		1308
	Nuri Efendi[107]		1311
	Şakir Efendi[108]		1319
	Şahin Efendi[109]		1329
		Manyos Efendi[110]	1288
		Manuş Ağa Efendi[111]	1293-1294
		Eklimi? Efendi[112]	1306
		Kozmas Efendi[113]	1308
		Galigor Efendi[114]	1311
		Kozmas Efendi[115]	1319

Tablo 8'e göre Ergiri Kazası'nda dört müftü, yedi naib ve altı metropolit vardır. Müftü İslam Efendi H. 1288/ M. 1871 yılında tayin olunmuştur. İslam Efendi'den sonra bu

99 YVS, 1. Def'a, 1288, 58.
100 YVS, 3. Def'a, 1293, 53.
101 YVS, 5. Def'a, 1306, 92.
102 YVS, 8. Def'a, 1319, 128.
103 YVS, 1. Def'a, 1288, 58.
104 YVS, 3. Def'a, 1293, 53.
105 YVS, 5. Def'a, 1306, 92.
106 YVS, 6. Def'a, 1308, 111.
107 YVS, 7. Def'a, 1311, 131.
108 YVS, 8. Def'a, 1319, 128.
109 BOA, *Dahiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı* [DH.MTV], 2/ 45
110 YVS, 1. Def'a, 1288, 58.
111 YVS, 3. Def'a, 1293, 53.
112 YVS, 5. Def'a, 1306, 92.
113 YVS, 6. Def'a, 1308, 111.
114 YVS, 7. Def'a, 1311, 113.
115 YVS, 8. Def'a, 1319, 128.

görevi Fehim Efendi sürdürmüştür. H. 1293/ M. 1876 ve H. 1294/ M. 1877 tarihli salnâmelerde karşımıza çıkmaktadır. H. 1294-1306/ M. 1877-1888 yılına kadar müftülük görevini kimlerin sürdürdüğü bilinmemektedir. Fakat H. 1306/ M. 1888 yılında müftü olarak Abdülhamid Efendi karşımıza çıkmaktadır. Abdülhamid Efendi H. 1311/ M. 1893'e kadar görevini sürdürmüştür. H. 1312-1318/ M. 1894-1900 yıllar arasında kimin müftü olduğuna dair belge bulunmamaktadır. Tahminen Abdülhamid Efendi bu görevi sürdürmüştür. Son olarak ise H. 1319/ M. 1901 yılında müftülük makamına Hamid Efendi gelmiştir.

Naib Hayreddin Efendi H. 1288/ M. 1871 yılında görevde bulunmuştur. Mehmet Rüşdi Efendi ise H. 1293- 1294/ M. 1876-1877 yılları arasında vazifelidir. H. 1295-1305/ M. 1878-1887 yıllar arasında kimin naib olduğuna dair herhangi bir belge bulunamamıştır. Tahminen Mehmet Rüşdi Efendi bu görevi sürdürmüştür. Ondan sonra tablo 8'de gördüğümüz gibi, her salnâmede naibler değişmektedir.

Metropolit, Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerinin başkanı" konumundaki din adamına verilen isimdir.[116] Metropolit görevine ilk olarak Manyos Efendi H. 1288/ M. 1871 yılında gelmiştir. H. 1293-1294/ M. 1876-1877 yıllar arasında ise bu görevi Manuş Ağa Efendi sürdürmüştür. Manuş Ağa'nın azlinin tam olarak hangi yılda gerçekleştiği meçhuldür. Ama H. 1306/ M. 1888 yılında Eklimi? Efendi Ergiri Kazası'nın metropoliti olarak görevini sürdürmüştür. Görevini fazla uzun sürdürememiş, H. 1308/ M. 1890 yılında onun yerine Kozmas Efendi gelmiştir. Çok geçmeden, H. 1311/ M. 1893 yılında Kozmas Efendi'nin yerine Galigor Efendi tayin olunmuştur. Sekiz senelik bir aradan sonra salnâme tekrar yazılmıştır ve H. 1319/ M. 1901 yılında Ergiri Kazası'nın metropoliti yeniden Kozmas Efendi olmuştur. Görevini ne kadar sürdürdüğü bilinmemektedir çünkü Yanya Vilâyet Salnâmesi son olarak H. 1319/ M. 1901 yılında yazılmıştır.

[116] İbrahim Alaettin Gövsa, *Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük)*, (İstanbul: İskit Yayınevi, ts.), "Metropolit", 4/1833.

III. FİZİKİ YAPI

A. Ev Tipleri

1. Basit evler

Ergiri Kazası'nda evler ailelerin ekonomik durumuna göre yapılmaktaydı. Ekonomik durumu zayıf olan ailelerin evleri basit olurdu. Bunlar genelde Manalat, Dunavat gibi mahallerde oturup, köy hayatı yaşıyorlardı. Orta sınıf aileler ise basit evler veya iki katlı yöresel evlerde oturuyorlardı. Onlar arazinin gelirleriyle geçinmekteydiler. Aile ekonomisi güçlü olan aileler ise üç-dört katlı kule evlerde oturuyorlardı.[117]

2. Kuleler

Ergiri Kazası'nda arazi sahipleri sınıfı (ağalar) nüfusun en güçlü bölümünü oluşturuyordu. Dropull ovası ve çok sayıda çiftlikler, onların ana mülklerini oluşturmaktaydı. Buradan elde ettikleri gelirler, sınıfın temel geçim kaynağıydı. Dropull'un birçok köyünde bulunan kuleler, feodal arazi rantıyla yaşayan bu mülk sahibi sınıfın ekonomik durumunu kanıtlamaktadır. Bazı feodal beylerin büyük sığır sürüleri ve kendilerine ait otlakları da vardı. Bu sınıf, Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde yargı görevlerini yerine getiren üst düzey yetkililerin yanı sıra mültezimleri de kapsamaktaydı.[118] Bu evler beyaz olup, ateşe karşı dayanıklıydılar. Kapılar hariç, bütün ev taştan yapılmıştı. Duvarları ise kalındı. Evin her katında tuvalet ve abdesthane vardı. Birinci katta hayvanlar bulunuyordu. İkinci katta mutfak ve odalar, üçüncü katta ise misafirlerin odası bulunmaktaydı.[119] Bunun dışında bir ve iki sofalı evler de bulunmaktaydı.[120]

B. Dini Yapılar

1. Camiler

Osmanlı döneminde Arnavutluk camileri oldukça meşhurdu. Ali Emiri Arnavutluk camilerine hayran olmuştur ve bu şekilde tasvir etmiştir: "*Camileri latif ve Arnavutluk'a*

[117] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 51-52.
[118] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 51-52.
[119] Ramiz Fiçori, *Mati dhe Matjanet Ne Rrjedhen e Historise* (Tirane: İlar Yayınları, 2010), 60-62.
[120] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 59.

mahsus tarz-ı mimariyi haizdirler. Denilebilir ki meşhûr-ı dünya olan Osmanlı tarz-ı mimarisi alınarak Arnavutluk'a mahsus olan uslûb-i mimari birleştirilmiş ve her ikisinden güzel bir tarz-ı mahsus zuhura getirilmiştir."[121]

Evliya Çelebi'ye göre Ergiri Kazası'nda sekiz cami bulunmaktaymüüsdı. Kalenin tepesinde Bayezid-ı Velî Camii bulunuyordu. Sütun üzerinde şöyle yazılmıştır: *"Bu şehirden Kandiye gazâsında yedi yüz hânedan sahipleri şehit olup evleri kapalı kalmıştır. Ve 7000 adet hademeler bu şehirden Kandiye'de şehitlik şerbetini içmişlerdir."*[122]

Başbakanlık Osmanlı arşiv belgelerine göre Ergiri'de Sultan Bayezid Han Camii'nin Evkafı da bulunmaktaydı. Ali Halife adlı kişi caminin işlerinden mesuldü. Onun vefatından sonra, H. 1116/ M. 1704/1705 yılında, yerine oğlu Mustafa Halife çalışmaya başlamıştır.[123]

Bunun dışında Memi Paşa Camii, Votoş Camii, Palur Camii, Hacı Ferhat Camii, Tekke Camii ve Hızır Ağa Camii vardır. Tekke Camii'nin avlusunda buz gibi su kuyusu ve avlunun etrafında Halveti tarikatının odaları bulunmaktaydı. Hamamın sonunda Murat Camii bulunmaktaydı. Oraya girmek için merdivenlerden tırmanmak gerekiyordu. Minaresi taşlı olup, güzel bir manzaraya sahipti. Caminin içinde bir çeşme vardı. [124] Hızır Ağa Camii kârgir minareli bir camidir. Memi Paşa Camii ise Yeni Çarşı'da bulunup, içine ancak yüz kişi sığardı. Bu cami küçük, yeni bir yapı olup, kârgir minaresi vardır. Yukarıda bahsettiğimiz Tekke Camii ise minaresi yoktu, ama cemaat çoktu. Cami avlusunun bir tarafında ileri gelenler ve büyük veliler gömülüdür. Palur Camii hoş, Vutoş Camii ise eski ve geniş yapıdır. Camilerin dışında yedi tane mescit vardı. En meşhur mescitler şunlardır: Vatoş Mescidi, Berkî Efendi Mescidi, Alaybey Mescidi ve Memi Bey Mescidi.[125] Evliya Çelebi mescitlerden bahsederken, yedi tane olduğunu söylemiştir. Belgelerde ise sadece bir mescide rastlanmıştır. Bu mescidin hangi mahallede olduğu bilinmemektedir, ancak

[121] Ali Emiri'den aktaran Behar Kaçeli, *Osmanlı Döneminde Tiran (XIX. Yüzyıl)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 18.
[122] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi,* sad. Zuhuri Danışman (İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1971), 12/308.
[123] BOA, *Ali Emiri Mahmud I* [AE.SMHD.I], 125/ 9084
[124] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, 12/308-309.
[125] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 2/652.

bu mahallede yaşayan Hacı Hüseyin Efendi bu mescitte salat-ı cuma okunması için talepte bulunmuştur.[126] Şimdi meşhur olan iki camiden söz edelim:

a. Meçite Camii

Bu cami XVII. yüzyıldan beri varlığını korumuştur. Meçite Mahallesi'nin merkezinde inşa edilmiştir. Caminin karşısında bu mahallenin meşhur pınarları ve şehrin tek hamamı bulunmaktaydı. Taşlı minarenin alt gövdesinde, Ergiri'de benzersiz olan çokgen konfigürasyonlu bir çeşmesi vardır.

b. Pazar Camii (Çarşı Camii)

Tarihi kaynaklar bu caminin 1757 yılında inşa edildiğini kanıtlamaktadır. Pazar Camii Ergiri'nin en büyük camisi olup, çarşının batı kısmında ve şehrin merkezinde yer almaktadır. Bu caminin yapısı, Tiranda bulunan Ethem Bey'in camisine benzemektedir. Arnavutluk şehirlerindeki diğer camilerle karşılaştırıldığında, Ergiri'nin camileri özel bir tipolojik karaktere sahip değildir. Küçük boyutları ve az dekoratif işlemeleri ile ayırt edilirler.[127]

2. Kiliseler

Tablo 9: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Ergiri Kazası'nda Bulunan Kiliseler

Kaza	Köy	Mahalle	Kilise adı	Adet	Yıl
Ergiri	Lonko[128]		Ayanikola	1	H. 1264/ M. 1847
	Ji[129]		Hristos	1	H. 1326/ M. 1908
		Eski Pazar[130]	Bilinmiyor	1	H. 1329/ M. 1911
	Libohova[131]		Bilinmiyor	1	H. 1323/ M. 1905
	Vlahogoranxi [132]		Aya Yorgi ve 3 kilise daha	4	H. 1322/ M. 1904

[126] BOA, *İbnülemin Vakıf* [İE.EV], 6/ 655
[127] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 42-46.
[128] BOA, Bab-ı Asafi Mektubi Kalemi [A.MKT], 125/ 92
[129] BOA, *Bâb-ı Âlî Evrak Odası* [BEO], 3431/ 257255
[130] BOA, *İrade Adliye ve Mezahib* [İ.AZN], 101/ 1
[131] BOA, DH.MKT, 1007/ 45; Libohova köyünde bulunan bu kilise, yeniden inşa edilmesine talepte bulunmuştur ama herhangi bir cevap gelmediği için ikinci defada talepte bulunmuştur.
[132] BOA, BEO, 2325/ 174353

	Arnabut[133]		Aya Nikola	1	H. 1322/ M. 1904
	Lodine[134]		Aya Nikola	1	H. 1320/ M. 1902

Tablo 9'da gördüğümüz gibi Osmanlı Döneminde Ergiri Kazası'nda on adet kilise bulunmaktaydı. Bunlardan üçü Aya Nikola isimli, biri Hristos isimli, biri Aya Yorgi, diğerlerinin isimleri ise bilinmemektedir. Aya Nikola kilisesi Lonko köyünde bulunmaktaydı. Bu kilisenin mütevellileri Vasil ve Yani olup, maaşları 3108 kuruş idi. Ji köyünde olan Hristos kilisesinin ise yeniden inşa edilmesi talebinde bulunulmuş ve bu talep kabul edilmiştir.

Eski Pazar Mahallesi'nde olan kilise, Rum kilisesi olup, H. 1329/ M. 1911 yılında bir çan kulesinin inşası için ruhsat istenmiş ve kabul edilmiştir.[135] Çan kulesi kâgir olup, uzunluğu dört ve yüksekliği on metredir. Eski Pazar Mahallesi'nde olan kilise H. 1198/ M. 1784 yılında inşa edilmiştir. Kilisenin bir ana ve iki yan olmak üzere, üç girişi vardır. Sunağın çevresinde, ortası daha büyük, iki kenarı eşit olan üç apsis yapılmıştır. Kilise iki katlı bir çatı ile örtülüdür. Dışardan bakıldığında basit bir işleme vardır. En çok dikkat çekenler, oyma taşlı apsisler ve çerçevelerdir.[136]

Aya Yorgi kilisesi Vlahogoranxi köyünde, Palu Kastro mevkiinde bulunmaktaydı. Belgelerin verilerine göre bu kilise ve üç kilise daha Bektaşi Tekkesi Postnişini Ali Baba tarafından ve Baba Selfo tarafından ilhak edilmiştir. Onlar tapusuz olarak bu arazide oturup, kiliseye ait olan bu araziyi zapt etmişlerdir. Zikredilmiş olan Babaların huzuru kaçıracak herhangi bir duruma mahal vermeksizin arazileri iade etmeleri ve kiliselerin yeniden inşa edilmesi talebiyle bir dilekçe yazılmıştır.[137]

Arnabut köyünde bulunan Aya Nikola Kilisesi'nde ise H. 1322/ M. 1904 tarihinde yangın çıkmıştır ve içerisinde bulunan süslemeler tahrip ve 500 lira nakit para zayi olmuştur. Yangının sebebi de kilisenin içinde yanmakla olunan kandil ve mumlardır. Köyün muhtarı ve ileri gelenlerinin ifadesine göre kilise kapılarının kapalı olması alevlerin hızla

[133] BOA, DH.MKT, 2604/ 40
[134] BOA, DH.MKT, 542/ 52
[135] BOA, BEO, 3883/ 291212
[136] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 46-47.
[137] BOA, DH.MKT, 1294/ 60

yayılmasına sebep olmuştur.[138] Lodine köyünde bulunan Aya Nikola kilisesi harap olduğundan dolayı, halkın yardımıyla yenilenmesi için izin istenilmiştir. Bu kilisenin ölçüleri şöyledir: uzunluğu on iki, genişliği sekiz ve yüksekliği altı metredir. İnşası için 7000 kuruş masraf lazım olmuştur. Kilise havalisi ile binasının işgal edeceği arazi için senelik üç kuruş bedel aşr (10/1) takdir edilmiştir. Padişah herhangi bir sakınca olmadığı kararına varmıştır ve izin vermiştir. Padişah izni verirken de Osmanlı teb'ası olan gayrimüslimleri düşünüp kilise inşası için toplanacak olan yardımların halktan ve çiftçilerden zorla alınmamasını istemiştir.[139]

Ergiri Kazası'nda, Varoş Mahallesi'nde bir kilise bulunmaktaydı. Emin Rıza'ya göre bu kilise H. 1189/ M. 1776 yılında inşa edilmiştir ve Eski Pazar Mahallesi'ndeki kiliseye benzemektedir. Kilise H. 1243/ M. 1828'de yanmış ve H. 1300/ M. 1833'de yeniden inşa edilmiştir.[140]

3. Tekkeler

XIV. yüzyılda Arnavutluk'ta tekkeleri yayılmaya başlamışlardı. Önce Akçahisar'da başlayıp, Berat ve Korçe gibi yerlerde tekkeler ve tarikatlar yayıldı.[141] Evliya Çelebinin Seyâhatnamesi'nde dört tekkeden bahsedilmektedir. Bunlar: Memi Bey, Alaybey, Votoş ve Nermi Efendi tekkeleridir.[142] Şemseddin Sami ise Ergiri'de iki tekke olduğunu söylemiştir.[143] Yanya Vilâyet Salnâmelerinin verilerine göre tekke ve türbelerin sayısının beş olduğun tespit edilmiştir.[144]

Tablo 10: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Ergiri Kazası'nda Bulunan Tekkeler

Kaza	Köy	Mahalle	Tekke türü	Postnişini	Maaşı	Yıl
Ergiri	Vlahogoranxi[145]		Bektaşi	Ali Baba		H. 1322/ M. 1904

[138] BOA, DH.MKT, 2604/ 40
[139] BOA, DH.MKT, 542/ 52
[140] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 47.
[141] Kaçeli, *Osmanlı Döneminde Tiran (XIX. Yüzyıl),* 24.
[142] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, 12/309.
[143] Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm,* 836.
[144] YVS, 1. Def'a, 1288, 94. ; YVS, 2. Def'a, 1292, 101. ; YVS, 3. Def'a, 1293, 110. ; YVS, 4. Def'a, 1294, 123.
[145] BOA, BEO, 2325/ 174353

		Menelat[146]	Tarikat-ı Hayatiye	Şeyh Mustafa Efendi	100 kuruş	H. 1321/ M. 1903
Ergiri				Şeyh İshak Efendi[147]		H. 1321/ M. 1903

Tablo 10'da gördüğümüz gibi Osmanlı döneminde Ergiri Kazası'nda üç tekke bulunmaktadır. Vlahogoranxi köyünde bulunan tekke hakkında yukarıda bilgi verilmiştir. Menelat Mahallesi'nde bulunan tekke ise Tarikat-ı Hayatiyeden olup, postnişin olarak Şeyh Mustafa Efendi bulunmaktadır. Aldığı maaş ise yüz kuruştur. Ergiri Kazası'nda başka bir tekke daha olup, tam olarak hangi mahallede olduğu bilinmemektedir. Bu tekkenin postişini Tepedenli Şeyh İshak Efendi'dir. Belgelerin verilerinden H. 1321/ M. 1903 yılında tekkenin yandığı ve bu yangının sebebinin araştırılması gibi dilekçe yazıldığı anlaşılmaktadır.

Günümüze asli şekliyle ulaşan tekkelerden bahsedilecek olursak, Ergiri Kazası'nda sadece bir tane bulunmaktadır. O da Koştan köyünde olan tekkedir. Bu tekke iki katlı olup kuzey-güney, doğu-batı yönlüdür. Tekke binası "T" harfi şeklinde inşa edilmiştir. Tekkenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak verilere göre Şemi Baba Görice, Tepedelenli Ali Paşa'nın yardımıyla, Elbasan'da, Melçan köyünde ve Tepedelen'in Koştan köyünde üç tekke yaptırmıştır. Sadık Baba, Baba Kaso, Baba Şevket, Muharrem Baba ve Baba Ahmed bu tekkeye postnişin olarak tayin edilmişlerdir. Bu tekkenin dışında, yedi tekkenin yıkılarak, baştan inşa edildiği gözlenmiştir.

Bunlar:

1. Ali Hormova Tekkesi, Hormova Köyü
2. Ali Postivan Tekkesi, Premedi
3. Turan Tekkesi, Tepedelen
4. Fraşer Köyü Tekkesi
5. Haydariye Bektaşi Tekkesi, Ergiri
6. Zal Tekkesi, Ergiri

[146] BOA, BEO, 2122/ 159098
[147] BOA, DH.MKT, 741/ 42

7. Melan Köyü Tekkesi[148]

C. Kaleler

Ergiri Kazası'nda bir kale bulunmaktadır. O da Ergiri kalesidir. Kale kuzeydoğu-güneybatı yönünde gelişen tepelik bir kesimde yer almaktadır. Kalenin üç ana girişi vardır. İlk giriş kalenin kuzeybatı tarafına, diğer ikisi ise kalenin orta kısmına yapılmıştır.[149] Bu kale Rum kralı olan Filikos oğlu tarafından inşa edilmiştir. Bayezid-ı Veli tarafından fethedilmiştir. Şeyhülislam, nakîbüleşrâf, haraç ağası, sipâhi kethüdâ-yeri, mimar ağası, kale dizdarı, yeniçeri serdarı, şehir subaşısı ve 200 kale neferleri bulunmaktaydı. Kalenin büyüklüğü 1400 adımdır. Uzun bir kale olup, ortasında tek bir caddesi vardır. Caddenin iki tarafında iki yüz ev bulunmaktaydı. Orada Bayezid-ı Veli Camii vardır. Kalenin iki tane demir kapısı vardır ve kapının iç tarafında lonca köşkü göze çarpmaktadır. Burada şehrin zarifleri oturup, sohbet ederlerdi. Kalenin kuzeyinde bir çarşı var olup, kırk dükkân bulunmaktaydı. Kalenin doğusunda ise yokuş aşağı bir mahalle vardır. Buna "Küçük Varoş" derler.[150] Kale, içinde askerleri ve sakinleri barındırmıştır. Bu nedenle kalede savunma amaçlı kullanılan yapıların yanı sıra askerlerin barınmasına hizmet eden yapılar da bulunuyordu. Bu yapılardan günümüze herhangi bir iz kalmamıştır. Tepedelenli Ali Paşa, kalenin genişletilmesi sırasında, kalenin içinde yaşayan aileleri kaleden uzaklaştırmıştır.[151]

D. Ergiri Hükümet Konağı

Ergiri'nin hükümet konağı[152] merkezden uzak bir konuma sahiptir. H. 1311/ M. 1893 Yanya Vilâyeti Salnâmesinin verilerine göre hükümet konağı üç katlı olup, içerisinde otuz altı oda, yüz kişi sığdırabilecek kadar büyük bir salon, bir namazgâh, süvarilere mahsus iki koğuş, bir hapishane[153] ve iki büyük sofa bulunmaktaydı.[154] Namazgâhın imamı senelik 600 kuruş maaş almaktaydı.[155] H. 1296/ M. 1878'e ait bir belgenin

---

148 Enes Kavalçan, "Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokaster) İlindeki Tekkeler*", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 100 (Kış 2021), 183-192.
149 Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 30-31.
150 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, 12/308-309.
151 Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 34-35.
152 BOA, BEO, 408/ 30544
153 BOA, *Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri* [MVL], 1011/ 42
154 YVS, 7. Def'a, 1311,
155 BOA, DH.MKT, 2237/ 140

verilerine göre Ergiri Hükümet Konağı'nın bazı yerleri harap olması sebebiyle, 2000 kuruşla ahalinin yardımıyla tamir olunacaktır. Masrafları bu meblağdan daha fazla olduğu için, 8000 kuruşa daha ihtiyaç duyulmuştur.[156]

H. 1311/ M. 1893 yılında Ergiri Hükümet Konağı için bina satın alınması ve gerekli tamirlerinin yapılmasına dair izin istenilmiştir. Konağın yeniden inşa edilmesi için 200.000 kuruş masraf vardır. Belgede inşası için çevredeki insanlar tarafından yardım alınacağı ifade edilmektedir.[157] Başka bir belgede konağın çatısının kiremitle döşenmesi için 15.000 kuruş masraf lazım olduğu ve bu masrafların devlet tarafından karşılanacağı hakkında bilgi verilmektedir.[158]

E. Köprüler

Tablo 11: Yanya Vilâyet Salnâmelere göre Ergiri'de bulunan köprüler

Kaza	YVS D.1[159]	YVS D. 2[160]	YVS D.3[161]	YVS D.4[162]
Ergiri	6	4	6	6
Permedi	18	28	28	28
Tepedelen	4	4	4	4
Delvine	8	12	12	12
Filat	Silinmiş			
Poligon	5	5		5

Tablo 11'de gördüğümüz gibi Ergiri Kazası'nda H. 1288/ M. 1871, H. 1293/ M. 1876 ve H. 1294/ M. 1877 yıllarında altı tane köprü tespit edilmiştir. H. 1292/ M. 1875 yılında ise dört tane köprü bulunmaktaydı. H. 1288/ M. 1871 yılında altı köprü iken, H. 1292/ M. 1875 yılında dört tanesinin tespit edilmesi tuhaftır. Belki iki tane köprü yıkılmış olabilir ya da Salnâmelerde yazım hatası yapılmış olabilir. Ergiri Sancağı'nda en çok köprü bulunan kaza Permedi Kazası iken, en az köprüsü olan kaza Poligon Kazası'dır.

Kazanın içinden geçen dereler, dairesel silindirik bir kemerle gerçekleştirilen çok sayıda küçük köprülerin yapımını zorunlu kılmıştır. Dinovat Mahallesi'nde hala iyi durumda

156 BOA, *Şûrâ-yı Devlet* [ŞD], 274/ 64
157 BOA, DH.MKT, 216/ 4; YVS, 7. Def'a, 1311, s
158 BOA, ŞD, 2101/ 12; BOA, *İrade Dahiliye* [İ.DH], 1371/ 15
159 YVS, 1. Def'a, 1288, 99.
160 YVS, 2. Def'a, 1292, 107.
161 YVS, 3. Def'a, 1293, 110.
162 YVS, 4. Def'a, 1294, 123.

korunmuş bir köprü vardır. Bu köprü bir dere üzerinde iki tepeyi yüksek kemerle birleştirir ve yanına su geçişini kolaylaştıran iki pencere yapılmıştır.[163]

Belgelerin verilerine göre Hanim köprüsü ismiyle bir köprü tespit edilmiştir. Bu köprü H. 1329/ M. 1911 tarihinde şiddetli sel sebebiyle harap olmuştur. Belediye Reisi Padişah'tan talepte bulunmuş ve Hanım köprüsünün yeniden inşasına izin verilmiştir.[164] H. 1311/ M. 1893 yılında ise Ergiri Kazası'nda Şoşe yoluyla beraber bir köprü inşa edilmiştir.[165] H. 1322/ M. 1904 yılında da Ergiri Kazası'nda başka bir köprü inşa edilmiştir. Köprünün inşaatına bazı kişiler yardıma bulunmuşlardır. Bunlar: Baba Metozade, Çuçulzade, Petro Boga, ve İlyas Ağa idi. Hizmetlerinden dolayı birer mecidi nişanla[166] taltif edilmeleri talebinde bulunmuşlardı.[167]

[163] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres,* 18-41.
[164] BOA, *Dahiliye Nezareti İdare Evrakı* [DH.İD], 3/ 28
[165] BOA, *Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı* [Y.A.HUS], 281/ 21
[166] Madalya anlamında gelmektedir. Abdülmecit zamanında verilirdi. (20 kuruş değerindedir)
[167] BOA, DH.MKT, 846/ 72

İKİNCİ BÖLÜM

ERGİRİ KAZASI'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

I. DEMOGRAFİK VE DİNİ DURUM

Ergiri Kazası doğuda Permedi ve Pogon, batıda Delvine ve Kurveleş, kuzeyde Tepedelen ve Permedi ve güney tarafında Delvine Kazaları'yla sınır hatları oluşturmaktadır.[168] H. 1288/ M. 1871 yılında altı köprü, on bir çeşme, yetmiş yedi kilise ve Manastır, beş tekke, yirmi beş sıbyan mektebi[169] ve H. 1311/ M. 1893 yılında bir hükümet konağı olduğu kayıtlara geçmektedir.[170] H. 1292/ M. 1875 yılında bir rüşdiye mektebi[171], 336 dükkân, dokuz han, yedi meyhane, yedi kahvehane, bir camii şerif, dokuz İslam mektebi ve on altı Hristiyan mektebi o dönemde şehirdeki yapılardandır.[172] H. 1293/ M. 1876 yılında Yanya Vilâyeti Salnâmesinde Ergiri Kazası'nın havası latif ve sağlam, fakat su kaynakları az olduğu kayıtlıdır.[173] Ayrıca Ergiri Kazası bağ, bahçe ve bostanı olmayıp, taşlı ve düzensiz bir kazadır. 1415 hane ve toplam 8040 nüfusa sahip olduğu belirtilmiştir.[174]

1415-1417 yıllar arasında Osmanlılar "Arnavid-ili" Sancağı kurdular. Ergiri, bu sancak beyinin sancak merkezi olmuştu. II. Mahmut'un iktidara gelmesiyle beraber, yeni bir idari taksimat yapıp, Arnavutluk'u dört vilayete ayrılmıştı. Bunlar: Manastır, Yanya, İşkodra ve Kosova. Ergiri Kazası Yanya Vilâyeti'ne dâhil olup, Ergiri Sancağı'na bağlı kalmıştır.

168 YVS, 6. Def'a, 1308, 155.
169 YVS, 1. Def'a, 1288, 99.
170 YVS, 6. Def'a, 1308, 155.
171 YVS, 2. Def'a, 1292, 101.
172 YVS, 2. Def'a, 1292, 150.
173 YVS, 3. Def'a, 1293, 155-156.
174 YVS, 2. Def'a, 1292, 150.

A.Demografik Yapı

1. İskân politikası ve nüfus

a. İskân politikası

Osmanlı Devleti fetihlerinde "gaza" anlayışını benimsemişti. Gaziler ve Beylerbeyiler gaza ederek devleti yüceltirken, sultan da karşılığında köy ve tarlalar bahşederdi. Osmanlılar, fethedilen bölgeyi yönetmek için "Kadı" ve "Bey" olmak üzere iki şahıs görevlendirmiştir. Ne bey ne de kadı birbirlerinin kararları olmadan bir hüküm veya ceza verebilirlerdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine bakıldığında, batıya doğru yayılıp, yerleştikleri görülmektedir.[175] Bu yerleşme Rumeli'ye kadar sürdürülmüştür.[176]

Osmanlıların diğer devletlerden farkı, bu iskânın yerli halkın inanç, can ve mal hürriyetlerine zarar verici olmamasıdır. Süleyman Paşa, Rumeli'de mevcut olan kaleleri zapt ettikçe Orhan Gazi'ye şöyle demiştir: *"Rumeli şehir ve kalelerindeki Hristiyan aileleri Karesi vilâyetine geçirip, onların yerine de Anadolu'nun güneyinden göçebe Türkmen, gönüllü Gaziyân, fisebilillah gaza eden Dervişân ve kendi arzusuyla gelip yerleşmek isteyen köylüleri gönderip iskân eylemek gerek"*.[177] Fetih esnasında ve sonrasında Fatih Sultan Mehmet şehrin yağmalanmasını önlemeye çalışmıştı. Onun amacı bütün din ve ırkları bir araya getirmekti. Nitekim onun vakfiyesinde, *"Bir şehir kurmak ulvi bir harekettir, insanların kalbinin kazanılmasını ve yüzünün güldürülmesini mucip olur."* ifadelerine yer verilmiştir. Sultan, fermanlar yayınlayarak halkının can ve mal güvenliğini sağlayacağını bildirmiştir.[178] Bu siyaset Osmanlı Devleti tarafından iskânlarda en çok tercih edilen ve kullanılan metot olup, devletin yıkılışına kadar devam etmiştir.

Osmanlı Devleti nüfus kayıtlarının tutulmasına çok önem vermiştir. Yeni fethedilmiş olan topraklarda tımar sistemi uygulanmaktaydı. Nüfus sayımı da insan kaynaklarının tespiti amacıyla yapılmaktaydı. Tespitler yapıldıktan sonra elde edilen veriler Tahrir defterlerine yazılıp, bunlar padişahın değişmesiyle beraber yenileniyordu.[179] Tahrirler kâtip

---

[175] Kalaycı – Oktay, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", 363.
[176] Hüseyin Arslan, *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün* (İstanbul: Kaknûs yayınları, 2001), 255.
[177] Kalaycı – Oktay, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", 363.
[178] Arslan, *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, nNüfus, İskân, Göç ve* Sürgün, 258.
[179] Adnan Çimen, "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14/3 (2012), 191-192.

tarafından yapılırdı. O bölgede bulunan kadılar da kâtiplere yardım etmekle mükellef idiler. Sayım işi bittikten sonra, kayıtlar temiz bir deftere yazılıp, biri defterhanede muhafaza edilir, diğeri ise bölgenin beylerbeyine gönderilirdi. Tımar sisteminin zaman içerisinde önemini kaybetmesine paralel olarak tahrir faaliyetleri de eski değerini yitirmeye başladı.[180]

Osmanlılar Balkanlarda hoşgörü politikasını uygulanmışlardır. Bu politikanın neticesinde hem İslamiyet yayılıyordu hem de Osmanlı hanedanın nüfuzu artıyordu. İslamiyet'in Balkanlar'da yayılması, iddia edildiği gibi kılıçtan kaynaklanmamış, Osmanlılar'ın sosyal alanda gösterdiği hoşgörü politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.[181] Osmanlı Devleti Gayrimüslimlere ve Balkanlar'da yaşayan diğer din mensuplarına karşı saygı göstermiştir. Yasalara uydukları, düzeni bozmadıkları ve vergilerini ödedikleri müddetçe kendi okullarını, hastanelerini, mahkemelerini, yetimhanelerini açmalarına müsaade edilmiştir.[182] Bu hususa dair şöyle bir örnek verebiliriz. Sultan Süleyman vergi konusunda haksızlık yapıldığını duymuş ve Semendire Beyi'ni uyarmıştır:

"Eğer bu husûslardadır ve eğer sâyir umûrdadır gereği gibi mukayyed olup anun gibi eğer koyun hakkı ve eğer harâc cem'i içün varan kullarıma âdet-i ağnâm ve cizyeyi kânûn u defter mûcibince cem' etdirüp defterden ziyâde bir ferde akça aldırmayup eslemeyenleri yazup bildiresin. [183]

Osmanlı Devleti din konusunda hassas davranmış ve Balkanlar'da ılımlı bir politika izlemiştir. Patrikler Sultan'a direkt kendileri ulaşabilmişlerdir. Fatih döneminde, rahiplerin ibadetlerini yapmaları ve güven altında ikamet etmeleri için ferman yazılmıştır. Fermanda, onların isyan etmedikleri sürece kiliselerinin, mallarının ve canlarının Sultan'ın güvencesinde olduğu belirtilmiştir:

"Ben ki Sultân Muhammed Hânım, cümle havâss u avâma ma'lum ola ki, işbu dârendegân-ı fermân-ı hümâyûn Bosna râhiblerine mezîd-i ınâyetim zuhûra gelüp buyurdum ki; mezbûrlara ve kilisalarına kimesne mâni' u müzâhım olmayup ihtiyâtsız

---

[180] Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Akademik Bakış* 8/15 (Kış 2014), 223.

[181] Kalaycı – Oktay, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", 364

[182] Tunca Özgişi, "Osmanlı Devletinin Balkanlarda Birlikte Yaşama Kültürünü Geliştirmek için Uyguladığı Politikalara Örnekler", *İnternational Journal of Social Science* 26 (Yaz 2014), 346-347.

[183] Özgişi'nden naklen, "Osmanlı Devletinin Balkanlarda Birlikte Yaşama" 349. BOA, Mühimme Defteri 3, hüküm 1445, 24 Zilkade 967/1560)

memleketimde duranlara ve kaçup gidenlere emn ü emân ola ki gelüp bizim hâssa memleketimize havsız sâkin olup kilisalarında mütemekkin olalar ve yüce hazretimden ve vezirlerimden ve reâyâlarımdan ve memleketim halkından kimesne mezbûrlara dahl ü ta'arruz etmeyüp incitmeyeler…"[184]

b. Köyler ve köylerdeki nüfus

Osmanlı Devleti'nin Ergiri Kazası hakkındaki ilk resmî yazılı vesika, II. Murat dönemine ait "Defter-i Sancak-i Arvanid"dir. 1431 yılında yazılmış olan bu deftere göre Ergiri Kazası "Vilâyet-i Aryurikasrı" veya "Vilâyet-i Zenebiş" tek bir vilayetten oluşmaktaydı. Aşağıdaki tabloda 1431 yılına ait köyler, haneler ve varidatları verilmiştir.

Tablo 12: Ergiri Kazası'nda "Hassa-i Sancak-Beği Der Tasarruf-ı Ali Beğ" olarak kaydedilen köyler, haneler ve varidatlar (1431) [185]

Kaza	Nahiye	Köy	Hane	Bive	Mücerred	Hâsıl
Ergirikası		Kolorçi	56	10	8	4157
		Manastır (Ayo-Nikola)	53	2	6	5217
		Maşkulari	36	1	4	2882
		Aşağı Koranci	35	2	…	2420
		Hristozali	12		2	695
		Yuvanişte	30	2	4	192
		Vmelos?	11		1	953
		Guveri	3			145
		Burni kuk	11		1	515
		İşarat	12	1	2	811
		…[186]	…		2	995
		Ulyani?	26		3	1544
		Ujaniko	11	1	1	598
		Livinye	32		4	2260
		Nodye	17		2	1005
		Ayos-Mertini	19	2	2	1139
		Bodrişte	31		5	1823
		Humelice	24	1	3	1955
		Peskopiye[187]	20	3	2	1473
		Klazezni	9	1	…	741
		Haskove	14		2	840

[184] Özgişi'nden naklen, "Osmanlı Devletinin Balkanlarda Birlikte Yaşama" 350. BOA, Bâb-ı Âsafî Belgeleri, Düvel-i Ecnebiye Belgeleri (A.DVNS.DVE) 14/2_1, 28 Muharrem 883/ 1478

[185] İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 1-3.

[186] (…) şeklinde gösterilen yerler kopmuş kısımlardır.

[187] Bu köyden 5 ev Ergiri'nin piskoposluğuyla Gönemoryan isimli kâfire verilmiştir (Ramazan/853), Edirne, İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 2.

		İstoyani	18	1	2	1376
		Libahove	25		3	9277
		Büyük Labove	104	5	10	7820
		Zavrikos	16		1	1109
		Pizavişte	7		1	450
		…	…		1	425?
		Zuvyani	16	2		1267
		Gorice	30		2	1485
		Fraştani	35		1	1695
		Agline	25	1	2	1457
		Yukarı Goranci	13		2	836
		Vezyo?[188]	5			269
		Pepeli	20			1200
		Eflahlar	12	1		666
		Bolşani	17	1		981
		Kruşaviç	15			-
		Valtice	18			-
		Mavropull	12			-
	Lahtakasru[189]		…	1		1520
		Drenavi	6			460
		İstravoskezi	15			810
		Voştine	30	1		1800
		Zilono	9	2	1	658
		Çirapnana?	15		1	899
		Bondikati	6			381
		Fraştani	57	1		3931
		Terbuhte	2			120

Tablo 12'e göre Ergiri Kazası otuz yedi köy, 951 hane[190], 91.333 varidat, elli dokuz bîve ve 103 mücerred olarak kayda geçmiştir. Lahtakasru nahiyesi ise dokuz köy, 175 hane, 10.588 varidat, dört bive ve iki mücerred olarak kayda geçmiştir. Tablodaki veriler genel olarak bakıldığında adı geçen kaza ve nahiye kırk altı köy, 1.226 hane, altmış üç bive, 105 mücerred ve üç mezâri' den oluşmuştur. Nüfus, 1.226 hane beş ile çarpılırsa, toplam 6.130 kişiden oluşmaktadır. Tabloya bakıldığında Büyük Labove Köyü 104 sayısıyla en fazla haneye sahip köy olarak dikkat çekmektedir. Onu elli altı nüfusla Kolorçi Köyü

[188] Asıl defterde bulunmamaktadır. Aydın Bey, Sancak Beyi iken cem' olmuştur. Bkz. İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid,* 2.

[189] Ergiri'nin 5.km doğusunda, Kalamas suyu üzerinde bulunmaktadır. Bkz. İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid,* 2. (1.dipnot)

[190] Osmanlı Tarihi üzerine yapılan çalışmalarda "hane" kavramının kaç kişiden oluştuğuna dair farklı görüşler vardır. Ancak genellikle bu sayı 5 olarak kabul edilmiştir. Biz de hesaplamalarımızı hanenin 5 kişiden oluştuğunu var sayarak yaptık. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, *Türkiyat Mecmuası* (1953), 11; Saadet Maydaer, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da bir Semt "Hisar"* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 63.dipnot, 37.

takip etmektedir. Bunların ardından Manastır Aya Nikola ve Maşkulari en kalabalık köylerdir. Köylerin tamamına bakıldığında otuz yedi köyden ancak dört tanesinin nüfusunun ellinin üzerinde olduğu görülmektedir. Guveri Köyü ise üç haneyle Ergiri'nin en az haneli köyüdür.

Lahtakasru Nahiyesi'nde en fazla hanelerden oluşan köyler: Fraştani elli yedi, Voştine otuz, İstravoskezi ve Çirapnana on beş hanelerden oluşmaktadırlar. En az hanelerden oluşan köyler ise Terbuhte iki, Drenavi ve Bondikati altı ve Zilono dokuz haneden oluşmaktadır. Ergiri Kazası'nın iki köyünün ismi ve haneleri ve Lahtakasru Nahiyesi'nin haneleri, sayfalarının kopukluğundan dolayı bilinememektedir. Lahtakasru Nahiyesi H. 843/ M. 1439 yılında Zaganoz Bey'in imzasıyla Dimo adlı zımmiye verilmiştir.

Belirtmemiz gerekir ki Sultan II. Murat dönemine ait olan 1431 tarihli deftere göre henüz fethedilmiş olan Ergiri Kazası tamamen Gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Bu kazada Müslüman nüfusuyla ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Müslümanlar, bir yeri fethettiklerinde, o topraklarda bulunan Gayrimüslimlerden cizye alıyorlardı. Ancak bir zimmi İslam'ı kabul ederse, artık cizye ödemiyordu. İslam Devleti, zimmilerin can ve mal güvenliğini sağlanıyordu. Bunun dışında onlar askerlikten de muaf tutulurlardı. Eğer İslam Devleti bu mal ve can güvenliğini himaye edemezse, ödedikleri cizyeyi geri alıyorlardı. Örneğin; Ebu Ubeyde b. Cerrah, Humus'u Bizanslar'a karşı koruyamadığı için, Gayrimüslimlerden toplamış olduğu cizyeleri iade etmiştir.[191] Ergiri'nin nüfusunun tamamı Gayrimüslim olduğundan dolayı ispence vergisi ödedikleri görülmektedir. Bu vergi evli, ergenlik çağına girmiş ya da bekâr olan her Gayrimüslimden alınan bir vergidir. Genel olarak ispence vergisinin miktarı, sabit kalmamakla beraber, yirmi beş akçeydi. Eğer Gayrimüslimlerden biri Müslüman olursa haraçtan veya vergilerden kurtulduğu anlamına gelmiyordu, bilakis ispence vergisinin yerine miktarı daha düşük olan bennak vergisini ödemeleri gerekiyordu. [192]

1431 tarihli defterden doksan dokuz yıl sonra, Kanuni Sultan Süleyman devrine ait olan *TD 367* numaralı tahrir defterine rastlamaktayız. Bu defter kayıtlarında Müslüman nüfusunun varlığı dikkat çekicidir. Ergiri Kazası dört birimden oluşmuş gözükmektedir.

---

[191] El-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldan* çev. Mustafa Fayda (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 195. ; Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği* (İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2009), 233.

[192] Karataş, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği*, 247.

1) Hassa-i Mir Liva, 2) Hassa-i Kasım Paşa, 3) Tımâr-ı Zu'amâ ve Sipâhiyân, 4) Tımâr-ı Mustahfızân-ı Kal'a-i Ergirikasrı.

Tablo 13: Hassa-i Mir Liva (1530)[193]

Nr.	Kaza	Nefs	Mahalle	Kura	Hane-i Müslim	Hane-i Gebran	Mücerred	Bive	Baştine	Hâsıl
1	Ergiri	1	8	4	6	904	71	17	30	87.878

Tablo 13 verilerine göre Ergiri Kazası Hassa-i Mir Liva olarak dört köyden oluşmaktadır. Sultan II. Murat dönemine ait 835 tarihli defterde Ergiri Kazası'nda Müslüman hanenin bulunmadığı tespit edilmiştir. Fakat doksan dokuz yıl sonra, Kanuni devrine ait olan *TD 367* nolu defterde Müslüman hanelerin de yer aldığı görülmektedir. Verilen bilgiler doğrultusunda Ergiri Kazası'nda bir nefs (merkez), sekiz mahalle ve dört köy bulunduğu görülmektedir. Bu dört köyden altı müslim hane, 904 gebran hane, yetmiş bir mücerred, on yedi bive, otuz baştine ve 87.878 varidat tespit edilmiştir. Hanelerin sayısını beş ile çarptığımızda ve mücerred, bive ve baştine birer kişi olarak düşündüğümüzde, Ergiri Kazası'nda hassa-i mir liva olarak otuz Müslüman ve 4.520 (gebran) + 118 (mücerred, bive, baştine) toplam 4.638 gebran nüfusun varlığını düşünmek mümkündür.

Tablo 14: Hassa-i Kasım Paşa (1530)[194]

Nr.	Kaza	Kura	Mezr'a	Hane	Mücerred	Bive	Baştine	Hâsıl
1	Ergiri	5	1	760	127	25	13	55.554

Tablo 14 verilerine göre Ergiri Kazası Hassa-i Kasım Paşa olarak beş köyden oluşmaktadır. Tabloda Müslüman hanenin yazılmadığını, sadece Gayrimüslimlerinin hanelerin kaydedildiğini görmekteyiz. Yani, herhangi bir Müslüman nüfusun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Hassa-i Kasım Paşa sadece Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Ergiri Kazası'nda beş köy, bir mezraa, 760 hane, 127 mücerred, yirmi beş bive, on üç baştine ve 55.554 gelir tespit edilmiştir. Hanelerin sayısını beş ile çarptığımızda ve mücerred, bive ve baştine birer kişi olarak düşündüğümüzde, Ergiri Kazası'nda hassa-i Kasım Paşa olarak 3.965 gebran nüfusundan bahsedilebilmektedir.

[193] *367 Numaralı Muhasebe*, 36.
[194] *367 Numaralı Muhasebe,* 36.

Tablo 15: Tımâr-ı Zu'amâ ve Sipâhiyân (1530)[195]

Kaza	Kura	Mezâri'	Çiftlik	Manastır	Hâne-i müslim	Mücerred-i müslim	Hâne-i gebr	Mücerred-i gebr	Bive	Hâsıl
Ergiri	115	8	4	1	46	4	8.798	736	266	743.394

Elimizdeki verilere göre Ergiri Kazası Tımâr-ı Zu'amâ ve Sipâhiyân olarak en fazla nüfus, köy ve varidatlarını oluştuğu tablo 20 numaralı olandır. Bu verilere göre Ergiri Kazası 115 köy, sekiz mezâri', dört çiftlik, bir manastır, kırk altı Müslim hane, dört Müslim mücerred, 8.798 gebran hane, 736 gebran mücerred, 266 bive ve 743.394 varidattan oluşmuştur. Gördüğümüz gibi Tımâr-ı Zu'amâ ve Sipâhiyân'da Müslümanların nüfusu da ele alınmıştır. Diğer tablolardan farklı olarak, çiftlik ve manastır verileri eklenmiştir. Gebran hanelerin Müslim hanelerden daha fazla olup, nüfusu da daha fazladır. Hanelerin sayısını beş ile çarptığımızda ve müslim mücerred, gebran mücerred ve bive'yi birer kişi olarak kabul edip eklediğimizde, Tımâr-ı Zu'amâ ve Sipâhiyân'ın 235 Müslüman ve 44.992 gebran sayısına ulaşılmaktadır. Ergiri Kazası, doksan dokuz yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalmış olmasına rağmen birçok köyde Müslüman nüfusun bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 16: Tımâr-ı Mustahfızân-ı Kal'a-i Argirikasrı (1530)[196]

Kaza	Kura	Mezra'a	Hâne-i müslim	Hâne-i gebrân ma'a baştine	Mücerred	Bive	Hâsıl
Ergiri	19	1	1	1.795	106	56	162.450

Tablo 16 verilerine göre Tımâr-ı Mustahfızân-ı Kal'a-i Argirikasrı on dokuz köy, bir mezra', bir Müslim hane, 1.795 gebran ve baştine hane, 106 mücerred, elli altı bive ve 162.450 varidattan oluşmuştur. Böylece Kal'a-i Argirikasrı'nın 5 Müslüman ve 9.137 gebrandan oluştuğu tespit edilmiştir. Kal'a-i Argirikasrı da, diğer birimlerdeki gibi, Gayrimüslimler Müslümanlardan daha fazladır. Yani Müslümanların sayısı yok denecek kadar azdır.

[195] *367 Numaralı Muhasebe*, 36.
[196] *367 Numaralı Muhasebe,* 36.

Tablo 17: Cem‘an Kazâ-i Argirikasrı (1530)[197]

Kaza	1
Nefs	1
Kal‘a	1
Kura	143
Mezâri‘	10
Çiftlik	4
Manastır	1
Hammâm	1
Câmi’	1
Hatîb	1
Mü’ezzin	1
Dizdâr	1
Kethudâ	1
Bevvâb	1
Neccâr	2
Haddâd	2
Meremmetci	2
Ser-bölükân, neferân	14
Mustahfızân, neferân	140
Neferân-ı reâyâ	13.786
Hâne-i müslim	53
Mücerred-i müslim	4
Hane-i gebrân	12.257
Mücerred-i gebrân	1.040
Bive	368
Voynugân-ı mensûh, neferân	21
Baştine	43
Hâsıl	1.049.276

Sultan Süleyman dönemine ait olan 1530 tarihli tahrir defterine göre Ergiri Kazası’nı dört birim olarak ele aldığımızda yani “Hassa-i Mir Liva”, “Hassa-i Kasım Paşa”, “Tımâr-ı Zu’amâ ve Sipâhiyân” ve “Tımâr-ı Mustahfızân-ı Kal‘a-i Argirikasrı”, toplam olarak 143 köy, bir merkez, dört çiftlik, on mezâri’, elli üç müslim hane ve 12.257 gebran haneden oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Müslümanların toplam sayısı 270, Gayrimüslimlerin sayısı ise 62.732 olarak tespit edilmiştir. Yani Ergiri Kazası’nın doksan dokuz yıllık Osmanlı hâkimiyetindeki nüfus oranını dini bakımından ele alırsak, burada 99.57 % Gayrimüslim ve 0.43 % Müslim bulunmaktaydı.

II. Sultan Murat dönemine ait Sancak-ı Arvanid defterinde Ergiri Kazası’nda hiçbir Müslüman nüfusu tespit edilmemiştir. Kanuni dönemine ait tahrir defterinde ise 99 yıl sonra Ergiri Kazası’nın ahalisi 63.002 kişiden oluşurken, bunlardan ancak 270’i, yani

[197] *367 Numaralı Muhasebe,* 36.

0.43% İslam'ı kabul etmişlerdir. Bu defter kayıtlarından Ergiri ahalisinin din değiştirme mevzusunda Osmanlı Devleti tarafından herhangi bir zorlamaya maruz kalmadığı apaçık görülmektedir.

1) H. 1251/ M. 1835/1836 Tarihli Müslim Nüfus Defteri

H. 1251/ M. 1835/1836 tarihli Müslim nüfus defterinin toplam varak sayfası 138'dir. Defterdeki sayım Ergiri Kazası merkezinde bulunan sekiz mahalleyle başlamaktadır. Bunların sayımı tamamlandıktan sonra, Ergiri Kazası'na bağlı olan köylerin sayımıyla devam etmiştir. Altı köyün sayımıyla beraber, tahrir işlemi tamamlanmıştır. Defterin sonunda "Hurrira Mehmet Arslan…" şeklinde bir kayıt vardır. [198] Bundan anlaşılıyor ki nüfus sayımı Mehmet Arslan tarafından yapılmıştır. İsimler peş peşe yazılmış olup, kişi ve satır sayısı sahifelere göre değişmektedir.

Şahsın ismi ve baba adı yazıldıktan sonra, her ismin altına yaşı "sinn" olarak kaydedilmiştir. Henüz yaşının doldurmamış küçük çocuklar için "mâh" kelimesi kullanılarak kaç aylık oldukları belirtilmiştir. Defterde kaydedilen şahısların herhangi bir fiziksel kusuru varsa, mutlaka belirtilmiştir. Bu kusurlar divane (deli), alîl, mecnun, sağır, iki gözü kör, dilsiz vb. şeklinde ifade edilmiştir. İsim ve yaş kayda alındıktan sonra, meslek sahibi olanların ne işle meşgul oldukları da belirtilmiştir. İki meslekle uğraşanlar varsa her iki mesleği de yazılmıştır. Örneğin: Libohova Köyü, Çavuş Mahallesi'nde kayıtlı olan İbrahim Cemal Efendi otuz beş yaşında olup, hem kuzattandır yani kadılık vazifesini yerine getirmiştir, hem de mahalle imamıdır.[199] Artık hayatta olmayan kimseler "müteveffa", kayıp olanlar da "mefkûd" olarak kaydedilmiştir.[200]

2) Ergiri Kazası'nda Müslüman Nüfus Yapısı

H. 1251/ M. 1835/1836 tarihli nüfus defterine göre Ergiri merkezinde sekiz mahalle tespit edilmiştir. Bu mahallelerde bulunan Müslümanların nüfusu kayıt altına alınmıştır ve aşağıdaki tabloda veriler gösterilmiştir.

Tablo 18: Ergiri Kazası Merkezinde Mevcut olan Mahalle, Hane ve Erkek Nüfusu (H. 1251/ M. 1835/1836) [201]

Mahalle	**Hane**	**Nüfus**
Polortoz	200	584

[198] BOA, NFS.d, 5217, 138.
[199] BOA, NFS.d, 5217, 100.
[200] BOA, NFS.d, 5217, 106.
[201] BOA, NFS.d, 5217, 2-80.

Donovat	232	741
Mescid	47	126
Hasmurat	39	121
Göbek	19	59
Tekke	62	190
Plaka	59	190
Menelat	176	530
Divitdar	63	195
Toplam	**897**	**2.736**

H. 1251/ M. 1835/1836 nüfus sayımının amacı vergi mükelleflerini ve askerlik hizmetini yerine getirecekleri tespit etmekti. Askere alınma yaşı on beşten başlıyordu. On beşin altında olanlar çocuk olarak nitelendirilmekteydi. On beş-otuz dokuz yaş arasındakiler ise *matluba muvafık*, (amaca hizmet eden, uygun olan) sayılmaktaydılar. Kırk yaş ve üzeri *matluba gayr-ı muvafık* (uygun olmayan) grubuna giriyordu. Fiziksel kusuru olanlar ise *matluba muvafık* yaş grubunda olsalar da, *matluba gayrı muvafık* kabul olunmuşlardır. Sakatlık dışında, kurallara uygun olarak herkes askere alınmaktaydı. Yukarıdaki tabloda Ergiri Kazası'nda mevcut olan Müslüman erkeklerin toplam nüfus miktarını tespit ettik. Böylece H. 1251/ M. 1835/1836 yılında sekiz mahallede toplam olarak 2.736 erkeğin yaşadığı anlaşılmaktadır. En fazla hane ve nüfus miktarı olan mahalle Donovat, Polortoz ve Menelat olarak görülmektedir. En az hane ve nüfus miktarı olan mahalle ise Göbek, Hasmurat ve Mescid Mahalleleri'dir.

Tablo 19: Ergiri Kazası'na Bağlı Köylerdeki Müslüman Hane Sayısı ve Erkek Nüfusu (H. 1251/ M. 1835/1836)[202]

Köy	**Mahalle**	**Hane**	**Nüfus**
Lazarat		105	315
Nepravişta		57	229
Libohova	Paşa?	32	114
	Kalişen	10	29
	Alaveli	19	60
	Hacirat	12	32
	Çavuş	37	91
	Lahota	20	59
	Tekke	24	73
	Linoz	32	80
	Alizota	29	71
	Lalotan?	7	14
	Afragol	39	99

[202] BOA, NFS.d, 5217, 81-138.

	Hocalar	66	91
	Çamurbota?	18	42
	Hariname?	83	177
İplisat		37	81
Harsuzal		21	79
Maşkulore		87	161
Toplam		**735**	**1.897**

Ergiri'ye bağlı altı köy ve on dört mahalle bulunmaktadır. Burada yaşayan toplam 735 hane ve 1.897 erkek tespit edilmiştir. Tabloya bakıldığında Libohova Köyü 425 sayısıyla en fazla haneye sahip köy olarak dikkat çekmektedir. Onu 105 nüfusla Lazarat Köyü takip etmektedir. Bunların ardından Maşkulore ve Nepravişta en kalabalık köylerdir. Köylerin tamamına bakıldığında altı köyden ancak iki tanesinin nüfusu ellinin altına olduğu görülmektedir. Harsuzal Köyü ise otuz yedi haneyle Ergiri'nin en az haneli köyüdür.

3) Ergiri Kazası'nda Meslekî Zümreler

H. 1251/ M. 1835/1836 tarihli defteri incelediğimizde, isim ve yaşla beraber, insanların uğraştıkları mesleklerin de yazıldığını görüyoruz. Böylece Ergiri Kazası'nda o dönemde hangi mesleklerin gelişmiş olduğunu kolayca tespit edebiliyoruz. Ancak bu defterde kayda geçirilen herkesin uğraştığı meslek yazılmamıştır. İlk olarak Ergiri Kazası'ndaki meslekleri ve bu mesleklerle meşgul olan kişi miktarı liste halinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 20: Ergiri Kazası'nda Nüfus Sayımına Göre Meslekler ve Bu Meslekleri İcra Eden Nüfus (H. 1251/ M. 1835/1836) [203]

Meslek	**Kişi**
Müftü	1
Postnişin	7
Terzi	8
Kadı	50
Mahkeme Kâtibi	1
Süvari	46
Hamireci?	4
Berber	11
Tüccar	1
Su Yolcu	2
Kasap	4
Nalbant	12
Müezzin	3
İmam	14
Şeyh	1
Muallim-i Sıbyan	2

[203] BOA, NFS.d, 5217, 2-89.

Timarlı Süvari	15
Türbedar	1
Derya Kalemi	9
Bâ-berat Sipahi	1
Mültezim	3
Toplam	**196**

Tablo 20 verilerine göre Ergiri Kazası'nda yirmi bir iş kolu mevcuttur. Ergiri Kazası'nda yoğun bir askerî nüfusun olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu dönemde Ergiri Kazası'nda askeriye alanında dört farklı branşta yetmiş bir kişi uğraş vermekteydi. Bunların başında kırk altı kişiyle süvari mesleği gelmektedir. İkinci sırada ise on beş kişi olarak kaydedilmiş tımarlı süvariler yer almaktadır. Bunun yanında Derya kalemi Osmanlı Devleti idari teşkilatında denizle alakalı yürütülen işlerin görüldüğü dairedir. Bu dairede çalışanların kişi sayısının dokuz olduğu tespit edilmiştir. İdari ve dini görevlilerin grubunda dokuz farklı branşta seksen bir kişi görev yapmaktaydı. Bu grupta elli kişiyle kadılık mesleği en öndedir. Ardından on dört kişinin imam olarak kaydedildiği görülmektedir. Esnaflık grubunda ise altı farklı branşta kırk bir kişi bulunmaktadır. On iki kişiyle nalbantlık ve on bir kişiyle berberlik bu grupta en yaygın mesleklerdir. Defterde iki kişinin iki meslekle uğraştıklarını da tespit edilmiştir. Bunlar, Abidin Efendi[204]Polortoz Mahallesi'nde meskûn ve otuz iki yaşında olup, kadı ve mahkeme kâtibi, diğeri de İbrahim Cemal Efendi[205]Libohova Köyünde, Çavuş Mahallesi'nde meskûn ve otuz beş yaşında olup, hem kadı hem de mahalle imamıdır.

Kazada sağılık işlerinde uğraşan herhangi birini görmüyoruz. Böylece sağılık imkânlarının yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim konusunda da imkânların yetersiz olduğunu görmekteyiz. Verilere göre kaza genelinde toplam olarak iki tane sibyan mektebi muallimi mevcuttur. Bunlar Menlat Mahallesi'nde meskûn olup, isimleri Molla Zülfikar[206] otuz beş yaşında ve Molla Raşit[207] yirmi beş yaşındadır. H. 1251/ M.

[204] BOA, NFS.d, 5217, 10.
[205] BOA, NFS.d, 5217, 100.
[206] BOA, NFS.d, 5217, 67.
[207] BOA, NFS.d, 5217, 68.

1835/1836 tarihli nüfus defterinde emekli olanlar için *mütekaid*[208] ve iş yapamaz durumunda olanlar için *amel-mande*[209] kelimesinin kullanıldığını görüyoruz.

4) Ergiri Kazası'nda Engelliler

Tablo 21: Ergiri Kazasında ve Köylerdeki Engelliler (H. 1251/ M. 1835/1836)[210]

Sıra No	Özel Durumu	Adet
1	Mecnun[211]	2
2	Alil[212]	3
3	Topal	8
4	Sakat	3
5	Dilsiz	3
6	Sağır	1
7	İki gözü kör	1
8	Divane deli[213]	1
	Toplam	**22**

Ergiri Kazası'nda tespit edilen toplam engelli sayısı yirmi ikidir. Bunlardan sekizi topaldır. Sakat, alil ve dilsiz üçer kişi, mecnun iki kişi ve sağır, iki gözü kör ve divane deli ise birer kişi bulunmaktadır. Defterde bir kişinin iki tane özel durumu olduğunu tespit edilmiştir. Arif Baba Yaho kırk iki yaşında Divitdar Mahallesi'nde meskûn olup, hem sağır hem de dilsizdir.

Genel olarak Osmanlı Devleti'nde engellilerin toplumsal hayattan dışlanmadıkları görülür. Doğuştan veya savaş, afet, kaza gibi nedenlerden dolayı engelli konumuna düşen şahıslar, toplumla birlikte iç içe yaşamışlardır. Engelli veya hasta olan kimse, yardıma muhtaç olarak sayılırdı. Bu yüzden bu kimseler her türlü destek ve yardımı hak ediyorlardı. Osmanlı Devleti'nde yaşayan özürlüler çeşitli şekillerde desteklenmiş ve yaşamlarını sürdürmek için temel ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Osmanlı

[208] BOA, NFS.d, 5217, 76.

[209] Sözlük anlamı olarak işten kalmış, iş göremez, battal, muattal, iş yapmaktan kalmış, iş göremez durumda olan, ihtiyarlıktan veya bir sakatlıktan artık hiçbir iş göremez hale gelmiş, Bknz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*. tah. Ahmet Cevdet, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317, 951.

[210] BOA, NFS.d, 5217, 2-89.

[211] Akıl hastalığı, bir ehliyet ârızası. Bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, "Cünûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/125-129.

[212] Sözlüklerde hasta, mariz, sayru, bedenin bir uzvu kusurlu veya noksan, gözleri sakat, a'mâ, kör, sakat, hasta, illetli, hastalıklı, kötürüm gibi anlamlarda kullanılmıştır, Bknz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî,* 949. ; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Doğuş Matbaası 1970), 29.

[213] Aklını kaybetmiş, aklını kaçırmış, aklı yerinde olmayan, Bknz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 596.

hâkimiyetinin altında yaşayan engelliler bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Vergi muafiyetinin dışında maddi ve manevi yardımlarda da bulunulmuştur.[214]

5) Ergiri Kazası'nda Nüfusunun Onarlı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 22: Mahalle Nüfusunun Onarlı Yaş Gruplarına Dağılımı (H. 1251/ M. 1835/1836)[215]

Sıra	**Mahalle**	**1-10**	**11-20**	**21-30**	**31-40**	**41-50**	**51-60**	**61-70**	**71-80**	**81-90**	**91-100**
1	Polortoz	197	95	78	42	70	27	11	3	1	1
2	Donovat	272	106	63	81	74	34	24	3	0	1
3	Mescid	34	22	11	14	16	4	6	2	0	0
4	Hasmurat	36	19	12	13	15	8	4	1	0	0
5	Göbek	13	9	11	8	6	4	2	1	0	0
6	Tekke	61	29	21	27	22	9	2	0	0	0
7	Plaka	68	29	17	23	19	8	5	1	0	0
8	Menelat	69	79	65	72	68	22	12	4	0	0
9	Divitdar	64	22	28	31	22	6	7	0	0	0
Toplam		**814**	**410**	**306**	**311**	**312**	**122**	**73**	**15**	**1**	**2**

Tablo 22 verilerine göre mahalle nüfusunun onarlı yaş gruplarında, birinci sırada 814 şahıs ile 1-10 yaş grubu yer almaktadır. 1-10 yaş grubunun en fazla bulunduğu mahalleler 272 kişi ile Donovat ve 197 kişi ile Polortoz'dır. Yaş yükseldikçe, nüfus adedinde düşüş olduğu görülmektedir. 81-90 yaş grubunda sadece bir kişi tespit edilmiştir. Bu kişi doksan yaşında olup, Polortoz Mahallesi'nden Haydar İbrahim'dir.[216] 91-100 yaş grubunda ise iki kişi kaydedildiğini görüyoruz. Bunlar: yüz yaşında olup, Polortoz Mahallesi'nde meskûn, kadı Mustafa Efendi[217] ve yüz yaşında olup, Donovat Mahallesi'nde meskûn, Aluş Beta'dır.[218] Nüfusun genç ve olgun yaş gruplarında yoğunlaştığı açıkça görülmektedir. Dikkat çeken bir husus ise, Polortoz Mahallesi'ndeki kişilerin bütün yaş grupları arasında düzgün bir dağılım sergilemeleridir. Daha önce tespit ettiğimiz gibi Ergiri Kazası merkezindeki mahallelerinin toplam erkek nüfusu 2.736'dır. Yaşlara göre ayırdığımız yukarıdaki tabloda ise toplam kişi sayısı 2.367'dir. Bunun sebebi de 369 kişinin yaşının yazılmamış olmasıdır.

[214] Kamuran Şimşek, "Osmanlı Devletinde Engelliler için Kullanılan Tabir, Lakap ve Sıfatlar", *Belgi Dergisi* 2/15 (Kış 2018), 729.
[215] BOA, NFS.d, 5217, 2-81.
[216] BOA, NFS.d, 5217, 16.
[217] BOA, NFS.d, 5217, 14.
[218] BOA, NFS.d, 5217, 20.

Tablo 23: Köy ve Mahalle Nüfusunun Onarlı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (H. 1251/ M. 1835/1836)[219]

Sıra	Köy	Mahalle	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100
1	Lazarat		77	58	42	37	23	22	13	3	2	1
2	Nepravişta		70	41	17	30	26	16	7	0	1	1
3	Libohova	Paşa?	38	21	11	12	10	10	3	1	0	0
4		Kalişen	11	9	0	2	1	4	2	0	0	0
5		Alaveli	24	10	10	3	4	5	1	2	0	0
6		Hacirat	14	7	2	2	4	1	0	0	0	0
7		Çavuş	26	11	19	13	8	4	2	1	0	0
8		Lahota	15	15	7	8	5	3	1	0	0	0
9		Tekke	28	13	9	5	6	5	2	0	0	0
10		Linoz	16	17	11	19	2	4	5	0	0	0
11		Alizota	23	10	9	10	7	3	0	0	0	0
12		Lalotan?	5	2	2	0	3	1	0	0	0	0
13		Afragol	43	14	8	11	7	8	0	5	0	0
14		Hocalar	56	25	22	28	16	13	6	7	2	0
15		Çamurbota?	18	5	4	6	5	1	1	0	0	0
16		Hariname?	64	15	23	23	20	14	4	4	0	0
17	İplisat		23	13	14	10	5	4	5	1	0	0
18	Harsuzal		38	5	11	8	9	1	1	2	1	0
19	Maşkulore		55	13	37	25	8	6	2	1	0	1
Toplam			**644**	**304**	**258**	**252**	**169**	**125**	**55**	**27**	**6**	**3**

Tablo 23 verilerine göre köy nüfusunun onarlı yaş gruplarında birinci sırada 644 kişi ile 1-10 yaş grubu yer almaktadır. 1-10 yaş grubunun en fazla bulunduğu köyler 317 kişi işe Libohova, yetmiş yedi kişi ile Lazarat ve yetmiş kişi ile Nepravişta'dır. Mahallelerde olduğu gibi, köylerde de yaş yükseldikçe, nüfus adedinde düşüş olduğu görülmektedir. 91-100 grubunda sadece üç kişi tespit edilmiştir. Bunlar: doksan beş yaşında olup, Lazarat Köyü'nden Mahmud Zeynel[220], diğeri doksan iki yaşında olup, Nepravişte Köyü'nde meskûn Ali Salih[221] ve üçüncüsü ise doksan beş yaşında olup, Maşkullore Köyü'nde meskûn Zeko Bitras'dır.[222] Yukarıdaki tabloda gördüğümüz gibi Lazarat Köyü'nde kişiler bütün yaş gruplarında yer almaktadır. Yüz yaş üstünde ise verilerin tespitine göre

[219] BOA, NFS.d, 5217, 81-138.
[220] BOA, NFS.d, 5217, 83.
[221] BOA, NFS.d, 5217, 92.
[222] BOA, NFS.d, 5217, 131.

kimsenin olmadığı anlaşılmaktadır. Yirmi yaş altı nüfusun yoğunluğu dikkat çekicidir. Daha önce tespit ettiğimiz gibi Ergiri Kazası'na bağlı köyler ve mahallelerinin toplam erkek nüfusu 1.897'dır. Yaşlara göre ayırdığımız yukarıdaki tabloda ise toplam kişi sayısı 1.843 olduğunu görüyoruz. Bunun sebebi de elli dört kişinin yaşını yazılmamış olmasından kaynaklanmış olabilir.

Defter incelendiğinde Ergiri Kazası'nda 1.632 hane ve 4.633 kişi bulunduğu görülmektedir. Hane ve şahıs sayısı içerisinde sadece erkek nüfusu bulunmaktadır. Hane sayısını beş ile çarptığımızda tahminen toplam nüfusu 8.160 olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların nüfusu ise tahminen (8.160-4.633) 3.527 olduğunu söyleyebiliriz.

Sultan Murat döneminden 414 yıl sonra, Sultan Süleyman döneminden 315 yıl sonra ve Sultan II. Mahmut döneminden on yıl sonra yazılmış olan Müslim nüfus defterinden 414 yıl Osmanlı hâkimiyeti altında geçirmiş olan Ergiri ahalisinin durumu aşağıdaki tablonun verilerine göre daha iyi anlaşılacaktır.

Tablo 24: H. 1262/ M. 1845/1846 Tarihli Nüfus Defterine Göre Ergiri Kazası'nın Köy, Mahalle, Hane ve Nüfusu[223]

Köy	Mahalle	Müslim Hane	Tüvana	Sıbyan	Musin	Nizamiye	Sipahi	Topçu	Mahalle-i aharda	G.Müslim Hane	A'la	Evsat	Edna	Sabi	Mürahık
	Hasmurat	46	44	38	31	10	3		19						
	Palorto	216	193	195	113	50	23		31						
	Donavat	231	273	237	156	56	7		42						
	Menelat	195	135	179	95	42	12		84						
	Plaka	54	74	59	24	13	4		6						
	Mescid	53	45	39	34	14	4		15						
	Tekye	64	80	53	35	13	1		20						
	Göbek	18	11	19	11	3			14						
	Dividar	70	67	66	47	17			12						
	Hocalar	66	38	57	35	17	5		46						
	Lofasa	16	11	22	7	5	4		9						
	Çavuşa	30	22	32	10	4			23						
	Çamur Kata?	17	7	12	9	4	4		6						
	Agalliya	22	12	18	6	5	8		23						
	Haci Murat	59	18	19	9	4		1	8						
	Karakoda	35	20	27	11	8	1		28						
	Başalah?	17	22	30	21	4			8						
	Alizotat	29	17	17	7	5	19		12						
	Zaimat	20	9	10	8	4	2		8						
	Şuka?	27	34	13	12	4			7						
	Linoş	30	15	27	15	4	7		6						
	Marine	64	70	33	36	15	1		13						
Neprevişta (Bala)		65	47	43	35	15	8		44	11	2	23	14		

[223] BOA. NFS.d, 5221, 67-71.

Nepreviṣta (Terir?)		29	18	26	13	7			14						
Lazarat		100	99	112	61	25			12						
Harsuzaliha?		37	40	47	16	11			2	7	1	6	4	5	1
Paloyazaru?										134	5	158	12	62	6
Kolarça										14	2	25	3	10	9
Dervişan										125	8	150	11	166	5
Gorancia										88	6	107	22	97	9
Vanistra										37		40	5	23	1
Haskova										34	2	45	3	24	2
Hoyan?										57	6	82	11	83	5
Sofratika										31	2	36	7	27	7
Terihati										69	1	53	6	56	1
Gorica										15	1	15	4	17	
Fraştani										17	2	23	16		
Lugari										22	2	32	4	12	3
Grapş										23	4	58	3	43	
Kergoçat										46	2	79	15		1
Zervat										22	1	47	5	32	1
Peşkopi										23	3	46	7	37	1
Yorgucat?										27	9	49	7	44	1
İrastida?										11	2	20		16	
Kabdirhor?										4	39	4	33		
Medrebedel?										44	3	40	8	26	
Zori										13	2	20	2	18	
Tetota										10	22	1	21	6	
Antigona?										8	1	14	2	9	
Selo										69	6	116	19	74	2
Bilahi?										45	1	65	11	45	1
Vodhine?										10		14	3	18	1
Dafa										6		16	4	10	1

Bertarbida?										46	4	62	20	62	
Kakavije										21	1	38	6	37	
Bularat										71	8	114	20	96	6
Hoştevina?										54	4	184	21	98	5
Bodrişta										3		5	1	2	
Nuşoça?										1		3		1	
Libohova			29	14						44	10	83	21	72	5
Glina										16	4	38	7	26	1
Goranxia										20		30	4	10	
Tovina?										15		24	6	6	
Lofo										54	3	99	13	68	1
Sotira										38	1	102	12	23	6
Koranca										28	5	43	7	31	2
Labova										52	3	112	21	102	6
İstorhan?										7	1	15	2	20	1
Besyak?										8		14	2	15	
Letodina?										5		12	1	12	
Suha										9	1	26	1	14	2
Nikol										54	6	44	17	62	1
Taronina										11		10	2	8	5
Kirnliş										14	1	23	1	25	
Konoşar?										10		18	6	7	
Kostivarat?										37	6	12	5	28	1
Doksat?										41	5	12	7	35	
Niliş?										110	3	10	7	20	1
Nokove										58	5	21	8	39	

Sultan Abdülmecit dönemine ait 1845 tarihli Ergiri Kazası nüfus defteri, kazanın nüfusuyla ilgili daha detaylı kayıtlar vermektedir. Bu defterde, diğer defterlerden farklı olarak hane sayılarıyla beraber, erkek nüfus sayıları da verilmiştir. Defterde nüfus verilerinin çok açıklayıcı ve ayrıntılı, aydınlatıcı tarzda tutulduğu görülmektedir. Burada hem Müslümanların nüfusu hem de Gayrimüslimlerin nüfusu ele alınmıştır. Gördüğümüz gibi erkeklerin sayımı dine göre değişmektedir. Müslüman erkek nüfusunu kaydederken şu kavramlar kullanılmıştır: nizamiyye[224], müsin[225], sıbyan[226], tüvana[227], sipahi[228] ve topçu. Gayrimüslimlerin nüfusunu ise şu kavramlarla kaydedilmiştir: sabi[229], edna[230], evsat[231], a'la[232] ve mürahık[233]. Bunun dışında sayım yerinde bulunmayanlara "mahall-i aharda", yani başka yerlerde oldukları kaydedilmiştir.[234] Göze çarpan başka bir veri ise sipahilerin ve topçularının verileridir. Göbek, Divitdar, Çavuşa, Haci Murat, Başalah ve Suka Mahalleleri'nden hariç, geri kalan tüm mahallelerde birden fazla sipahi tespit edilmiştir. Topçu ise sadece Haci Murat Mahallesi'nde tespit edilmiştir.

Defterlerin, yıllar geçtikçe daha da geliştiği fark edilmektedir. Mesela Sultan II. Murat ve Kanuni döneminde mahallelere rastlanmadığı görülmektedir. 1845 tarihli Müslim nüfus defterinde ise mahallelerin isimleri ve o mahallelerde bulunan Müslim ve Gayrimüslimlerin haneleri tespit edilmiştir. Yukarıdaki tablonun verilerine göre en fazla

---

[224] İlk askerlik devresi, bu türlü askerlik işleriyle uğraşan dâire, askerlik dairesi, kara ordusu. Bknz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, 1009. ; Mehmet Kanar, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2005) 554.

[225] Yaşlı, geçkin, kocamış, ihtiyar. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, 1346. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, 884.

[226] Çocuklar, bknz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, 1137.; Şemseddin Samiye göre ise sıbyan kelimesi sabî anlamına geldiği anlatmaktadır. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, 817.

[227] Güçlü, kuvvetli erkek, bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, tah. Ahmet Cevdet, (İstanbul: İkdâm matbaası, 1317), 447. ; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, 1342.

[228] Osmanlı askerî teşkilâtında altı bölük halkı da denilen kapıkulu süvarilerinin en seçkin grubu. Bkz. Erhan Afyoncu, "Sipahi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 37/256-258.

[229] Baliğ olmamış erkek çocuk, sin büluğa ermemiş oğlan, erkek süt çocuğu, üç yaşını tamamlamayan erkek çocuk. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, 817. ; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat* 1085.

[230] Az, pek az, en az, düşük dereceli (yani fakir). Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, 242.

[231] Ortada bulunan, ortadaki, orta halli. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, 206. ; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat,* 290.

[232] En yüksek, en refi' (vergi konusunda en zengin olan anlamına gelir, en yüksek vergiyi ödeyen). Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî,* 131.

[233] Ergenlik dönemine yaklaşmış çocuk, bkz. Nihat Dalgın, "Mürâhık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/40-41.

[234] Haydar Çoruh, "Erzurum'daki Türk ve Ermeni Nüfusu Gösteren 1847 Tarihli Nüfus Defteri*", Ermeni Araştırmaları* 6 (Yaz 2002), 2.

Müslim hanesi olan mahalleler şunlardır: Donovat 231, Palorto 216, Menelat 195 haneden oluşmuştur. En az Müslim hanesi olan mahalleler ise şunlardır: Göbek on sekiz, Lofasa on altı ve Çamurkata on yedi haneden mürekkeptir. Gayrimüslimlere gelince, onların bulunduğu mahallelerin isimlerin verilmemiş, sadece hanelerinin bulunduğu köylerin isimleri verilmiştir. Tablo 24 verilerine göre en fazla Gayrimüslim hanesi olan köyler şunlardır: Paloyazaru? 134, Derviçan 125 ve Goranxia seksen sekiz haneden oluşmuştur. En az Gayrimüslim hanesi olan köyler ise Nepravişte on bir, Harsuzaliha? Yedi ve Kolarça on dört haneden meydana gelmiştir.

Genelde Osmanlı Devleti'nde Müslümanların ve Gayrimüslimlerin mahallelerinin apayrı olduğu bilinmektedir. Fakat Ergiri Kazası'nda bazı köylerde hem Müslümanların hem de Gayrimüslimlerin beraber yaşadıkları görülmektedir. Bunlar: Libohova Köyü, Harsuzaliha Köyü ve Nepravişta (Bala) Köyü şeklinde tespit edilmiştir. Harsuzaliha ve Nepravişte (Bala) Köyleri'nde Müslümanların haneleri Gayrimüslimlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Libohova Köyü'nde ise Gayrimüslimlerin hanelerinin Müslümanların hanelerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Sadece Gayrimüslimlerin yaşadığı köylerin sayısının elli iki olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak baktığımızda Sultan Abdülmecit zamanının 1845 yılı kayıtlarına göre Ergiri Kaza'sı için; elli yedi köy, yirmi iki mahalle, 1.610 Müslim hane, 1.450 tüvana, 1.444 sıbyan, 857 müsin, 359 nizamiye, 113 sipahi, bir topçu ve 512 mahalle-i aharda kayda alınırken, 1.849 gayrimüslim hane, 206 a'la, 2.538 evsat, 480 edna, 1.879 sabi ve 101 mürahık olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre Ergiri Kazası'nda toplam 3.459 hane bulunmaktadır. Hanelerinin sayısını beş ile çarptığımızda, toplam nüfusun 17.295 olduğu, bunlardan 8.050 kişinin Müslim ve 9.245 kişinin Gayrimüslim olduğu görülmektedir.

Böylece 414 sene Osmanlı hâkimiyetinde kalan Ergiri Kazası'nın Abdülmecit zamanına ait 1845 senenin karışık nüfus defterine göre, oran açısından bakılırsa nüfusun %46.55'inin Müslim ve %53.45'inin Gayrimüslimlerden oluştuğu anlaşacaktır.

1879 senesinin kayıtlarına göre diğer defterlerden farklı olarak, Ergiri Sancağı'ndaki bulunan kıbtıyân, Hristiyan ve Müslüman erkeklerin nüfus miktarı aşağıdaki tabloda tespit edilmiştir.

Tablo 25: Ergiri Sancağının havi olduğu kaza ve kasabalarda sâkin ve mutavattın ahâli-i müslime ve gayrimüslimenin nüfus-ı zukuru miktarını Mübin icmâl cedvelidir(H. 1297/ M. 1879/1880).[235]

Ergiri Sancağı	Müslüman kıbtî erkek nüfusu	Hristiyan erkek nüfusu	Müslüman erkek nüfusu	Toplam nüfusu
Ergiri Kasabası	78	779	3.029	3.886
Ergiri Kazası	100	8.083	1.612	9.850
Delvine Kasabası	0	405	698	1.103
Delvine Kazası'na merbut kurâ (köyler) nüfusu	0	6.525	1.987	8.512
Delvine Kazası'na tabi' Kurveleş Nahiyesi	0	0	5.315	5.315
Tepedelen Kazası	179	2.842	8.626	11.647
Permedi Kazası	499	6.876	8.871	16.246
Pogon Kazası	0	9.795	476	10.271
Himara Kazası	0	4.350	0	4.350

Tablo 25 verileri doğrultusunda II. Abdülhamit döneminin H. 1297/ M. 1879/1880 yılı kayıtlarına göre Ergiri Sancağı'nda toplam olarak 71.180 erkek bulunmaktadır. En çok erkek nüfusu miktarı olan kaza Permedi Kaza'sı 16.246, Tepedelen 11.647 ve Pogon 10.271 erkek bulunmaktadır. En az erkek nüfusu miktarı olan kaza ise Himara 4350, Delvine Kasabası 1.103 ve Ergiri Kasabası 3886 şeklinde tespit edilmiştir. Bu kayıtta ilk defa karşımıza çıkan kıbti sayımı göze çarpmaktadır. Ergiri Kasabası'nda toplam olarak 3886 erkek nüfusu tespit edilmiştir. Bunlardan: yetmiş sekiz Müslüman kıbtî, 779 Hristiyan ve 3029 Müslümandır. Gördüğümüz gibi Müslüman erkeklerin nüfusu Hristiyan erkeklerin nüfusundan daha fazla olduğunu tespit edilmiştir. Ergiri Kazası'nda ise toplam olarak 9850 erkek bulunmaktadır. Bunlardan yüz Müslüman kıbtî, 8083 Hristiyan ve 1612 Müslümandır.

Yine aynı yılında başka bir nüfus defterle karşılamaktayız. Bu defterde yukarıdaki defterden farklı olarak Yahudi ve Rum verileri de tespit edilmiştir.

[235] BOA, *Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı* [Y.MTV], 4/ 23

Tablo 26: Yanya Vilâyeti'nin H. 1297/ M. 1879'daki Erkek Nüfusu[236]

Ergiri kasaba ve kaza ve nahiye	Kasaba ve kaza ve nahiye	Yahudi	Arnavutça tekellüm eden Rum[237]	Rum	İslam	Toplam
Ergiri Kasabası	1	0	779	0	3.107	3.886
Ergiri Kazası	1	"	8.083	0	1.767	9.850
Delvine Kasabası	1	"	405	0	698	1.103
Delvine Kurası	1	"	6.525	0	1.987	8.512
Kurveleş Nahiyesi	1	"	0	0	5.315	5.315
Tepedelen Kazası	1	"	2.842	0	8.805	11.647
Permedi Kazası	1	"	6.876	0	9.370	16.246
Pogon Kazası	1	"	0	9.795	476	10.271
Himara Kazası	1	"	4.350	0	0	4.350
Toplam	1	0	29.860	9.795	31.525	71.180

Tablo 26 verileri doğrultusunda 1879 yılının erkek nüfus defteri kayıtlarına göre Yanya Vilâyetinde toplam olarak 71.180 erkek mevcudiyeti görülmektedir. En fazla erkek nüfusu bulunan kazalar ise: Permedi Kazası 16.246, Tepedelen Kazası 11.647 ve Pogon Kazası 10.271 olarak belirlenmiştir. En az erkek nüfusu bulunan kazalar ise: Himara Kazası 4350, Ergiri Kasabası 3886 ve Delvine Kasabası 1.103 olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki tabloda gördüğümüz gibi Ergiri Kasabasında Yahudi ve Rum bulunmamakta birlikte, 779 Arnavutça konuşan Rumlar ve 3.107 Müslüman erkekler tespit edilmiştir. Ergiri Kazası'nda da Yahudi ve Rum bulunmamaktayken, 8083 Arnavutça konuşan Rumlar ve 1.767 Müslüman tespit edilmiştir. Burada anlaşılıyor ki Ergiri Kazası'nda bulunan tüm Rumlar Arnavutça konuşmaktadır. Ergiri Kazası'nda ve Ergiri Kasabası'nda toplam Rum erkeklerin nüfus miktarı 8.862 iken, Müslüman erkeklerin nüfus miktarı ise 4.874 olduğu tespit edilmiştir. Yani Rumların, Müslüman erkeklerden daha fazla oldukları anlaşılmaktadır.

[236] BOA, Y.MTV, 4/ 23

Altı yıl sonra, H. 1302/ M. 1884/1885 yılında Ergiri Sancağı'nın erkek nüfusunu gösteren başka bir defter daha bulunmaktadır.

Tablo 27: Ergiri Sancağı'nın H. 1302/ M. 1884/1885 Yılındaki Erkek Nüfusu[238]

Kaza	Köy	Nahiye	Erkek Nüfusu	Toplam
Ergiri			5111	
	Kolonya		191	
	Picar		387	
	Karjan (Lunxheri)		205	
	Mingül?		112	
	Bersan		61	
	Çepuni		0	
	Çumayı?		85	
	Palokastra		48	
	Maşkullore		204	
	Kolorça		21	
	Lazarat		371	
	Derviçan		581	
	Goranxia (Goranca)		393	
	Vanisitra		175	
	Hoskova		163	
	Dervuban?		344	
	Sofratika		159	
	Terihati		251	
	Gorica (Dropulli i Poshtem)		71	
	Fraştani		116	
	Lugari		97	
	Grapşi (Dropulli i Poshtem)		199	
	Kernemahat?		285	
	Zervat		97	
	Bularat		458	
	Karjan		115	
	Kakoz		108	
	Kebat		74	
	Mingül		0	
	Nokove		249	
	Felisi?		130	
	Dhoksat		136	
				6.907
		1.Salahiye? Nahiyesi		
		Libhova	1551	
		Saçka?	233	
		Sarıkenişta?	145	
		Papan	0	
		Befrişta?	26	
		İstagopul	193	
		Suha	74	
		Labva	410	
		İstoyan	0	
		Neprevişta Bala ve Zir	276	

[238] BOA, DH.SN.M, 51/25, 1-2.

		Goranxa	126	
		Glina	158	
		Peşkopi Bala	149	
		Peşkopi Zir	127	
				3.468
		2.Boganiye/Poganiye nahiyesi:		
		Duştisa?	685	
		Suiza?	266	
		Rubat	238	
		Fakolan	102	
		Zerimadesi?	209	
		Supik?	751	
		İsfurbadesi	347	
		Poliçan	810	
		Falomo	441	
		Madredir?	56	
				3.905
		3.Zagorye nahiyesi:[239]		
		Ravenid Bala?	321	
		Ravenid Reni?	221	
		Yaravine?	128	
		Sadervan	135	
		Alizot	210	
				1.015

Görüldüğü gibi defter bölge nüfusuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler vermektedir. Zira diğer defterlerde sadece erkek nüfus miktarı verilirken, bu defterde erkek nüfus miktarıyla beraber, bulundukları köylerin ve nahiyelerin isimleri de verilmektedir. Toplam olarak otuz iki köy ve üç nahiyenin verileri tespit edilmiştir. En fazla erkek bulunan köyler şunlardır: Derviçani 581, Bularat 458, Goranxia 393 ve Picar 387 olarak belirlenmiştir. En az erkek bulunan köyler ise şunlardır: Kolorça yirmi bir, Bersani altmış bir ve Gorica (Dropulli i Poshtem) yetmiş bir. Mingül ve Çepuni Köyleri'nde diğer köylerden farklı olarak hiçbir erkek nüfusa rastlanmamaktadır. Köylerdeki toplam erkek nüfusu 6.097 iken, nahiyelerde 8.388 olduğu tespit edilmiştir.

II. Murat dönemine ait Defter-i Sancak-i Arvanid'e göre Ergiri Kazası'nda toplam 6.130 kişi bulunmaktaydı. O dönemde henüz fethedilmiş olan Ergiri Kazası tamamen Gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Kanuni Sultan Süleyman devrine ait TD 367 numaralı tahrir defterine göre ise 1530 senesinde Ergiri Kazası toplam 63.002 kişiden oluşmaktaydı. Burada büyük bir artış göze çarpmaktadır. Doksan dokuz sene geçmesine rağmen Ergiri Kazası'nda 62.732 gebran, 270 de müslim nüfusu bulunmaktaydı. Yani

[239]BOA, DH.SN.M, 51/ 25, 3.

Ergiri Kazası'nın nüfusu %99.57 gebran ve %0.43 müslimden oluşmaktaydı. Fakat 305 yıl sonra II. Mahmut dönemine ait H. 1251/ M. 1835/1836 yılında NFS.d 5217 müslim nüfus defterine göre ise Ergiri Kazası'nın toplam 1.632 hane ve 4.632 kişiden oluştuğu tespit edilmişti. Hane ve şahıs sayısı içerisinde sadece erkek nüfusu bulunmaktadır. Hane sayısını beş ile çarptığımızda tahminen toplam nüfusu 8.160 olduğunu söyleyebiliriz.

Gördüğümüz gibi yıllar geçtikçe Müslümanların sayısı da artmıştır. Başlangıçta 270 kişi Müslüman iken, 305 yıl sonra Müslüman sayısı 8.160 olmuştur. On sene sonra Sultan Abdülmecit dönemine ait H. 1262/ M. 1845/1846 tarihli NFS.d 5221 karışık nüfus defterine göre ise Ergiri Kazası'nda toplam nüfusun 17.295 olduğu, bunlardan 8.050 kişinin Müslim ve 9.245 kişinin Gayrimüslim olduğu görülmektedir. Böylece 414 sene Osmanlı hâkimiyetinde kalan Ergiri Kazası'nın H. 1262/ M. 1845/1846 senenin karışık nüfus defterine göre oran açısından bakılırsa, nüfusun %46.55'in Müslim ve %55.45'inin Gayrimüslimlerden oluştuğu anlaşılacaktır. Yıllar geçmesine rağmen yine Gayrimüslimlerin nüfusunun Müslümanlardan daha fazla olduğunu görüyoruz. Yani bu verilere göre anlaşıldığı gibi din değiştirme konusunda herhangi bir zorlama olmadığını söyleyebiliriz. Otuz dört yıl sonra ise II. Abdülhamit döneminin 1879 yılı kayıtlarına göre Ergiri Kazası'nda kasabasıyla beraber toplam 13.736 erkek tespit edilmiştir. Bunlardan 4.641'i Müslüman, 8.862'si Hristiyan ve 178'i Müslüman kıbtîdir. İlk defa kıbtîlerin kayda alındığı görülmektedir. Altı yıl sonra 1884 yılı kayıtlarına göre ise Ergiri'nin köylerdeki erkeklerin nüfusu nahiyelerdeki nüfusuyla beraber 14.485 olduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde kıbtîler iki gruba ayrılıyordu: Müslüman ve Gayrimüslim. Herhangi bir ayırım yapılmadan ikisinden de vergi alınıyordu. Müslüman kıbtîler vergiyi askerlikten muaf tutulmalarının karşılığında ödemekle mükellef idiler. Zimmiler vergi konusunda mağdur oldukları veya haksızlık yapıldığını iddia ederlerse *Divan-ı Hümayun'a* başvurup, şikâyetlerini dile getirebilirlerdi. Bu verilere göre zimmilerin, Osmanlı Devleti'ne ödemiş oldukları vergilerin hayat şartlarını etkilemediği ve diğer insanlar gibi normal bir yaşam sürdükleri görülmektedir. Osmanlı Devleti İslam hukukuna dayanarak zimmi olsun, Müslüman olsun kimsenin hakkına girmemiş ve vergileri insanların durumlarına göre adaletli bir şekilde toplamaya çalışmıştır.

Justin McCarthy'nün dediği gibi: "Asırlar boyunca Osmanlı yönetiminde İslam'ı kabul eden birçok kişi olmuştur. Fakat onların İslam'a girmeleri için herhangi bir zorlama

yapılmamıştır."[240] Hristiyanlar Müslümanların oturdukları aynı konutlarda oturup, aynı yiyecekleri yiyebiliyorlardı. Onların arasında bir tek ayırım vardı, o da inançtı. Gayrimüslimlere verilen din özgürlüğünden ve güvenceden hak ettiğinden daha az bahsedilmektedir. Osmanlılar bir yeri fethettikleri zaman, orada bulunan Hristiyanlara iyi davranıp, kendi memleketlerinde yaşamalarına müsaade etmişlerdir. Onların dillerine, dinlerine ve adetlerine asla dokunmamışlardır. Fakat XIX. yüzyılda Yunanlar, Bulgarlar, Ermeniler, Ruslar vs. Müslümanların topraklarını işgal ettikleri zaman, orada bulunan Müslümanları kendi yurtlarından çıkartmışlardı.[241]

B. Dinî Yapı

1. Müslümanlar

Yukarıda defter kayıtlarında görmüş olduğumuz gibi II. Murat dönemine ait *Defter-i Sancak-i Arvanid'e* göre Ergiri Kazası'nda toplam 6.130 kişi bulunuyordu. Bunlar tamamen Gayrimüslim idi. Sultan Süleyman devrine ait TD 367 numaralı tahrir defteri verilerine göre Ergiri Kazasında Müslümanların mevcudiyetini görmekteyiz. II. Murat'tan Sultan Süleyman dönemine kadar doksan dokuz sene geçmesine rağmen Ergiri Kazası 62.732 Gayrimüslim ve 270 de Müslümandan oluşmuştur. Ergiri Kazası'nda doksan dokuz yıl sonra çok büyük bir nüfus artışı görülmektedir. Bunun sebebinin göç olması kuvvetli ibr ihtimaldir. Böylece Müslümanların azınlıkta olduğunu ve Gayrimüslimlerin ezici bir şekilde ve büyük sayıda varlıklarını koruduğunu görüyoruz. Fakat 305 yıl sonra II. Mehmet döneminde ait H. 1251/ M. 1835/1836 yılında NFS.d 5217 müslim nüfus defterine göre ise Ergiri Kazası'nda yaklaşık olarak 8.160 Müslüman tespit etmiş bulunuyoruz. Gördüğümüz gibi yıllar geçtikçe Müslümanların sayısı da artmıştır. XV. asırda 270 olan Müslüman sayısı üç asır sonra 8.160 olmuştur. XIX. Yüzyılda II. Abdülhamit döneminde 1879 yılına ait nüfus kayıtlarına göre ise Ergiri Kazası'nda 4.641 Müslüman, 8.862 Hristiyan ve 178 Müslüman kıbtî yaşamaktadır. Bu verilerde XVIII. yüzyılda 8.160 kişi olan Müslüman nüfusun XIX. yüzyılda yarı yarıya düşmüş olması dikkat çekicidir. Bu durum bu dönemde Balkanlarda yaşanan sıcak çatışmaların ve kargaşanın etkisiyle yaşanan ölümler, salgın hastalıklar ve göç olabilir.

---

[240] Justin Mccarthy, *Vdekje dhe Debim Spastrimi Etnik i Myslimaneve Osman 1821-1922,* çev. Arjol Guni (Tirane: ALSAR Yayınları, 2015), 27.

[241] Mccarthy, *Vdekje dhe Debim Spastrimi Etnik i Myslimaneve Osman 1821-1922,* 34.

2. Gayrimüslimler

Balkanlar'a İslam dini XIII. yüzyılın başlarında göç ve din değiştirme metoduyla gelmiştir. Balkanlar'a gelen göçmenlerin çoğu Türklerden oluşmaktaydı. Osmanlıların Balkanlar'ı fethetmesiyle beraber etnik ve dinî yapının değiştiğini görüyoruz. Balkan Hristiyanlarının çoğu Ortodoks'tu.[242] Ergiri Kazası II. Murat devrinde tamamen gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. O dönemde herhangi bir Müslüman tespit edilmemiştir. Sultan Süleyman dönemine gelince az sayıda Müslümanın kayıt altında alındığını görüyoruz. Fakat Gayrimüslimler Müslümanlardan daha fazlaydılar. Bu durum 1879 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir.

H. 1206/ M. 1791/1792 yılında yazılmış olan başka bir karışık nüfus defterle karşılamaktayız. Bu defterde sadece Hristiyanların nüfusu verilmiştir. Aşağıdaki tabloda daha iyi anlaşacaktır.

Tablo 28: Reâyâ'nın H. 1206/ M. 1791/1792 tarihli nüfus defteri (Hristiyan Tebaa)[243]

Mahalle	**Toplam kişi**
Varoş	46
Maşkullor	22
Manalat	10
Loplisâh	7
Humelçina	21
Kolorça	7
Harokyati?	8
Gurlernçizi?	9
Ultista?	9
Hervosati	9
Lefroştah	9
Sagirlertati?	4
Zervelah	11
Palorto	6
Buhraşta?	25
Komaha	6
Voçat	5
Yelçi	21
Selos	27
Lunkoz Gurlerinçe?	23
Salatime?	27
Lanekdat?	25
Setagobolona?	38
Kelkeşta	25

[242] Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003),

[243] BOA, NFS.d, 5216, s. 2-6

Lerloş	3
Kunşa	3
Melah	8
Noka?	38
Keturlat	31
Namistilatah?	5
Pişkoç	16
Suyulbah	14
Alarhor	6
Logarat	6

Tablo 28 verilerine göre otuz dört mahallede 530 Hristiyan tespit edilmiştir. En çok Hristiyan bulunan mahalle olan Varoş'ta kırk altı, Setagobolona? ve Noka'da otuz sekiz kişi olarak belirlenmiştir. En az Hristiyan bulunan mahalleler ise Lerloş ve Kunşa iki, Sagirlertati?'de dört ve Namitilatah?'da beş kişi olarak tespit edilmiştir. Bu verilere göre Hristiyanların nüfusunun diğer defterlere göre daha az olduğu görülmektedir. Burada sadece otuz dört mahallenin nüfusu tespit edilmiş ve köylerin nüfusu verilmemiştir. Hristiyanların çoğunun köylerde meskûn bulunmaları sebebiyle sayının az olduğu veya defterin eksik olduğu düşünülebilir.

II. Ergiri'de Ekonomik Yapı

1. Ticaret ve pazarlar

Ergiri Kazası'nda eskiden beri üç Pazar kullanılmıştır. İlk Pazar Ergiri Kazası'nın ekonomik hayatında çok önemli bir rol oynamıştır.[244] Bu Pazara "Kale Çarşısı" ya da "Eski Pazar" denilmiştir ve kırk adet dükkândan oluşmaktadır. Çarşının her iki tarafında yer alan ağaç kapılar, her gece bekçiler tarafından kapatılmaktaydı. Bu kapılar kapandıktan sonra kaleye sadece Namazgâh kapısından geçerek girilebilirdi. [245]

Eski Pazar'ın aşağı tarafında Memi Bey Çarşısı bulunmaktaydı. Yapımına XVII. yüzyılda başlanan bu çarşı, şehir merkezinde bulunup, "Memi Bey Çarşısı" ya da "Yeni Çarşı" olarak bilinmektedir. Seksen dükkândan oluşan çarşının etrafında 150 bahçeli ev ve bir de mahkeme bulunmaktaydı. Dükkânlar iki veya üç katlıydı. Evliya Çelebi bu çarşı

[244] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 35.
[245] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2/650-651.

hakkında bilgi verirken şöyle diyor: *"... iki başında iki adet sağlam kapılı güzellik çarşısıdır ki, sanki şehrin bedestenidir."* Burası Memi Bey'in hayratıdır.[246]

Yeni Çarşı günümüzde de aynı yerde bulunmakta ve aynı isimle anılmaktadır. Çarşı biri Hazmurat Caddesi'nden geçen üç ana cadde boyunca uzanır. Şehrin yerleşim yeri ile ilişkisine gelince, Arnavut şehirlerinin tüm zanaat-ticaret merkezleri gibi, Ergiri Pazarı da bu nitelikteki tüm faaliyetlerin uygulandığı ayrı bir birime sahiptir. Şehir planlaması açısından çarşı, yerleşim merkezleriyle bağlantılı olup, kale ile birlikte şehir merkezini oluşturmuştur. Zemin kat, zanaatkârın çalıştığı veya tüccarın satış yaptığı dükkân iken, birinci veya ikinci kat diğer işlevler için kullanılıyordu. İşlevsellik açısından bugün dükkânların birçoğu birleşip farklı bir karaktere bürünmüştür.[247]

Ergiri Çarşısında, R. 11 Temmuz 1306/ M. 23 Temmuz 1891 yılında büyük bir yangın geçirmiştir. Saat 16.00'da başlayıp beş saat boyunca devam eden yangın büyük tahribata neden olmuştur. Çarşının neredeyse tamamı ile bazı haneler yanmıştır.[248]

Evliya Çelebi "Seyâhatnâme" kitabında başka bir pazardan daha bahsetmektedir. "Sultan Çarşısı" olarak bahsettiği bu çarşıda 200 adet süslü dükkânın bulunduğunu bildirmektedir.[249]

Tablo 29: Ergiri Kazası'nda bulunan ticari mekânlar

Kaza	Dükkân	Hân	Hamam	Değirmen
Ergiri	336[250]	9[251]	1[252]	9[253]

Tablo 29 verilerine göre Ergiri Kazası'nda 336 dükkân, dokuz hân, bir hamam ve dokuz değirmen bulunmaktaydı. Evliya Çelebi ise 200 dükkân ve beş hânın varlığını dile getirmektedir. Kazada sadece bir hamam olup, yaz-kış hizmet vermekteydi. Ev hamamları ise çoktu.[254]

[246] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2/651-653.
[247] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres*, 36-38.
[248] *BOA, Yıldız Perakende Evrakı Posta Telegraf Nezareti Maruzatı* [Y.PRK.PT], 6/ 107
[249] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2/653.
[250] Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-Â'lâm*, 836.
[251] Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-Â'lâm,* 836.
[252] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, 12/309.
[253] BOA, MVL, 1035/ 31
[254] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, 12/309.

Belgelerin verilerine göre Ergiri Kazası'nda dokuz değirmen tespit edilmiştir. Başka bir belgede ise H. 1284/ M. 1867/1868 yılında, Rogoz Değirmeni arsasının 50.000 kuruş karşılığında satılacağını hakkında bilgi verilmektedir.[255]

2. Zirai üretim

Tarım, Osmanlı ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Halkın çoğu geçimini hayvancılık ve tarımdan sağlamaktaydı. Aynı zamanda devletin gelirlerinin bir kısmını tarım vergileri oluşturmaktaydı. Bu sebeple zirai üretim çok önemliydi.

Ergiri'nin havası latif, suyu ise azdır. Burada köpek, eşek, çakal, dağ koyunu, kurt gibi havyanlar ve çeşitli kuşlar vardı. Bu kazada arpa, yulaf, mısır, nohut, fasulye, bamya, mercimek, soğan, sarımsak, karpuz, kavun, patates, domates, kırmızıbiber vesaire mahsuller yetiştirilmekteydi. Bir yılda hasıl olan balın ve peynirin miktarı beş kıyye (okka) civarındaydı. Bunlar ancak orada yaşayanlar için yeterli olup, çok az miktarı da ihrac etmek için kullanılırdı.

Kahve, şeker, sabun, giyim-kuşam ve içecekler yurt dışından getirilirdi. Belgelerin verilerine göre H. 1318/ M. 1900/1901 yılında Ergiri Kazası'nda tütün ziraatı yasaklanmıştı ve ruhsat verilmemişti. Burada yaşayan halk, kısıtlamaların kaldırılması için talepte bulunmuşlardı.[256] XVIII. yüzyılının ortalarında, Ergiri'nin esas olarak bir idari merkez ve aynı zamanda bir değiş tokuş merkezi olduğu açıkça görülmektedir. Kazanın zanaatkâr üretimi, esas olarak nüfusunun sadece küçük bir kısmının ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu. El sanatları ile uğraşan insan sayısı ise oldukça azdı.[257]

3. Vergiler

Osmanlı Döneminde vergiler, fevkalade durumlar için veya devletin ihtiyaçları için sultan tarafından konulan yükümlülüklerdir. Vergiler Osmanlı döneminde ana finansman kaynağı olup, genelde zirai üretimden elde edilmekteydi. 1299'dan 1839'a kadar Osmanlı Devleti'nde vergiler şer'î ve örfî olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Zekât, haraç, öşür, cizye şer'î vergileri oluşturuyordu.

---

[255] BOA, MVL, 1036/ 27
[256] BOA, DH.MKT, 2460/ 100
[257] Rıza, *Qyteti- Muze i Gjirokastres,* 10.

a. Aşar (öşür) vergisi

Öşür, Müslümanların ellerindeki toprakların mahsulünden alınan vergidir.[258] Bu verginin hükmü Kur'ân'da şöyle yer almıştır: "… Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşrünü) verin…"[259] Ebussuûd şöyle tarif etmektedir: *"Öşür adına alınan öşür değildir, arzın harâc-ı mukasamasıdır; harâc*[260] *elbette onda bir olmaz, arzın tahammülüne göre alınur, nısfına değin alınmak meşrudur, sekizde bir alınmak, arzın tahammülü olacak helâldır."*[261] Şer'i hükümlere göre öşür iki çeşittir: tam veya yarım öşür. Toprağının dere veya yağmur sularıyla sulanan arazi tam öşre; insan gücüyle sulanan arazi ise yarım öşre tabi olmaktadır.[262] Aşar vergisinin konusu kendiliğinden veya yeryüzünde ziraat yapılarak yetişen, insanlar ve hayvanlar için yararlı olan bütün ağaç ve bitkilerdir. Genellemeyi şöyle bölümlendirebiliriz:

1- Ezhar (Çiçekler)
2- Evrak (Yapraklar)
3- Sak (Ağaç gövdeleri)
4- Cezr (Bitki veya ağaç kökleri)
5- Semerat (Meyveler, yemişler)
6- Hububat (Tohum, ekin, tane, zahire)[263]

Ergiri Kazası'nda da öşür vergisi sistemi uygulanmaktaydı. Belgelerin verilerine göre öşür vergileri H. 1278/ M. 1861/1862 yıllarında ödenmeye devam etmekteydi.[264] H. 1265/ M. 1848/1849 yılında Tanzimat döneminin başlarında bu verginin ziraat ehlinden kaldırıldığı tespit edilmiştir[265]. Ergiri kaymakamı Mustafa Ataullah Ergiri halkının bu hususta dua ve teşekkürlerini resmî bir yazı ile merkeze iletmiştir.[266]

---

[258] Yiğit Yılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Vergi Denetimi", *Vergi Raporu* 232 (Ocak 2019), 12.
[259] *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, haz. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: 2009), En'âm 6/141.
[260] Haraç, fethedilen ülkelerde gayrimüslimlere bırakılan arazilerden alınan devlet hissesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Yılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi", 12.)
[261] İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, XXXIII.
[262] Mehmet Karakaş, *Tanzimat Dönemi Aşar Vergisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 38.
[263] Karakaş, *Tanzimat Dönemi Aşar Vergisi*, 51.
[264] BOA, *Sadaret Mektubu Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı* [A.MKT.NZD], 392/ 79
[265] BOA, A.MKT, 208/ 85
[266] BOA, A.MKT, 213/ 22

b. Cizye vergisi

"Cizye, Müslüman olmayanlardan askerlik yapmamaları karşılığında alınan bir tür dereceli baş vergisidir."[267] Osmanlılar tarafından fethedilen toprakların tahriri bölgenin kadısı tarafından yapılıp, cizye vermekle mükellef olanları bir deftere kaydedilmekteydi. Bu deftere "*defter-i cizye-i gebrân"* denilirdi.[268] Bu yöntem Ergiri Kazası'nda da uygulanmıştır. H. 1033/ M. 1623/1624 yılında Ergiri'deki Gayrimüslimlerden alınan vergiler, cizye-i gebrân defterine kaydedilmiştir.[269] H. 1093/ M. 1682 yılında Pogoniye ve Ergiri Nahiyeleri'nin tahriri yapılmış ve cizye-i gebrân hanelerinin toplam 1075 adetten ibaret oldukları tespit edilmiştir.[270]

1856 yılında Islahat Fermanı ile cizye kaldırılmıştır. Bu fermana göre Osmanlı Devleti tebaası arasında eşitlik prensibi getirilerek, Müslim-Gayrimüslim arasındaki ayrım kaldırıldı. Böylece artık Gayrimüslimlerin de askerlik hizmeti yapmaları gerekti. Ancak askerlik hizmetinden muafiyetini isteyen gayrimüslimler belirli bir vergi ödemek suretiyle kaldırılmış olan cizye vergisini "bedel-i askerî" adı altında vermişler ve bu durum 1907'ye kadar sürmüştür.[271]

H. 1272/ M. 1855/1856 yılında Ergiri Sancağı'ndaki bedel-i askeriyelerini ödedikleri tespit edilen Gayrimüslimler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 30: Ergiri Sancağı'nın Gayrimüslimlerinin bedel-i askeriyelerinin miktarı (H. 1272/ M. 1855/1856)[272]

Ergiri Sancağı	Miktar nüfusu (Nefer)	Bu dahi (neferân)	Gümüş mecidiye	Kuruş
Ergiri Kasabası	7.790	43	10.750	215.000
Delvine Kasabası	10.681	59	14.350	295.000
Pogon Kasabası	8.729	49	12.250	245.000
Tepedelen Kasabası	3.459	19	4.750	95.000
Filat Kasabası	6.652	37	9.250	185.000

Tablo 30 verilerine göre Ergiri Sancağı'nda Gayrimüslim nüfusun en yoğun bulunduğu kaza Delvine Kazası'ydı. Gayrimüslimlerin sayısı toplam 10.740 olup, bedel-i

[267] Karakaş, *Tanzimat Dönemi Aşar Vergisi*, 12-13.
[268] Halil İnalcık, "Cizye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/45-48.
[269] BOA, TS.MA.e, 548/ 5
[270] BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler* [MAD.d], 15069
[271] İnalcık, "Cizye", 8/45-48.
[272] BOA, *Maliye Varidat Muhasebesi Defterleri* [ML.VRD.d], 2799

askeriyeleri ise 14.350 gümüş mecidiye ya da 295.000 kuruş idi. Gayrimüslim nüfusun en az yoğun olduğu kaza ise Tepedelen Kazası'dır. Toplam Gayrimüslim sayısı 3.478 olup, bedel-i askeriyeleri 4.750 gümüş mecidiye ya da 95.000 kuruş idi. Ergiri Kazası'nda ise Gayrimüslimlerin nüfus miktarı 7.833 olup, ödedikleri bedel-i askeriye ise 10.750 gümüş mecidiye ya da 215.000 kuruştur.

Osmanlı arşiv belgelerinden çıkan sonuçlara göre Ergiri Kazası'nda yukarıda anlattığımız vergilerin dışında başka vergiler de alınmaktaydı. Ormandan kesilen odun ve uzaktan getirilen su da vergiye tâbi idi. H. 1307/ M. 1889/1890 tarihli bir belgeye göre Ergiri'nin Kurveleş Köyü'nde bulunan bir ormandan vergi ödenmeksizin odun ihraç ve ihrâk olunduğu tespit edilmiştir.[273] Bu yıldan sonra ise artık odunların ihracı için vergi ödendiği belirlenmiştir.[274] Ergiri Kazası'nın doğal su kaynakları kısıtlıydı. Bu yüzden insanlar suyu başka yerlerden temin etmekteydiler. Böylece suya ulaşmak bir hayli masraflı hale gelebiliyordu. H. 1279/ M. 1862/1863 yılında Ergiri'ye farklı yerlerden getirtilen suyun vergisinin ödendiği anlaşılmaktadır.[275]

Gördüğümüz gibi Osmanlı Devleti vergi konusunda İslam hukukuna uygun ve adil davranmıştır. Böylece bütün zimmileri aynı meblağı ödemek zorunda bırakmayıp maddi durumlarına göre sorumlu tutmuştur. İslam hukukuna dayanılarak çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve çalışamayacak durumda olanlardan cizye alınmamaktadır.[276] Vergiden sorumlu olanlar ise üç gruba ayrılıp, *a'la*, *evsat* ve *edna* olarak kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti fakirlerden on iki, orta hallilerden yirmi dört ve zengin olanlardan kırk sekiz akçe almıştır.[277] Buna göre Ergiri Kazası'nda bulunan zimmilerden 480 fakir, 2.542 orta ve 206 zengin kişi olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti zimmileri zora sokmayarak vergilerin taksitle ödenmesi fırsatı tanımıştır.[278] Gayrimüslimler isteklerini kolayca dile getirebilirlerdi. Mesela Ergiri Kazası'nda bulunan Gayrimüslimler kendilerinden alınan vergi miktarını fazla ve uygunsuz bulup, durumu Sadarete arz edilmiştir.[279]

---

[273] BOA, DH.MKT, 1658/ 108
[274] BOA, DH.MKT, 1732/ 103
[275] BOA, *Sadaret Mektubu Mühimme Kalemi Evrakı* [A.MKT.MHM], 255/ 1
[276] Karataş, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği*, 238.
[277] Karataş, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği*, 234.
[278] Karataş, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği*, 239.
[279] BOA, A.MKT, 66/ 90

4. Hayvancılık

Kırsal bölgelerde yaşayan halkın hayvanları beslenmesi çeşitli sebeplere dayanmaktadır: a) Öküz, manda ve at gibi hayvanları koşum için kullanmak; b) Çiftçilerinin süt, peynir, et, yağ, yün ve deri gibi maddelere olan ihtiyaçlarını gidermek; c) Bu maddeleri piyasaya satmak; d) Gübre sağlamak.[280]

Yanya Vilâyet Salnâmesinde Ergiri Sancağı için küçükbaş ve büyükbaş hayvanların sayılarının verildiği görülmektedir. Aşağıdaki tablolardan faydalanarak Ergiri Sancağı'ndaki hayvanların durumu incelenecektir.

Tablo 31: Yanya, Ergiri, Berat ve Perveze Sancağı'ndaki hayvanların miktarı[281]

Esâmi-i Liva	Manda r'es	Merkep r'es	Kısrak r'es	Ester re's
Yanya Sancağı	0	4988	3218	14400
Ergiri Sancağı	2	3635	2121	3679
Berat Sancağı	1622	4511	2848	2143
Perveze Sancağı	562	3510	2172	1140
Toplam	2186	16644	10359	21362

Tablo 31 verilerine göre Yanya en çok, Perveze ise en az hayvan miktarı olan sancaklardır. Ergiri Sancağı'nın toplam hayvan sayısı 9.437'dir. Bunlar arasında iki tane manda, 3635 merkep, 2121 kısrak ve 3679 ester bulunmaktaydı. Yanya Vilâyet Salnâmelerinde sadece Ergiri Sancağı'ndaki hayvanların miktarı hakkında bilgi verilmektedir. Kaza olarak ne kadar hayvan bulunduğu bilinmemektedir. Ama tahmini olarak Ergiri Sancağı'nda altı kaza olduğuna göre 3635 merkep: altı kaza= 606 merkep; 2121 kısrak: altı kaza= 353 kısrak; 3679 ester: altı kaza=613 ester bulunduğu varsayılabilir.

Tablo 32: Vilâyetin agnam ve keçi vesaire miktarı[282]

	Bargir r'es	İnek r'es	Öküz r'es	Keçi r'es	Koyun r'es
Yanya Sancağı	3.156	6.419	10.490	266.529	280.726
Ergiri Sancağı	2.039	9.049	10.567	206.521	232.099
Berat Sancağı	3.692	6.781	16.789	142.824	281.696
Perveze Sancağı	2.599	8.270	10.200	116.304	212.053
Toplam	11.486	30.519	48.046	732.178	1.006.574

[280] Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998), 198.
[281] YVS, D.7, 315.
[282] YVS, D.7, 314.

Tablo 32 verilerine göre toplam hayvan sayısı 567.320 olup, en fazla hayvana sahip olan sancak, Yanya Sancağı'dır. Hayvan sayısının en düşük olduğu yer Perveze Sancağı'dır. Ergiri Sancağı'nda ise toplam 460.275 hayvan bulunmaktadır. Bunlardan 19.616'sı büyükbaş hayvan olan inek ve öküz iken, 206.521'i keçi ve 232.099'u koyun gibi küçükbaş hayvanlardan oluşmaktadır. Ergiri Kazası'nda tahminen 3.269 inek ve öküz, 34.420 keçi ve 38.683 koyun mevcut olduğunu diyebiliriz. Ergiri halkı yetişmesi daha kolay olduğu için daha ziyade küçükbaş hayvan yetiştirmeyi tercih etmiştir. Bunların çoğunun keçi ve koyunlardan oluştuğu görülmektedir. Zira koyun sadece et açısından değil, süt ve yün açısından da verimliydi. Ergiri ahalisi koyun yününden kazak yapıp, soğuktan kendilerini koruyabilmişlerdir. Bu âdet günümüze kadar devam etmiştir. Keçi ise daha çok süt ve et elde etmek için verimliydi. Küçükbaş hayvanlar ekonomik açıdan da önemli bir rol oynamışlardır. Ergiri ahalisi keçi yavruları ve kuzularını satarak, ekonomik açıdan fayda sağlamıştır.

Tablo 32 görüldüğü üzere küçükbaş hayvanların yanında öküz ve inek de yetiştirilmiştir. Öküzler tarlaları sürmek için kullanılmıştır. İneklerden ise peynir, süt, tereyağı, yoğurt gibi ürünler elde etmişlerdir. Merkep, kısrak ve ester ise yükleri taşımak için kullanılmıştır.

Osmanlı döneminde hayvanlar nakliye vasıtası olarak kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde taşımacılık, hayvan gücüne göre nakil vasıtaları aracılığıyla yapılmaktaydı. Bunun için devletin elinde farklı yük hayvanları bulunurdu. Sefer dönemlerinde ihtiyacı karşılayamama durumunda kiralama yöntemine gidilirdi. Öküz, beygir, katır, deve gibi kira hayvanlarının sağlıklı, kuvvetli, genç, iklim şartlarına ve uzun yola dayanıklı olmasına özen gösterilirdi.[283] Osmanlı döneminde, diğer kazalardaki gibi, Ergiri Kazası'nda da hayvanlar nakliye vasıtası olarak kullanılmaktaydı. Bunlar ordunun bulunduğu yere gidip, askerlerin ve diğer kişilerin yiyeceklerini taşımaktaydı.

[283] Ömer İşbilir, "Mekkâre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/554-555.

Tablo 33: Ergiri Livası'nın R. 1319 / M. 1903/1904 senesi nakliye vasıtası hayvanlarının yoklama cetveli.[284]

	Mekârî								Tabur Merkezi	Tabur no	Alay no ve mer kezi	Liva ve mer kezi	Fırka ve Mer kezi	Ordu no
	Toplam	Ester (Katır)	Bargir	Binek		Toplam	Mükarî	Binek	Ergiri	3	33	17?	9 Manastir	3
Ergiri	275	152	115	08		275	267	08						
Permedi	709	271	422	11		709	698	11						
Tepedelen	760	410	341	04		760	756	04						
Himare	76	53	23	00		76	76	00						
Pogon	1117	888	229	00		1117	1117	00						
Delvine	262	57	205	00		262	262	00						
Toplam	3199	18411	330	23		3199	3176	23						

Yukarıdaki tablonun verilerine göre hayvanları en çok nakliye vasıtası olarak kullanan kaza Pogon kazasıdır. En az kullanan kaza ise Himare Kazası'dır. En çok mükarî[285] mevcut olan kaza ise sayısı 1117 olup, Pogon Kazası'dır. En az mükarî mevcut olan kaza ise sayısı yetmiş altı olup, Himare Kazası'dır. Ergiri Kazası'nda kiralanmış olan hayvanların sayısı 275'dir. Bunlardan 152 ester ve katır, 115 beygir ve sekiz binek idi. Görüldüğü üzere ester ve katır insanlar tarafından en çok ihtiyaç duyulan hayvanlardır. Ergiri Kazası'nda hayvanları kiraya veren insanların sayısı 267'dir. Ester ve katırın kiralanmak için tercih edilmesinin sebebi, arazilerin dağlık ve engebeli oluşudur. Hayvanlar, orduya gitmeleri için kiralanıp, sırtlarında erzak, hububat, odun taşıyorlardı. Böylece askerlerin veya orada bulunan diğer kişilerin ihtiyaçlarını gidermiş oluyorlardı.

Yük hayvanları erzak ve hububat dışında, top mühimmatı da taşıyorlardı ve topla beraber en ön safta yer alıyorlardı. Bunun dışında hazine, cephane, mehterhâne, defterhâne, kilâr-ı hâs ve kilâr-ı âmire mühimmatı da nakledilen malzemeleri teşkil ederdi.[286]

[284] BOA, *Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât* [DH.TMİK.S], 46/ 72
[285] Ev ve hayvan gibi malları kiraya veren kişi; daha fazla bilgi için bkz: İşbilir, "Mekkâre", 28/554-555.
[286] İşbilir, "Mekkâre", 28/554-555.

III. Asayiş Problemleri

Ergiri Kazası asayiş yönünden diğer beldelerden çok farklı bir tablo çizmemektedir. Burada da tüm toplumlarda olduğu gibi suça meyilli olan veya farklı nedenlerle suç işleyen insanlar bulunmaktadır. Ergiri Kazası'nda meydana gelen asayiş olaylarını ve işlenen suçları tespit için kullandığımız kaynakların başında vukuat cetvelleri[287] gelmektedir.

Osmanlı vukuat cetvellerinde suç ve suçların çeşitlerini ifade etmek için ceraim, hâdisât, vukuât, katl, sirkat vs. gibi terimleri kullanılmıştır. Suçlar ve cezalar üç gruba ayrılmıştır. Bunlar, İslam ceza hukukunda *had, kısas ve tazir*[288] olarak geçmektedir. Had cezaları Kur'an'da açıklanan suçlardır. Yol kesme, hırsızlık, zina, isyan, sarhoşluk ve şarap içme suçlarını içermektedir. Kısas cezası kasıtlı işlenen suçların karşılığında kullanılan bir terimdir. Tazir ise had ve kısas cezalarından farklı olarak, Kur'an'da ve Hadislerde açıklanmamış olan ve hâkimin takdirine bırakılan suçlardır.[289]

a. Kişiye karşı işlenen suçlar

Katl, Darp ve Yaralama: Bu suçlar ikiye ayrılır: kasten (amden) ve taksirle (hataen) adam öldürme şeklinde tasnif edilmiştir.[290] H. 19 Safer 1326/ M. 23 Mart 1908 tarihinde Ergiri jandarma kumandanını katleden Bayram Fehmi'nin kardeşi Cercis ve suç ortaklarının yakalandığı tespit edilmiştir.[291] Başka bir olay da R. Eylül 1318/ M. Eylül/Ekim 1902'de Ergiri'nin Soferatika Köyü'nde meydana gelmiştir. Soferatika Köyü'nde meskûn olan Filip Can'ın zevcesi Katerina'nın, üvey oğlu tarafından katledildiği tespit edilmiştir. Katil üvey oğul Yorgo firar etmiş ise de, hakkında yakalanma kararı alınmıştır.[292] Başka bir belgede ise Ergiri Kazası'nda Palortuz Mahallesi'nde meskûn olan bir kişinin kızını

[287] Daha ayrıntılı bilgiler için aşağıdaki sayfaları bakınız.
[288] Mehmet Akman, "Osmanlı Ceza Muhakemesi Hukukuna Hâkim Olan İlkeler, Osmanlılar" 6 (Ankara 1999), 472-473.
[289] Abdülkadir Gül, "Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)" *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17/ 1-2 (2013), 4.
[290] Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar* (İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2004), 28-79.
[291] BOA, BEO, 3278/ 245802
[292] BOA, Zabtiye Nezareti Belgeleri [ZB], 306/ 59

katlettiği ve firar ettiği anlaşılmaktadır.[293] Katilin kadın veya erkek, Müslüman veya Gayrimüslim olup olmadığına dair herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Taksirle adam öldürme ile ilgili ise iki olay tespit edilebilmiştir. İlk olay R. 29 Eylül 1319/ M. 12 Ekim1903'de Ergiri'nin Gabolohur Köyü'nde gerçekleşmiştir. Anastas Papa'nın evinde düğün münasebetiyle bulunan beş yaşında bir çocuk düğün sırasında atılan kurşunlardan dolayı hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine olay hakkında tahkikata başlanmıştır.[294] İkinci olayda ise R. 26 Eylül 1318/ M. 9 Ekim 1902'de Ergiri'nin Bodrişta Köyü'nde meskûn olan Behlül Lahososa, kendini müdafaa etmek için Kosta Yani'yi silahla vurmuştur. Kosta Yani'nin bu olay sonucu hayatını kaybetmesi üzerine Behlül Lahososa hakkında tutuklama kararı verildiği görülmektedir.[295]

b. Mal varlığına karşı suçlar

XIX. yüzyılda Ergiri Kazası'nda meydana gelen hırsızlık manevi sıkıntılar, eğitimsizlik, iktisadi ve sosyal problemler ve ahlâkî çöküntüden kaynaklanmaktadır. Ergiri'de en çok şiddet istimalleriyle hırsızlık türü meydana gelmiştir.

Hırsızlık: Belgelerin verilerine göre H. 1272/ M. 1855/1856 yılında Ergiri Kazası'nda soygun, hırsızlık, öldürme ve yaralama hadiseleri çoğaltmıştır. Bu hadiselerin önlemesi için haydutların cezalandırılmaları ve gerekli tedbirlerin alınması için Divan'ı Hümayun'a başvurulmuştur.[296] H. 1306/ M. 1888/1889 yılında Tepedelen'nin Dragoş Köyü'nden olan Sadık Halil, Cafer ve bazı kişiler Ergiri Kazası'na tabi olan İstefopoli Manastırı'nı basıp, bazı eşya ve gümüş kaplar çalmışlardır. Suça iştirak edenlerin Müslim-Gayrimüslim karışık bulunmaları, saldırının dinî sâiklerle işlenmiş bir nefret suçu olmadığını göstermektedir. Burada suçluların tek maksadı maddî bir menfaat elde edebilmektir.[297] Şahıslar hakkında, önce yedi yıllığına Kozan?'da cezaya çarptırılmaları kararlaştırılmış, sonra beş yıl kürek cezası kararı verilip, infazın Adana'da gerçekleşeceği bildirilmiştir.[298] Benzer bir olay da Ergiri Kazası'na tabi Libohova Köyü'nde meydana

[293] BOA, DH.MKT, 632/ 50
[294] BOA, TFR.I.YN, 7/ 611. Zaman zaman günümüzde de pek çok yerde karşılaşılan bu âdetin Balkan coğrafyasında da bulunduğu anlaşılmaktadır.
[295] BOA, ZB, 306/ 59.
[296] BOA, *Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı*, [HR.MKT], 148/ 96
[297] BOA, DH.MKT, 1604/ 37
[298] BOA, DH.MKT, 1614/ 58

gelmiştir. H. 1275/ M. 1858/1859 yılında bazı hırsızlar Ahmed Zekeriya Efendi'nin eşyalarını çalıp kaçmışlar. Daha sonra çalınan eşyaları buldurularak, hırsızları tutuklanmıştır.[299] Başka bir olay ise H. 1325/ M. 1907/1908 yılında Sıhhiye müfettişi Mustafa Efendi ve onun kardeşi Ergiri Kazası'nda meskûn olan Bektaşi tekkesinin şeyhi Haydar Baba'nın eşyalarını gasp ve suistimal etmişlerdir. Haklarında mahkeme tarafından tutuklanma kararı verilmiştir.[300]

Başka bir olay ise başka birinin mallarına zarar vermesi ile ilgilidir. Yenişehir Şehbenderi Müfid Bey ve onun arkadaşı, Safvet Selfo ve kardeşlerinin ot ve samanlıklarını yakıp, duvarlarını yıkmışlardı. Böylece mahsullerine zarar vermişlerdi. Manastır İstinaf Ceza Mahkemesi'nde suçlulara hapis cezası verilmiştir.[301]

c. Örgütlü suçlar

Kuttâ-i Tarîk ve Şekâvet: "*Tek veya toplu halde yol kesip, silahlı veya silahsız olarak, cebren ve alenen yolcuların hayatlarına kast etmek, mallarını elinden almak ve halkı korkuya düşürmektir."*[302] Eşkıyalık ve yol kesme suçu hırsızlık suçundan daha ağırdır. Çünkü burada silahla veya zor kullanarak, baskın yapıp veya yol kesip şahısların mallarını gasp ederek asayişi ve kamu düzeni ihlal edilmiş olur.[303]

Ergiri Kazası eşkıyanın çok yoğun olduğu kazalarından biriydi.[304] Kazada H. 1320/ M. 1902/1903 yılında suç oranının arttığı ve böylece emniyet olmadığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı da tedbir alınması amacıyla birçok kişi sürgün edilmiştir.[305] R. 22 Mart 1322/ M. 4 Nisan 1906 tarihinde Ergiri'nin Popeli Köyü'nden olan Dimitri'nin oğlu Filip'in önüne silahlı altı Lab çıkıp, yolunu kesmişlerdir. Haydutlar on adet mecidi nişan ve Filip'in yanında bulunan diğer eşyalarını gasp etmişlerdir. Bu olay Pogoniye Kaymakamlığına telgraf yazılarak bildirilmiştir.[306]

---

299 BOA, *Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı* [A.MKT.UM], 347/ 4
300 BOA, BEO, 3071/230307
301 BOA, BEO, 2869/ 215123
302 Gül, "Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular" 17.
303 H. Tahsin Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), 453.
304 BOA, *Meclis-i Vükela Mazbataları*, [MV], 116/ 36
305 BOA, DH.MKT, 567/ 52
306 BOA, TFR.İ.YN, 9/ 856

d. Kamu güvenliğine karşı suçlar

Hapisten Firar: Ergiri'nin Lazarat Köyü'nde meskûn olan Şakir Aluş'a işlediği cinayetten dolayı mahkeme tarafından on beş yıl tutuklanma kararı verilmiştir. Şakir Aluş hapishaneden firar etmiş ise de tekrar yakalanmıştır.[307]

Silah atmak: R. 6 Mart 1320/ M. 19 Mart 1904 tarihinde gece saat üç sıralarında Ergiri Ceza Reisi Hüseyin Hüsnü Efendi'nin ikamet ettiği hane penceresinin haricinde iki şahıs silah atmışlardı. Derviş Ahmed ve Bilal İbrahim köylü İlyas'ı katlettiklerinden dolayı, on beş sene müddetle mahkûm edilmişlerdi. Bundan dolayı Derviş'in biraderi ve Bilal'in amcaoğlu yedi ay önce Reis Hüseyin'den intikam alacaklarına yemin etmişlerdi. Bunlar yakalanarak ceza evine gönderilmiştir.[308]

Yukarıda da ifade edildiği üzere Ergiri Sancağı'nda H. 1320/ M. 1902/1903 yılında suç oranında bir artış kaydedilmiştir. Cinayet ve cünha suçları bu yılda en fazla işlenen suçlardı. Belgelerin verilerine göre Ergiri'de Eylül ayında on bir kişi,[309] Ekim ayında on bir kişi[310], Kasım ayında on kişi[311] ve Aralık ayında iki kişi[312] yakalandığı tespit edilmiştir. Aynı yılda Dinovat Mahallesi'nde meskûn olan Goço Reşit işlemiş olduğu cinayetten dolayı tutuklanmış ve aynı şekilde Zülfikar Besim de işlemiş olduğu cünhadan[313] dolayı yakalanmıştır.[314]

e. Suç türlerinin tespiti için oluşturulan istatistik cetvelleri

1878 yılından itibaren kazalar, sancaklar ve vilayetlerin düzenli olarak her ay Dâhiliye Nezaretine vukuat cetvelleri göndermeleri mecburi kılınmıştır. Bu cetveller düzenli olarak başkente gönderilmiş olup, bir ay boyunca kaza genelinde vuku bulan suçlar yer almaktaydı.[315] Osmanlı Devleti'nde işlenen suçlarla ilgili istatistik çalışma yapacak olanlar için başvuracağı en mühim kaynağıdır. Vukuat cinayet cetvelleri her kaza için ayrı hazırlanıp, orada suçu işleyenin ismi, şöhreti, memleketi, suçun türü, vukuat ve tevkif

---

307 BOA, DH.MKT. 2600/ 20
308 BOA, DH.MKT, 832/ 48
309 BOA, TFR.İ.YN, 1/ 51
310 BOA, TFR.İ.YN, 2/ 148; BOA, TFR.İ.YN, 3/ 255
311 BOA, TFR.İ.YN, 3/ 277; BOA, TFR.İ.YN, 3/ 294; BOA, TFR.İ.YN, 4/ 301; BOA, TFR.İ.YN, 4/ 312
312 BOA, TFR.İ.YN, 4/ 354
313 Küçük suç, bkz. Mehmet Kanar, *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (İstanbul: Derin Yayınları, 2005), 80.
314 BOA, TFR.İ.YN, 2/ 107
315 Gül, "Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular", 6.

tarihi, varsa muamelat ya da mülahazat belirtilmiştir.[316] Osmanlı Devleti'nin bu cetvellere çok önem verdiğini görüyoruz. Mesela bir belgede Ergiri Kazası'nda bir müfettiş heyeti gönderilip, onlardan cetvellerin tutulup tutulmadığını tespit etmeleri istenmiştir.[317]

Tablo 34: Ergiri Kazası'nda H.1297/ M.1879/1880 yılında vuku bulunan cinayet cetveli:[318]

Muamelat	Tevkif Tarihi	Vukuat Tarihi	Haps-i Cinayet	Memleketi	İsmi ve Şöhret	No:
Firar etmiş	1297	1297	Aynı köyde bulunan Abdürrahim Totonun hizmetkârını katletme	Pogon, Hiş? Köyü	Yunus Ahmed	1
	1297	1297	Ergiri'de Aguş Topalın otlak hanesine zarar verme	Ergiri Kasabası	Lako Ahmed	2
	1297	1297	Ergiri'de Aguş Topalın otlak hanesine zarar verme	Ergiri Kasabası	Ragib Şahin	3
		1293	İzinsiz yapılan hane maddesi	Ergiri Karziqi Köyü	Hasan Malko	4
	" "	" "	" "	Ergiri Kazası	Lolo Muşa	5
" "	" "	" "	" "	Ergiri Kazası	Emin Pençi	6
" "	" "	" "	" "	Ergiri Kazası	Tevfik Mustafa	7
	1297	1297	Katl maddesi	Ergiri Kasabası	Tevfik Aguş	8
	" "	" "	" "	Ergiri Kazası Tarita? Köyü	Cado Hamid	9
	" "	" "	" "	" "	Feyzo Koço	10
	" "	" "	" "	Ergiri Kazası Lazarat Köyü	Nihat Paşa	11
	1294	1294	Katl ve ihrak maddesi	Ergiri Kazası	Beyko Hasan	12
	" "	" "	" "	" "	Hako Kasım	13
	" "	" "	" "	" "	Seyfo Hasan	14
	" "	" "	" "	" "	Zülfikar	15
	" "	" "	" "	" "	Hamid Yakup	16
	1295	1295	" "	" "	Hüseyin Daci	17
	1296	1296	" "	" "	Seyfullah	18

[316] Esmer Taşdemir, *II. Meşrutiyet döneminde Erzurum Vilâyeti'nde cinayet suçları ve failleri (1912-1917)* (Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 2.

[317] BOA, *Dahiliye Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı* [DH.EUM.THR], 90/ 55; BOA, DH.EUM.THR, 90/ 67

[318] BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Umumi* [Y.PRK.UM], 2/ 57 s: 1-8

Tablo 34 verilerine göre Ergiri Kazası'nda H. 1297/ M. 1879/1880 yılında on iki cinayet suçu, dört izinsiz hane inşa etme suçu ve iki tane de otlak haneye zarar vereme suçu tespit edilmiştir. Tabloda gördüğümüz gibi bütün suçlular yakalanmıştır, fakat üçü hapishaneden kaçmışlardır. Bunlar: Yunus Ahmed, Emin Pençi ve Tevfik Mustafa'dır. Bunların yakalanıp yakalanmadığı bilinmemektedir. Suçların çoğu kazada ve diğer kısmı köylerde işlenmiştir.

H. 1327/ M. 1909/1910 yılında ise iki tane hapishane cetveliyle karşılamaktayız. Bu cetvellerde diğerlerinden farklı olarak suç işleyen şahıslar dinlerine göre gruplanmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu cetveller her ay tutulmaktaydı. Aşağıda hem Temmuz hem de Ağustos ayının hapishane cetvelleri tablo halinde gösterilmiştir**.**

Tablo 35: Ergiri merkez liva R. Temmuz 1325/ M. Temmuz-Ağustos 1909 hapishane cetveli.[319]

Mevkufların adedi			**Mevkufların hangi dairelerde bulunduğu**							
Toplam	G.Müslim	Müslim								
			İstintâk (sorgulama) dairesi		**Heyet-i İthamiye(soruşturma heyeti)**		**Cinayet mahkemesi**		**Cünha mahkemesi**	
			G.Müslim	Müslim	G.Müslim	Müslim	G.Müslim	Müslim	G.Müslim	Müslim
41			1	17		11		12		
29			1	17		11				
12			0	0		0		12		
35			3	2		12		16		2
47			3	2		12		28		2

Bir ay sonra ise yine hapishane cetveli yazılmıştır. Temmuz-Ağustos ayında toplam tutuklananlarının sayısı 164 olduğunu tespit edilmiştir. Bu ayda suçluların sayısında bir artış olduğunu fark edebiliyoruz. Diğer cetvelden farklı olarak burada *İstintâk dairesi* ve *Heyet-i İthamiye* karşımıza çıkmaktadır. Cünha işleyen kişilerin sayısı dört, cinayet işlenen kişilerin sayısının ise altmış sekiz olduğunu görmekteyiz. Bunların hepsi Müslümandır. Soruşturma heyetinde ise sadece Müslümanlar mevcut olup, toplam sayısı kırk altıdır. Heyet, bu kişiler hakkında gerekli soruşturmaları ve tahkikatı yapıp, haksız bir karar verilmemesi için dikkat etmektedirler. *İstintâk dairesinde* ise hem Müslümanların hem de Gayrimüslimlerin mevcut olduklarını görmekteyiz. Bu dairede sekiz Gayrimüslim ve otuz sekiz Müslim sorguya çekmektedirler ya da ifadelerini

[319] BOA, DH.EUM.THR, 90/ 67

alınması için beklemektedirler. Tablo 30 verilerine göre bütün şahısların tutuklandıklarını tespit edilmiştir.

Tablo 36: Ergiri merkez liva R. Ağustos 1325/ M. Ağustos-Eylül 1909 hapishane cetveli.[320]

Cünha ve Kabahatle mahkûm mahbusîn			**Cinayetle mahkûm mahbusîn**			
Gayri Müslim	**Müslim**	**Toplam**	**Gayri Müslim**	**Müslim**	**Toplam**	**Toplam hapsedilmiş olan şahıslar**
1	20	21	6	13	19	40
	4	4		1	1	5
1	16	17	6	12	18	35
4	4	8				8
5	20	25	6	12	18	43

Tablo 36 verilerine göre R. Ağustos 1325/ M. Ağustos-Eylül 1909 tarihinde Ergiri Kazası'nda hapishane cetveli tutulmuştur. Bu tabloya göre Ergiri'de dinden dolayı herhangi bir şahısın cezalandırmaması göze çarpmaktadır. Zira Osmanlı devleti Müslim ve Gayrimüslim arasında dinden başka herhangi bir ayrılığı yapılmadığı ve hepsini Osmanlı vatandaşı olarak gördüğüne dair en iyi gösterilen örnektir. Buna göre Gayrimüslimlerin de Osmanlı hâkimiyetinde dinlerini serbest bir şekilde yaşadıklarını anlaşılmaktadır.

Ergiri Kazası'nda toplam 131 şahıs hapsedilmiştir. Bunların bir kısmı cünha ve kabahatle mahkûm, diğer kısmı ise cinayetle mahkûmdurlar. Ergiri Kazası'nda elli altı kişi cinayet, yetmiş beş kişi ise cünha ve kabahat işlemişlerdir. Bir ayda bu kadar kişi cinayet ve suç işlemesi göze çarpmaktadır. Göze çarpan diğer bir özellik, suçların en çok Müslümanların işlenmesidir. 131 suçlarından yirmi dokuzu Gayrimüslimlerden işlenirken, geri kalanlar ise hepsi Müslümanlardan işlenmiştir. 1858 senesine ait *Ceza Kanunnâmesine* göre: *"Cinayet; idam, kalebentlik, sürgün, ömür boyu rütbe ve memuriyetten men ve medeni haklardan mahrumiyet cezalarını, cünha; 1 haftadan fazla hapis, muvakkat sürgün, memuriyetten uzaklaştırma ve para cezasını, Kabahat ise; hafif hapis, hafif para cezası ve muayyen bir meslek ve sanatın yapılmasının tatili cezalarını…"* içermiştir.[321]

[320] BOA, DH.EUM.THR, 90/ 67

[321] Zafer Atar, "20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1, (Mart 2011) 93.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİM VE İLMÎ HAYAT

I. EĞİTİM KURUMLARI

Osmanlı Devleti, eğitimde sistematik bir yapı oluşturmuştur. Klâsik Osmanlı döneminde eğitim kurumları mektepler, medreseler, kütüphaneler, camiler, tekkeler, sahaflar, loncalar, kıraathaneler, muvakkithane ve rasathanelerdan oluşmaktadır.[322] Fakat ilerleyen zamanlarda klasik eğitim anlayışı fonksiyonunu kaybetmiş ve klasik kurumların yerine yeni eğitim kurumları ortaya çıkmaya başlamıştır. Hendesehâne ve mühendishane Osmanlı modernleşme tarihinde önemli adım olarak kabul edilmişlerdir.[323] Sıbyan mektepleri iptidailere dönüştürülürken, diğer taraftan da orta öğretim kurumları olan idadi ve rüştiye mektepleri kurulmaya başlanmıştır. Eğitim faaliyetlerinin kusursuz bir şekilde sürdürülmesi için 1857'de *Maarif Nezareti* kurulmuştur.[324]

Ergiri Kazası'ndaki mekteplerle ilgili bilgilerimizi Salnâmelerden ve büyük bir kısmını Osmanlı arşiv belgelerinden faydalanarak, detaylı anlatmaya çalışacağız. Yanya Vilâyet Salnâmelerinin verileri doğrultusunda, Ergiri Kazası'nda dokuz İslam ve on altı Hristiyan mektebi mevcut olup, bu mekteplerde 517 Müslüman ve 1200 Hristiyan öğrenci eğitim görmekteydi. Bunların haricinde kazada medreseler de mevcut olup, burada öğrenciler sarf, nahiv, fıkıh ve mantık öğreniyorlardı.[325]

A. Sıbyan ve İbtidâiye Mektepleri

Hemen her mahallede bir sıbyan mektebi bulunuyordu. Bu mekteplerin diğer ismi "mahalle mektebi" ya da "taş mektebi" idi. "Mahalle mektebi" denilmesinin nedeni her mahallede bulunması iken, inşa edildiği malzemenin taş olması, "taş mektebi" diye

---

[322] Ünal Taşkın, "Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2008), 343-366.

[323] Ayrıntılı bilgi için bkz. Şinasi Acar - Atilla Bir - Mustafa Kaçar, "Osmanlı'da Sivil Mühendis Yetiştirmek Üzere Açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi",*Osmanlı Bilimi Araştırmaları* Dergisi 461 (Temmuz 2017), 83-89.

[324] Ercan Çelebi, "Taşra Rüşdiye Mekteplerinde Öğrenci İşlerine Dair Bazı Muamelât", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 7/2 (Yaz 2020), 979.

[325] YVS, 2. Def'a, 1292, 150. ; YVS, 3. Def'a, 1293, 155. ; YVS, 4. Def'a, 1294, 185-187. ; YVS, 5. Def'a, 1306, 95. ; YVS, 6. Def'a, 1308, 156. Kazada iki tane medrese bulunduğuna dair bilgi verilmektedir.

adlandılrılmasına neden olmuştur. Sıbyan mektepleri çoğunlukla bir cami yakınındaydı ve bütün maddi ihtiyaçları bir vakıf tarafından karşılanırdı. Mektepler genelde mevcut oldukları mahallenin ismini alırlardı. Okula beş-yedi yaşlarında sonbaharda başlanırdı.[326] 1824 yılında mekteplerde eğitim görmek zorunlu hale geldi. II. Mahmut'un fermanında kısaca şöyle söylenmektedir:

"Analar-babalar çocuklarına dinî meseleleri öğretmediklerinden dolayı onları cahil bırakmaktadırlar. Bunun için onlar dinî ve uhrevî cezaya çarptırılacaklardır" dendikten sonra; *"okul çağına gelen çocuklarını okutmadan zanaate verenlerin hocalar ve mahalle imamları tarafından kadılara bildirilmeleri" istenmiştir. Ayrıca, "öğrenim gören çocuklarını büluğa ermeden okuldan* alan *ana-babalarla, izin tezkeresi olmadan küçük çocukları işe alacak olan esnaf ve bu durumu bilip de kadıya haber vermeyen esnaf kethüdası da suçlu sayılacaktır*[327]*... vs."*

Mektebe başlama töreni, ailelerin ekonomik durumuna göre değişmekteydi. Çocuk fakir bir aileden ise, aile büyüğü tarafından okula götürülüp, hocaya teslim edilirdi. Böylece başlama töreni tamamlanmış olurdu. Eğer çocuk orta halli ailelerden ise, güzel kıyafetler ve süslemeler giydirip, akraba ve dostlarla beraber okula giderlerdi. Hocanın duasından sonra çocuklara ikişer mecidiye takdim edilirdi. Zengin aileye mensup olan çocuklar ise mektebe *"Amin alayı"* ile başlardı. Çocuklar güzel elbiseler giyip, mektebe giderlerdi. İlahi şeklinde dualar yapılıp, "aminciler" amin derlerdi. Çocuklar masum olduklarından dolayı duaların kabul olacağına inanılırdı. O gün sadece mektepte değil, çocukların evinde de şenlik olurdu. Misafirlere ve akrabalara kahve ve şerbet dağıtılırdı.[328]

Yanya Vilâyet Salnâmelerinin verileri doğrultusunda, H. 1288-1294/ M. 1871-1872 yılları arasında Ergiri Kazası'nda toplam yirmi beş sıbyan mektebi mevcuttu.[329] Ergiri Sancağı'ndaki mektepler tüm sancağın ihtiyacını karşılayabilecek kapasiteye sahip değildi. Bu nedenle H. 1283/ M. 1866/1867 yılında Ergiri Sancağı'nda birkaç kazada ve Ergiri Kazası'nda birkaç köyde sıbyan mektebi açılma ihtiyacı duyulduğu görülmektedir.[330]

---

[326] Abbas Çelik, "Hatıralarla Sıbyan Mektepleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 126.

[327] Fermanın günümüz Türkçesine çevrilmiş hali için bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1989), 173-174.

[328] Çelik, "Hatıralarla Sıbyan Mektepleri", 126-129.

[329] YVS, 1. Def'a, 1288, 94. ; YVS, 2. Def'a, 1292, 107. ; YVS, 3. Def'a, 1293, 110. ; YVS, 4. Def'a, 1294, 123.

[330] BOA, İrade Meclis-i Vala [İ.MVL], 556/ 24964

Tablo 37: Ergiri Sancağı'nda sıbyan mektebi bulunmayan ve ihtiyacı olan kazalar ve köyler (H. 1283/ M. 1866/1867) [331]

Nr.	Sıbyan mektebi açılmasına ihtiyaç duyulan kazaların isimleri	Sıbyan mektebi açılmasına ihtiyaç duyulan köylerin isimleri	İhtiyaç duyulan sıbyan mektebi sayısı
1	Ergiri Kazası		3
2		Libohova Köyü	2
3		Lazarat Köyü	1
4		Nepravişta Köyü	1
5		Harbodaka? Köyü	1
6	Tepedelen Kazası		6
7	Filat Kazası		19
8	Delvine Kazası		28
Toplam			**61**

Tablo 37 verilerine göre Ergiri Kazası'nda üç, köyde ise beş tane sıbyan mektebi açılmasına ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır. Delvine Kazası en fazla mektebe ihtiyaç duyulan kazalardan biridir. Yirmi sekiz adet mektep azımsanmayacak bir rakamdır. Okula giden öğrencilerin sayısı verilmemekle birlikte mektep sayısı dikkate alındığında en fazla öğrenci bulunan kaza olduğu düşünülebilir. İkinci sırada ise on dokuz mekteple Filat Kazası gelmektedir. En az mektebe ihtiyaç duyulan kaza ise altı mekteple Tepedelen Kazası'dır. Toplam olarak altmış bir mektebin açılmasına lüzum olduğu tahkik edilmiştir. Bu tespit Yanya valisi tarafından yapılıp, Müslüman çocuklara okuma-yazma öğretilmesi, Kur'ân-ı Kerim ve Akâid-i diniyye derslerinin verilmesi lâzım geldiğinden, mekteplerin açılmasına dair talepte bulunulmuştur. Onun tespitine göre, yukarıda adı geçen kazalarda yeterince mektep olmadığı için çocuklar cahillik ve karanlıkta kalmışlardı. Bu mekteplere tayin olunacak öğretmenlerin maaşları ise ayda 3000 kuruş olup, senelik 36.000 kuruştan ibarettir. 1400 kuruş devlet hazinesinden peşin verilip, kalan 1600 kuruş ise her ayın sonunda verilecektir.[332]

Yukarıda görmüş olduğumuz gibi Ergiri Sancağı'nda mekteplerin açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu talep H. 1283/ M. 1866/1877 yılında meydana gelmiştir. Başka bir belgede ise H. 1292/ M. 1875/1876 yılında Ergiri'nin Lebohova Köyü Sıbyan muallimi Libohovalı Molla Ömer Efendi, Ergiri Kasabası'nda Donovat ve Palortoz Mahalleleri'nde yeni açılan sıbyan mekteplerinden birine tayin olunması talebinde bulunmuştur. Eğer ehliyeti yeterli görülürse, Molla Ömer Efendi'nin talebi kabul

[331] BOA, İ.MVL, 556/ 24964
[332] BOA, İ.MVL, 556/ 24964

edilecektir.[333] Burada diyebiliriz ki H. 1282/ M. 1866 yılındaki talebi uygun görülmüştür ve mekteplerin açılmasına izin verilmiştir.

Devlet Salnâmelerinde gördüğümüz üzere *Mekâtib-i Sıbyaniye* kavramı H. 1299/ M. 1882 yılına kadar kullanılmış olup, bundan sonra *Mekâtib-i İbtidâiye* kullanılmıştır.[334] Bu durum belgelerde açıkça görülebilmektedir. Ergiri Kazası'nda ne kadar iptidaiye mektebi ve nerede bulundukları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 38: Ergiri Kazası'nda bulunan İbtidâiye mektepleri

Kaza	**Köy**	**Mahalle**	**Mektep Sayısı**	**Mektepte Çalışan Muallim**	**Çalışmış oldukları yıllar**	**Aylara göre öğrenci sayısı (1317/ 1901 senesi)**		
						Eylül-Teşrîn-i evvel-Teşrîn-i sânî	Kânûn-i evvel-Kânûn-i sânî-Şubat	Mart-Nisan-Mayıs
Ergiri		Mescid/Plaka/Haci Murat	1			107	101	104
" "		Donovat	1	Mesud	1313-1321	56	51	52
" "		Palortuz	1	Kahraman	1314-1321	72	72	55
" "		Menelat ve Divitdar	1	Abdülaziz Efendi	1313-1321	49	49	
" "	Pravişte		1	Cavit Efendi[335]				
" "	Libhova[336]		1		1905-1906			
" "	Plesat		1	Mucib Sadık[337]	1905-1906			
" "	Lazarat		1	Asaf Efendi[338]	1909			

Tablo 38 verilerine göre Ergiri Kazası'nda sekiz İptidaiye mektebi tespit edilmiştir. Salnâmelerde yirmi beş mektep mevcut olduğu belirlenmiştir. Belgelerde ancak sekiz

[333] BOA, *Mektubi Kalemi* [MF.MKT], 31/ 103
[334] Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980), 121.
[335] BOA, *Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi* [MF.İBT], 120/ 58
[336] BOA, MF.İBT, 214/101
[337] BOA, MF.İBT, 222/ 51
[338] BOA, MF.İBT, 1129/ 35

mektep hakkında bilgi bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Ergiri'nin her mahallesinde birer mektep bulunmaktaydı. Pravişte, Libohova, Plesat ve Lazarat Köyleri'nde de birer iptidaiye mektebi mevcuttu. Bu sekiz mektepte sekiz öğretmenin çalışmış olduğu bilgisi kaydedilmiş, fakat Mescid, Plaka ve Haci Murat Mahalleleri'ne bağlı olan mektebin mualliminin ismi yazılmamıştır. Fakat bir belgeye göre H. 1321/ M. 1903/1904 yılında Timur Efendi, bu mektebe doksan kuruş maaşla tayin olunmuştur.[339] Donovat Mahallesi'ndeki mektepte Mesud Efendi[340] görev almıştır. Palortuz Mahallesi'ndeki mektebin muallimi Kahraman Efendi'dir.[341] Menelat ve Divitdar Mahalleleri'ndeki mekteplerde ise Abdülaziz Efendi görevini sürdürmüştür.[342] Köylerdeki mekteplere bakacak olursak, dört köyde dört mektep bulunup, sadece Libohova'daki çalışan muallimin ismi bilinmemektedir. Pravişte Köyü'ndeki mektepte Cavit Efendi, Plesat Köyü'ndeki mektepte Mucib Sadık ve Lazarat Köyü'ndeki mektepte Asaf Efendi görev yapmıştır.

Donovat Mahallesi Mektebi'nde muallim Mesud Efendi R. 1313-1321/ M. 1897-1905 yıllar arasında görevini sürdüğünü anlaşılmaktadır. R. 1314/ M. 1898 yılının belgelerine göre ise aynı mahalledeki mektepte Muallim Kahraman Efendi görevdeydi. Sonra Kahraman Efendi istifa edip, yerine Süleyman Efendi tayin olunmuştur.[343] Anlaşıldığı kadarıyla Süleyman Efendi de görevini fazla sürdürmemiştir. Zira R. 1317/ M. 1901 yılında muallim Mesud Efendi'dir.[344] Palortuz Mahallesi Mektebi'nde muallim olarak çalışan Kahraman Efendi R. 1314-1321/ M. 1898-1905 yılları arasında görev yapmıştır.[345] Aynı şekilde Menelat ve Divitdar Mahalleleri'ndeki mekteplerde Abdülaziz Efendi R. 1313-1321/ M. 1895-1905 yılları arasında çalışmıştır.[346] Pravişte Köyü'ndeki mektepte Cavit Efendi'nin çalıştığı anlaşılmakta, fakat zamanı tespit edilememektedir.[347] Libohova Köyü'nde 1905-1906 yıllarında bir mektebin mevcudiyeti bilinmekte fakat muallimi tespit edilememektedir.[348]

---

339 BOA, MF.MKT, 717/ 60
340 BOA, MF.İBT, 114/ 99
341 BOA, MF.İBT, 100/ 67
342 BOA, MF.İBT, 114/ 99
343 BOA, MF.MKT, 132/ 79
344 BOA, MF.İBT, 114/ 99
345 BOA, MF.İBT, 100/ 67, BOA, MF.İBT, 114/ 99
346 BOA, MF.İBT, 114/ 99
347 BOA, MF.İBT, 120/ 58
348 BOA, MF.İBT, 214/ 101

Öğrenci sayıları dikkate alındığında en çok öğrenciye sahip mektep Mescidi, Plaka ve Haci Murat Mahallelerine bağlı olan mekteptir. Eylül-Teşrîn-i Evvel-Teşrîn-i Sânî aylarında öğrencilerin sayısı 107[349], Kânûn-i Evvel-Kânûn-i Sânî-Şubat'ta 101[350], Mart-Nisan-Mayıs aylarında ise 104[351] olarak kayda geçirilmiştir. En az öğrenci mevcudiyeti olan mektep ise kırk dokuz öğrenciyle Menelat ve Divitdar Mahallelerinde bulunan mekteptir.[352] Burada tespit edilmiş olan mektepler sadece erkeklere mahsustur. 23 Teşrin-i Evvel 1322/ 5 Kasım1906 tarihli bir belgeye göre Ergiri'de kızlara mahsus bir mektep mevcuttur ve muallim olarak Fatma Hanım tayin edilmiştir.[353] R.31 Mart 1324/ M. 13 Nisan 1908'de ise Fatma Zekiye Hanım bazı özel sebeplerden dolayı istifa etmiş ve yerine 200-400 kuruş arası maaşla Kerek Muallimesi Hanife Hanım tayin olunmuştur.[354]

R. 1305/ M. 1889/1890 yılına ait belgelere göre Ergiri'nin Kestorat Köyü'nde Hristaki Efendi'nin erkek ve kızlara mahsus yatılı bir mektep inşa ettiğini görüyoruz. Fakat Ergiri Sancağı mutasarrıfı olan Rauf Bey tarafından bu mektepte muzır ve uygun olmayan kitaplar okutulduğu tespit edilmiş ve mektebin kapatılmasına lüzum görülmüştür. Bu durumu Rauf Bey *Maarif Nezaretine* bildirmiştir.[355] Başka bir belgede ise mektebin kapatılmasına diğer bir gerekçe olarak Hristaki Efendi'nin her sene ödenmekte olan 1200 lirayı vermemesi, okul müdürüyle ve Ergiri Metropolidi ile anlaşmazlık yaşaması gösterilmiştir.[356] Muzır kitaplarla ilgili diğer bir belgeye daha rastlanmaktadır. R. 1317/ M. 1901/1902 yılında Sofya'da basılan *"Daşiniya Mameleot"* ve Ergiri'de Bektaşi tekkesi mensubundan olan Derviş Melek tarafından yazılan *"Varef Melek"* isimli Arnavutça kitapların muzır olduğu ve memlekete girişinin ve yayılmasının yasaklandığı tespit edilmiştir.[357] Kitapların içeriği ve hangi konulardan bahsedildiği bilinmemekle beraber siyasal konular içerdiği ve insanlar arasında kışkırtma sebebi olabileceği tahmin edilmektedir.

---

349 BOA, MF.İBT, 114/ 99
350 BOA, MF.İBT, 114/ 99
351 BOA, MF.İBT, 100/ 19
352 BOA, MF.İBT, 114/ 99
353 BOA, MF.İBT, 182/ 107
354 BOA, MF.İBT, 206/ 85. Ergiri'de muallimlik yapan Zekiye Hanım 29 Receb 1327/16 Ağustos 1909 tarihinde Hüdavendigâr Vilayeti'nde bulunan "*Kirmasti İnas İbtidaî Mektebi"* ne atanmıştır. Bkz. BOA, MF.İBT, 239/ 83.
355 BOA, *Maarif Nezareti Tedrisat-ı Aliye Dairesi* [MF.ALY], 4/ 105
356 BOA, DH.MKT, 1687/ 46
357 BOA, DH.MKT, 2527/ 113

Yıllar geçtikçe, öğrenci sayısının da arttığı görülmektedir. Bu yüzden yeni mekteplerin açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. H. 1329/ M. 1911 yılında Ergiri Kasabası'nda çarşı kenarında, Sabunhane mevkiinde *"Hürriyet Mektebi"* ("Liria") ismiyle Ergiri Osmanlı *"Derina Kulübü"* tarafından mektebin inşa edilmesine dair *Maarif Nezaretine* talepte bulunulmuştur ve bu talep uygun görülmüştür.[358] Bu mekteple ilgili aşağıdaki tablolarda bilgi verilmektedir.

Tablo 39: Ergiri Kazası'nda Osmanlı Arnavut Maarif Kulübü'ne bağlı küşâd olunacak iptidaiye mektebi (H. 1329/ 1911).[359]

Açıklama	**Öğrenim Süresi**	**Mektebin öğrenci alma kapasitesi**		**Şartlar**	**Okulun Derecesi**	**Nev'i**	**Numarası**	**Mektebin bulundu mevkii**
Ergiri Kasabasında mektebe ihtiyaç olduğu ve zikr olunan mahallede küşadına bir mahzur olmadığı ve binasının dayanıklı olduğunu anlaşılmıştır.	Üç sınıf üzerine mürettepti r.	Kız	Erkek	Arnavut erkek çocuklara ait, yatılı değildir.	İptidai	Husu si	23	Ergiri Kasabasında Çarşı kenarında Sabunhane mevkiinde
		0	60					

[358] BOA, *İrade Maarif* [İ.MF], 17/ 6, BOA, ŞD, 226/ 2, BOA, İ.MF, 17/ 30
[359] BOA, İ.MF, 17/ 30

Tablo 40: Hey'et-i İdare ve Ta'limiyye (H. 1329/ 1911) [360]

Açıklama	Şehadetnâme	Mezhebi	Doğum tarihi	Doğduğu mahalle	Tayinleri	Müdür ve muallimlerin isimleri
Gerek müdür ve gerek muallimlerinin bir cünha veya cinayetle mahkûm olmadıkları tespit edilmiştir. Şahadetname suretleri Maarif idaresinde mahfuz edilmiştir.	Dersaadet hukuk mektebinde 6 Mart 1325 tarihli şahadetnamesi haizdir.	İslam	H. 1299/ M. 1881	Ergiri Kasabası	Devlet Aliye-i	Müdür Mehmet Âsif Efendi
	Dersaadet Rum Patrikhanene mensup Fenar mektebinde, 1211 numaralı şahadetnamesi haizdir.	Hristiyan	H. 1300/ M. 1882	" "	" "	Muallim Tomas Papa Pano Efendi
	Ergiri Rüştiye mektebinde 24 numarası şahadetnamesi haizdir.	İslam	H. 1303/ M. 1885	" "	" "	Muallim Basri Efendi
	Ergiri Rüştiye mektebinde 26 numarası 1315 tarihli şahadetnamesi haizdir.	İslam	H. 1299/ M. 1881	" "	" "	Muallim Safvet Efendi

Tablo 39'da gördüğümüz gibi Ergiri Kazası'nda bir mektebe ihtiyaç duyulmuştur. Bu mektep Çarşı kenarında, Sabunhane mevkiinde inşa edilecekti.[361] Mektep, iptidaiye derecesinde olup, sadece Arnavut erkeklere mahsus olacaktı ve mektebin öğrenci alma kapasitesi altmış civarlarındaydı.

Tablo 40'da ise mektebin müdürü ve muallimlerinin isimleri verilmiştir. Onların doğum tarihleri, tayin yerleri, hangi mezheplere bağlı oldukları yazılmış ve şahadetnameleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Mektebin müdürü Ergirili Mehmet Âsif Efendi'dir. Âsif Efendi Müslüman olup, H. 1299/ M. 1881/1882 yılında dünyaya gelmiştir. Dersaadet'te, Hukuk Mektebi'nden mezun olup, Ergiri Kazası'ndaki mektebe müdür olarak tayin edilmiştir. Muallimlerden biri Hristiyan, diğer ikisi Müslümandır. Muallim Tomas Papa Pano Efendi H. 1300/ M. 1882/1883 yılında Ergiri Kazası'nda dünyaya gelmiştir. Dersaadet'te Rum Patrikhanesi'ne mensup "Fenar Mektebi"nden mezun olmuştur. Muallim Basri Efendi ve

[360] BOA, İ.MF, 17/ 30
[361] BOA, ŞD, 69/ 2, BOA, MF.MKT, 1167/ 48

Safvet Efendi, Ergiri Rüştiyesi'nden mezun olmuşlardır. Gerek müdür ve gerek muallimlerinin herhangi bir suça iştirak etmediklerinin tespit edildiği ve diplomalarının Maarif idaresinde korunduğu açıklama kısmında bilgi olarak verilmektedir.[362]

Ergiri Kazası'nda İptidaiye Mektebi'nde bir *Devam Defteri* tutulmuştur. Bu defter her üç ayda bir yazılıp, muallim ve öğrencilerin devam ve devamsızlıklarını ortaya koyabilmek için kullanılıyordu. Devam cetvellerinin *Maarif Nezareti'ne* gönderilmesi zorunluydu. Her cetvelin sonunda,*"Şakirdânın Eylül ibtidâsından Teşrîn-i sânî nihâyetine kadar üç mah zarfında devam ve adem-i devamları cetvelde gösterildiği üzere şerh ve tasdîk kılındı"*[363] ifadesi eklenerek üç aylık yoklama listelerinin alındığı belirtilmektedir. Her hülâsa cetvelinde aynı yazı yazılıp, sadece aylar değişmekteydi. Cetvellerde öğrencilerin sayısı, isimleri, derslere devam ve terkleri ve aynı şekilde açıklama kısmında derse neden gelmedikleri yazılmıştır. Öğrencilerin devamsızlık nedenleri; nâ-mizac olma (Hasta olma),[364] gurbete gitme,[365] mektebi terk etme,[366] tembellik,[367] özürlü olma/mazereti bulunma,[368] mübarek gün olması,[369] haylazlık,[370] bayram tatili olması,[371] izinli oma,[372] hizmetkâr olduğundan gelememe,[373] keyifsiz olma[374] veya Ergiri'ye yakın olan diğer kazalardaki mekteplere geçiş yapmaları[375] şeklinde ifade edilmiştir.

Mescid/Plaka/Haci Murat Mahalleleri'ni teşkil eden iptidaiye mektebinde en fazla devamsızlık yapan öğrenciler olarak İhsan b. Hasan Efendi Mart ayında on dört, Nisan ayında on üç ve Mayıs ayında yirmi dört devamsızlık yapmıştır. Diğer öğrenci ise Bedri b. Ömer Efendidir. Mart ayında on üç, Nisan ve Mayıs ayında ise yirmi üç devamsızlık yapmıştır. Her ikisinin devamsızlıklarının sebebi yazılmamaktadır. Hiç devamsızlık yapmayan öğrencilerin sayısı ise yedidir. Bunlar: Hüsnü Efendi b. Şahin Beyzâde,

---

362 BOA, İ.MF, 17/ 30
363 BOA, MF.İBT, 70/ 42
364 BOA, MF.İBT, 100/ 31
365 BOA, MF.İBT, 114/ 99
366 BOA, MF.İBT, 172/ 71
367 BOA, MF.İBT, 172/ 71
368 BOA, MF.İBT, 70/ 42
369 BOA, MF.İBT, 114/ 99
370 BOA, MF.İBT, 70/ 42
371 BOA, MF.İBT, 172/ 71; MF.İBT, 171/ 81.
372 BOA, MF.İBT, 74/ 59
373 BOA, MF.İBT, 70/ 42
374 BOA, MF.İBT, 74/ 59
375 BOA, MF.İBT, 171/ 81, Rıza Aga Mehmet Ergiri'nin Menelat Mahallesi iptidaiye mektebinin öğrencisi olup, mektebi terk edip, Delvine Kazası'ndaki mektebe gitmiştir. Aynı şekilde Rıza Sadık ismiyle bir öğrenci yine Delvine Kazası'ndaki mektebe geçiş yapmıştır.

Süleyman b. Abdurrahman Ağa, Arş b. Nurettin Ağa, Davut Efendi b. Vehbi Beyazâde, İdris Efendi b. Ferman Beyazâde, Abdurrahman Efendi b. Halil Beyazâde ve İslam Efendi b. İdris Beyazâde.[376]

Donovat Mahallesi'nde mevcut olan iptidaiye mektebinde en fazla devamsızlık yapan öğrenciler: Ahmet b. Murat Ağa Mart ayında üç, Nisan ayında on bir ve Mayıs ayında beş devamsızlık yapmıştır. Devamsızlıkların sebebi ise tembellik yaptığından dolayıdır. Diğer öğrenci ise Seydi b. Hamid Ağa Mart ayında beş, Nisan ayında on beş ve Mayıs ayında on altı devamsızlık yaptığını görüyoruz. Diğeri Safet b. Şuayb Efendi Mart ayında sekiz, Nisan ayında on dokuz ve Mayıs ayında yirmi bir devamsızlık yapmıştır. Devamsızlığın sebebi mektebi terk etmesi olarak kaydedilmiştir. Diğer öğrenci ise Mehdi b. Tahir Efendi Mart ayında sekiz, Nisan ayında on altı ve Mayıs ayında yirmi beş devamsızlık yaptığını kayda geçmiştir. Hasta olduğundan dolayı mektebe gelmediği açıklama kısmında yazılmıştır. Hiç devamsızlık yapmayan öğrenci ise İslam b. Tevfik Efendidir.[377]

Palortuz Mahallesi'nde mevcut olan iptidaiye mektebinde en fazla devamsızlık yapan öğrenciler: Rauf b. Rafik Efendi Mart ayında on beş, Nisan ayında yirmi iki ve Mayıs ayında dokuz; Reis b. İsmail Efendi, Mart ayında on iki, Nisan ayında on altı ve Mayıs ayında sekiz; Ali b. Rasul Efendi, Mart ayında on beş, Nisan ayında on yedi ve Mayıs ayında yirmi bir; Hüseyin b. Süleyman Efendi, Mart ayında beş, Nisan ayında on bir ve Mayıs ayında yirmi ve Omer b. Rafik Efendi, Mart ayında on üç, Nisan ayında on iki ve Mayıs ayında dört devamsızlık yapmışlardır. Sadece Hüseyin b. Süleyman Efendi hasta olduğundan dolayı devamsızlık yaptığını açıklanmıştır. Diğer öğrencilerin devamsızlık sebebi bilinmemektedir. Hiç devamsızlık yapmayan sadece bir öğrenci olup, ismi Mehmet b. Kasım Efendi'dir.[378] Menelat ve Divitdar Mahalleler'ini teşkil eden iptidaiye mektebinde en fazla devamsızlık yapan öğrenciler: Talha b. Hayri Efendi Eylül ayında yirmi dört, Teşrin-i evvel ayında yirmi bir ve Teşrin-i sânî ayında yirmi beş devamsızlık yapmıştır. Sebebi de hasta olduğundan dolayıdır. Diğer öğrenci ise İsmail b. Ali Ağa Eylül ayında yirmi altı, Teşrin-i evvel ayında yirmi yedi ve Teşrin-i sânî ayında yirmi beş devamsızlık yapmıştır. İsmail b. Ali Ağa hasta olup, Pazavaşini? Köyü'nde gitmiştir. Gidiş sebebi bilinmemektedir fakat tahminen hastalığının tedavisi için gitmiş olmalıdır.

[376] BOA, MF.İBT, 100/ 19
[377] BOA, MF.İBT, 100/ 31
[378] BOA, MF.İBT, 100/ 67

Saim b. Adem Efendi Eylül ayında on dokuz, Teşrin-i evvel ayında yirmi beş Teşrin-i sânî ayında yirmi beş; Kazım b. Besim Efendi, Eylül ayında yirmi altı, Teşrin-i evvel ayında yirmi yedi ve Teşrin-i sânî ayında yirmi beş ve Muhsin b. Rıza Ağa Eylül ayında beş, Teşrin-i evvel ayında yirmi yedi ve Teşrin-i sânî ayında yirmi beş devamsızlık yapmış olup, bunların üçü mektebi terk etmişlerdir. Görüldüğü üzere en fazla devamsızlık yapan öğrenciler bu mektepte kayıtlıdır.[379] Devam cetvelleri arasında en dikkat çekici olanı Ergiri'nin Mescidi, Plaka ve Hacı Murat Mahalleleri'ni teşkil eden iptidaiye mektebinin H. 1323/ M. 1905/1906 yılının devam cetvelidir. Eylül, Teşrin-i evvel ve Teşrin-i sânî ayları için tutulan devam cetvellerinde devamsızlık yapan öğrenci bulunmadığı görülmektedir. Bu mektepte yetmiş iki öğrenci mevcut olup tamamı derslerini düzenli bir şekilde takip etmişlerdir.[380] Bu yıl için öğrencilerin çok sıkı bir denetim altında tabi tutuldukları düşünülebilir.

B. Rüşdiye Mektebi

Rüşdiye mekteplerinin temelleri Padişah II. Mahmut döneminde atılmıştır. Bunlar ortaokul olup, 6. 7. ve 8. sınıfları kapsıyordu. Öğrenim süresi zaman zaman değişiklik göstermiştir. Başlangıçta altı yıl olurken, 1863 yılında beşe'e, 1869 yılında dört yıla indirilirken, 1892 yılında Sıbyan mekteplerinden bağımsız hale getirilip öğrenim süresi üç yıla indirilmiştir.[381] *Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesinin* 18. maddesine göre *"beş yüz hâneyi mütecâviz olan bir kasaba ahâlisi sırf İslâm ise yalnız İslâm ve sırf Hristiyan ise yalnız Hristiyan içün birer mekteb-i rüşdiye olacakdır. Ve eğer ahâlisi muhtelit ise İslâm içün başka ve Hristiyan* için *başka birer mekteb-i rüşdiye yapılacakdır. Ve bu vechle muhtelit kasabada mekteb-i rüşdiyesi olacak sınıf-ı ahâlinin 'adedi yüz hâneden ziyâde olmak lâzımdır ve sâ'ir sunûf-ı gayr-ı Müslime hakkında bu kâ'ide cârîdir."*şeklinde rüşdiye mekteplerinin açılışı zorunlu hale gelmişti.[382]

Yanya Vilâyeti Salnâmelerinde ve Osmanlı Başbakanlık Arşivi'nde yer alan R. 1313/ M. 1897/1898 tarihli belgede Arnavutluk'ta mevcut olan rüştiye mekteplerinin rakamları

[379] BOA, MF.İBT, 114/ 99
[380] BOA, MF.İBT, 172/ 94
[381] Ervis Sulaj, *Osmanlı Döneminde Mat* Kazası (IX. Yüzyıl) (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 64.
[382] Biray Çakmak - Feyzullah Yerlikaya "Gebze Erkek Rüştiye Mektebi", *I. Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Sempozyumu,* ed. Haluk Selvi vd. (Kocaeli: Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları), 2/1193.

verilmiştir. Bu listede Ergiri Kazası'nda ve Ergiri'nin Libohova Köyü'nde de birer rüştiye mektebinin mevcut olduğu gösterilmektedir.[383] Diğer mekteplerden farklı olarak, bu mekteple ilgili öğrencilerin sayısı, muallim-i evvel, muallim-i sânî, hatt muallimi, diğer muallimlerin ve bevvâbın isimleri cetvelde yazılmaktadır.

Tablo 41: Ergiri Kazası'nda bulunan Rüşdiye mektepleri

Kaza	**Köy**	**Mektep**	**Muallim-i Evvel**	**Nâib**	**Muallim-i Sânî**	**Hatt-ı Muallim**	**Bevvâb**	**Yıllara göre öğrenci sayısı**				
								1288	**1292**	**1293**	**1294**	**1308**
Ergiri		1	1-)Bilal Efendi 2-)Şuayb Efendi	Hamid Efendi	1-) Abdülhamid Efendi 2-) Ragib Efendi	Mehmet Ali	1-)İlyas Ağa 2-) Muharrem Ağa	23	82	73	74	89
	Libohova	1	1-)Mersin Efendi				1-) Zeynel Efendi 2-) İsa Efendi	1311			1317	
								25			45	

Ergiri *Erkek Rüştiye Mektebi'nin* öğretim kadrosu *muallim-i evvel* (başöğretmen), *muallim-i sânî* (başöğretmen yardımcısı), *hatt-ı muallim* (yazı hocası) ve bevvâbtan ibaretti. Tablo 41 verilerine göre Ergiri Kazası'na H. 1288/ M. 1871'de tayin edilen ilk *muallim-i evvel,* Bilal Efendi[384] olup eğitim idaresinden ve nezaretinden sorumluydu. Bilal Efendi'nin H. 1306/ M. 1888 yılına kadar muallim-i evvel olarak çalıştığı görülmektedir. H. 1308/ M. 1890 yılında ise onun yerine Şuayb Efendi tayin olunmuştur.[385] Şuayb Efendi'nin tam olarak ne kadar süre çalıştığı bilinmemekle beraber, belgelerden R. 1321/ M. 1905/1906 yılına kadar muallim-i evvel olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır.[386] Bilal Efendi'nin nâibi Hamid Efendi olup, H. 1288-1294/ M. 1871-1877 yılları arasında çalıştığı tespit edilmiştir.[387] H. 1294-1305/ M. 1877-1887 yılları

[383] BOA, MF.İBT, 66, 119
[384] YVS, 1.Def'a, 1288, 94.
[385] YVS, 6. Def'a, 1308, 155.
[386] BOA, MF.İBT, 157/ 104
[387] YVS, 1. Def'a, 1288, 94. ; YVS, 3. Def'a, 1293, 100.

arasında Salnâme yazılmamıştır. Dolayısıyla bu dönemde çalışıp çalışmadığı bilinmemektedir.

Muallim-i sânî derslere girmekle yükümlü olan öğretmendi. Ergiri Kazası Erkek Rüştiye Mektebi'nde muallim-i sânî olan Abdülhamid Efendi'nin H. 1306-1313/ M. 1888-1895 yılları arasında çalıştığı tespit edilmiştir.[388] Abdülhamid Efendi'den sonra yerine Ragib Efendi gelmiştir.[389] Ragib Efendi'nin de tam olarak kaç yıl muallim-i sânî olarak çalıştığı bilinmemektedir. Fakat belgelerde R. 1321/ M. 1905/1906 yılına kadar çalıştığı tespit edilmiştir.[390] Yazı hocası ise öğrencilere rik'a hattı ve sülüsü iyi bir şekilde öğretmekle mükellefti. R. 1317/ M. 1901/1902 yılında[391] Ergiri Erkek Rüştiye Mektebi'nde öğrenci sayısının seksen beşi aşması üzerine, bir yazı hocasına ihtiyaç duyuldu. Bu göreve Mehmet Ali Efendi atandı ve R. 1321/ M. 1905/1906 yılına kadar[392] vazifesine devam etti. Bevvâblar (kapıcılar), her zaman mektepte bulunarak, öğrencilerin eşyalarını ve ayakkabılarını korurlar ve tatil dönüşünde mekteplerin temizlenmesinde hizmetçiye yardımcı olurlardı.[393] R. 1314/ M. 1898/1899 yılında Ergiri *Erkek Rüştiye Mektebi* bevvâblığı görevini Muharrem Ağa sürdürmüştür.[394] Muharrem Ağa 20 Eylül R. 1314/ M. 2 Ekim 1898 yılında istifa edip, yerine İlyas Ağa tayin olunmuştur.[395] İlyas Ağa bu görevi R. 1317/ M. 1901/1902 yılına kadar sürdüğünü tespit edilmiştir.[396] Kaç yıl çalıştığını bilinmemektedir, fakat belgelerde R. 1321/ M. 1905/1906 yılında bevvâb olarak çalıştığını görmekteyiz.[397]

Ergiri'nin Libohova Köyü'nde bir erkek rüştiye mektebi tespit edilmiştir.[398] R. 1311/ M. 1895/1896 yılında, yirmi beş öğrencilik bir sınıfta muallim-i evvel olarak Mersin Efendi'nin çalıştığını görmekteyiz.[399] Belgelerin verilerine göre R. 1317/ M. 1901/1902 yılına kadar, kırk beş öğrenciden oluşan bir sınıfta görevini sürdürmüştür.[400] Hangi yıla kadar çalıştığına dair kesin veriler bulunmamaktadır. Bevvâblık görevini Zeynel Efendi

388 YVS, 5. Def'a, 1306, 93. ; YVS, 6. Def'a, 1308, 155. ; YVS, 7. Def'a, 1311, 134.
389 BOA, MF.İBT, 104/ 39; BOA, MF.İBT, 114/ 67
390 BOA, MF.İBT, 157/ 104
391 BOA, MF.İBT, 114/ 67
392 BOA, MF.İBT, 157/ 104
393 Çakmak, Yerlikaya, "Gebze Erkek Rüştiye Mektebi", 2/1201.
394 BOA, MF.İBT, 75/ 34
395 BOA, MF.İBT, 75/ 34
396 BOA, MF.İBT, 104/ 39; BOA, MF.İBT, 114/ 67
397 BOA, MF.İBT, 157/ 104
398 BOA, MF.İBT, 108/ 59
399 BOA, MF.İBT, 47/ 27
400 BOA, MF.İBT, 108/ 59

ve İsa Efendi'nin sürdürdüklerini görüyoruz. Zeynel Efendi[401] R. 1311/ M. 1898/1899 yılında, İsa Efendi[402] ise R. 1317/ M. 1901/1902 yılında bu mektepte çalışmışlardır.

R. 1314/ M. 1898/1899 yılında Eylül ayında *Ergiri Erkek Rüştiye Mektebi'nde* 118 öğrenci mevcuttu. Aynı yıl içerisinde, Kasım ayında öğrenci sayısı 112'ye düşmüştür. Bu da altı öğrencinin mektebi terk etmesi nedeniyledir.[403] R. 1317/ M. 1901/1902 yılının Haziran ayında doksan dört öğrenci mevcuttu. Temmuz ayında ise yirmi dört öğrenci mektepten ayrıldığı için, toplam yetmiş öğrenci bulunmaktaydı. Yirmi dört, büyük bir rakam olup, öğrencilerin mektebi terk etme sebebi bilinmemektedir. Ağustos ayında da iki öğrencinin mektepten ayrıldığı görülmektedir. Bu mektebe devam eden öğrencilerin sayısı toplam altmış sekizdir.[404] Bu rakamın Aralık ayında arttığını görüyoruz. Ağustos ayında altmış sekiz iken, Aralık ayında seksen yedi olmuştur. Öğrenci sayısında aynı sene içinde görülen on dokuz kişilik artış, yeni kayıt yaptıran öğrencilerden kaynaklanmaktadır.[405]

İptidaiye mektebinde olduğu gibi, rüştiye mektebinde de hülâsa cetvelleri tutulmuştur. Hülâsa cetvelleri her üç ayda bir, muallimleri tarafından Maarif müdürü vasıtasıyla Maarif Nezareti'ne takdim edilirdi. Her cetvelde bu yazıyı görüyoruz: *"Muallimin ve müstahdemlerin* devamlarını *ve şâkirdânenin mevcûdunu vesâireye dair her üç ayda bir def'a mekteb-i rüştiye muallimlerinin ma'ârif müdürü vasıtasıyla nezaret-i celileye takdimine mecbur oldukları hülâsa cetvelidir"*.[406] Bu cetvelde mektebin bulunduğu kaza ve vilâyetın adı, içinde bulunan yıl ve ay, öğretmenlerin ve çalışanların isimleri, devam ve devamsızlıkları, mektebi terk eden öğrencilerin miktarı, mektebe yeniden yazılan öğrencilerin ve toplam öğrencilerin sayısı yazılmaktadır. Ergiri Kazası Rüşdiye Mektebi'ne ait R. 1311/ M. 1895/1896 yılı Mart, Nisan, Mayıs aylarına ait *Hülâsa Cetvelinde* Muallim Mursin Efendi'nin ve Bevvâbı Zeynel Efendi'nin Mart ayında sekiz ve Mayıs ayında yedi gün mektebe gelmediği görülmektedir. Mülâhazât kısmında ise *"îd-i fıtr" tatili vardır*" ve *"îd-i adhâ münasebetiyle tatil kılınmıştır"* kaydı düşülmüştür.[407]

[401] BOA, MF.İBT, 47/ 27
[402] BOA, MF.İBT, 108/ 59
[403] BOA, MF.İBT, 75/ 34
[404] BOA, MF.İBT, 104/ 39
[405] BOA, MF.İBT, 114/ 67
[406] BOA, MF.İBT, 157/ 104
[407] BOA, MF.İBT, 47/ 27

Her cetvelin altında da muallimlerin açıklama gereği duyduklarında, paragraf şeklinde şerh düşüyor ya da isteklerini yazıyorlardı. Örneğin; R. 1321/ M. 1905/1906 yılının hülâsa cetvelinde şöyle bir açıklama yapılmıştır: *"Mektebin hâl-ı hâzırı ve esbâbı tedennî ve terakkisi ve ihtiyacâtı ve üç aylık vukûât hakkında mualliminin ma'rûzâtı ve mütâla'âtı sâye i ma'ârif- vaye-i hazret-i padişahide mevcûd olan şakirdân terâkkî eylemekte iseler de ne mekteb içinde ne de civarında su bulunmadığından şakirdânı su içirmek hususunda büyük bir külfet çekilmekte olduğu gibi, Mayıs'ın ibtidâsından Teşrin-i Evvel'in ibtidâsına kadar birçok defa şâkirdânın kısm-ı a'zamı cemâat ile namaz kılmaktan mahrum kalmakta olduklarından ve mekteb derûnunda bir sahrınçın inşası otuz lira ile mümkün olduğundan, ne suretle olur ise olsun mektep içinde bir sahrınç yaptırılmasına lüzum-ı hakîki görülmekte olduğu…"*[408] Bu ifadelere baktığımızda, mektepte su bulunmadığı ve öğrencilerin büyük bir kısmının abdest alamadıklarından dolayı cemaatle namaz kılamadıkları anlaşılmaktadır. Bu sebeple Maarif Nezareti'ne otuz liralık mahiyetinde bir sarnıcın yaptırılmasını talepte bulunmuştur.

Aynı şekilde bu mektepte okuyan öğrenciler *kabul imtihanı*, *hususi imtihan* ve *umumi imtihana* tabi tutulurdu.[409] Belgelerde sadece Libohova Köyü'nde rüştiye mektebinde okuyan öğrencilerin üç senelik umumi imtihan tespit edilmiştir. "*İmtihân-ı umûmî ders yılı sonunda, mektep idaresi tarafından belirlenen mümeyyizler vasıtasıyla, idareciler, ileri gelenler ve öğrenci velileri huzurunda gerçekleştirilirdi. İmtihan-ı umûmîde, öğrencilerin sınıfı geçmesi* için *her dersten en az dört alması ve not ortalamasının en az beş olması gerekirdi. İmtihân-ı umûmî neticelerinin, liste halinde Maarif Nezareti'ne gönderilmesi mecburi idi."*[410] Umumi imtihanında talebelerin sınıfı geçmesi için her dersten en az dört ve toplam notun yarısını almaları gerekirdi. Umumi imtihan cetvelinde birinci, ikinci ve üçüncü yılın dersleri, yıllara göre dersi alan öğrencilerin isimleri, sınıfını geçebilen ve geçemeyen öğrencilerin isimleri, öğrencilerin imtihanlardan aldıkları notlar ve toplam not ortalamalarına ilişkin birçok bilgi verilmektedir.[411] Ergiri Kazası Libohova Köyü'nde H. 1323-1324/ M. 1905-1906 yıllarına ait *İmtihân-ı Umûmî* Cetvelinde okutulan birinci sene dersleri: Maʿa Tecvid Kur'ân-ı Kerim ve Ulûm-ı Dinnîye, Arabî, Türkî, Hesap, Coğrafya, İlmi Ahlâk, Kıra'at, Hüsnü Hat; ikinci sene dersleri: Maʿa

[408] BOA, MF.İBT, 157/ 104
[409] Çakmak, Yerlikaya, "Gebze Erkek Rüştiye Mektebi", 2/1205.
[410] Çakmak, Yerlikaya, "Gebze Erkek Rüştiye Mektebi", 2/ 1205.
[411] BOA, MF.İBT, 227/ 54

Tecvid Kur'ân-ı Kerim, Arabî, Farisî, Türkçe, Hesap, Coğrafya, Tarih, Malûmât-ı Ziraat, İlm-i Ahlâk, Hüsn-i Hat, Resim; üçüncü sene dersleri: Maʿa Tecvid Kur'ân-ı Kerim, Arabî, Farisî, Türkçe, Hesap, Coğrafya, Tarih, Malûmât-ı Ziraat, İlm-i Ahlâk, Hendese, Hıfzıssıhha, Hüsn-i Hat ve Resim olarak gösterilmiştir. Sınıfta kalan öğrenciler için "*terfî-i sınıf edemeyen"* kaydı düşülmektedir. Örneğin H. 1323-1324/ M. 1905-1906 yıllarına ait Libohova Rüştiye Mektebi İmtihân-ı Umûmî Cetveli'ne göre birinci sınıfı geçemeyen öğrencilerin isimleri; yirmi dörtle Tevfik Efendi, yirmi üçle Şemseddin Efendi ve on sekizle Kazım Efendi'dir. İkinci sınıfı geçemeyen öğrenciler ise şunlardır: kırk sekiz ile Cumali Efendi, kırk yedi ile Abdurrahman Efendi ve yirmi altı ile Vali Efendi'dir. Üçüncü sınıfının cetveline baktığımızda sadece dört öğrencinin sınıfı geçtiklerini görüyoruz. Bunlar: 119 notla Kamil Efendi, 111'le Himmet Efendi, 108'le Abdurrahman Efendi ve doksan birle Şükrü Efendi'dir. Sınıfı geçemeyen herhangi bir öğrenci yoktur.[412]

R. 1330/ M. 1914/1915 yılının belgelerine göre Ergiri Kazası'nda kızlara mahsus herhangi bir rüştiye mektebi bulunmadığı ve bir mektebin açılmasının lüzumlu olduğunu tespit edilmiştir. Burada tayin olunacak öğretmenlerin maaşları 500 kuruş olup her ay verilecekti.[413]

C. İdadi Mektebi

Ergiri Kazası'nda idadi mekteplerinin mevcudiyeti belgelerde şöyle tespit edilmiştir: Bir belgeye göre H. 1279/ M. 1862/1863 yılında bir idadi mektebi inşa edilmeye başlamıştır.[414] Aynı şekilde H. 1319/ M. 1901/1902 yılında başka bir idadi mektebin inşası lüzumlu görülmüştür. Bu mektebin inşası için 60.000 kuruş masraf olunacaktır.[415] H. 1324/ M. 1906/1907 yılı belgelerine göre bu mektebin açılışının yapıldığı tespit edilmiştir.[416] H. 1326/ M. 1908/1909 yılı belgelerine göre ise başka bir idadi mektebinin inşasının başlatıldığı, fakat henüz binasının tamamlanmadığına dair bilgi verilmektedir. Binanın hızlı bir şekilde tamamlanması gerektiği ve masraflarının 1500 lira olacağı tespit edilmiştir.[417]

---

412 BOA, MF.İBT, 227/ 54
413 BOA, MF.İBT, 493/ 9
414 BOA, A.MKT.MHM, 266/ 2
415 BOA, MF.İBT, 109/ 115
416 BOA, MF.MKT, 925/ 29
417 BOA, DH.MKT, 1295/ 41

İdadi mektebinde görev yapan öğretmenler şunlardır: Fransızca muallimi Dimitraki Efendi[418]; Ulûm-i diniyye muallimi ise Süleyman Efendidir. Süleyman Efendi Kavala Hayriye Medresesi'nde muallim-i sânî olarak tayin edildiğinden dolayı istifa edip, yerine 200 kuruş maaşla Ragib Efendi tayin olunmuştur. [419]

D. Mülkiye Mektebi

Mülkiye mektebi H. 1274/ M. 1857/1858 yılında, Abdülmecit döneminde memur yetiştirme amacıyla açılmıştır.[420] Ergiri Kazası'nda da bir mülkiye mektebi bulunduğundan bahsedilmektedir. Pravişte-i Bala köyünden olan Celal Efendi İbni Lebib[421] H. 1310/ M. 1892/1893 bu mektebe kaydedilmiştir. Aynı şekilde H. 1319/ M. 1901 yılında Ergiri'nin Tekke Mahallesi'nden olan Rasim Efendi ibn-i Seydi[422] bu mektebe kaydedildiğini ve H. 1322/ M. 1904 yılında mezun olduğunu tespit edilmiştir.

II. İlmî Hayat

Ergiri'li İlim Adamları

A'ZAM EFENDİ

A'zam Efendi 1871 yılında Ergiri'de doğmuştur. Babası Hüseyin Efendi Bakırzâdelerden olup İşkodra'ya bağlı Akçahisar nâibliğini yapmıştır. On iki yaşlarında İstanbul'a gelerek Fetva emini yardımcısı görevinde bulunan amcası el-Hac Ahmet Reis Efendi'nin derslerine katılmıştır. Amcasının Dıraç kazası müderrisliğine tayin edilmesiyle derslerin devamını Atıf Bey ile sürdürerek ondan icâzetini almıştır. Türkçe, Arapça ve Arnavutça bilirdi.

---

418 BOA, MF.MKT, 930/ 7
419 BOA, MF.MKT, 939/ 37
420 Ali Akyıldız, "Mekteb-i Mülkiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/238-240.
421 BOA, MF.MKT, 153/ 156
422 BOA, MF.MKT, 1058/ 8

1897 yılında ruûs imtihanına girip kazanmıştır. Şubat ayında ise Fetvâhâne'de mülâzımlık görevine tayin edilmiştir. 1900 yılında Pusula Odası'na girmiş, 1904'den 1905'e kadar ise Mekke'de kadı olarak göreve başlamıştır. Ondan sonra tekrar Pusula Odası'na dönmüştür.[423]

1905 yılında İptidâ Haric müderrisliğinden Hareket-i Harice geçiş yaparak rütbesi yükseltilmiştir. 1920 yıllarında yeniden Fetvâhâne'de *"Mütehazzır ve Muharrir-i Fetâvâ"* görevine atanmıştır. 1921 tarihinde ise rütbesi yükseltilerek *"Telhîs-i Muharrerât"* görevine yükseltilmiştir. İş hayatında sürekli hastalanmıştır. Fetvâhâne'de sürekli derecesini yükselttirerek, bu defa birinci sınıf müsevvitliği[424] derecesine ulaşmıştır. 1925 yılında işten ayrılıp, 1926 yılında ise vefat etmiştir.[425]

ABDULLAH EFENDİ

Abdullah Efendi 1863 yılında Ergiri'de doğmuştur. Orada İbtidaî ve Rüştî mekteplerinden mezun olmuştur. Livanın medresesinde okuyup, Sarf, Nahiv derslerinden bilgi almış ve ondan sonra Dersaadet'e giderek, orada Kuvayeli İbrahim Ethem Efendi'den Ulûm-i âliyye ve Âliye derslerini öğrenmiş ve icâzet almıştır. Türkçe, Rumca ve Arapça biliyordu.

1889 yılında İstanbul'da Bâb Mahkemesine kâtip olarak tayin edilmiştir ve bu görevde iki sene kalmıştır. 1892'dan 1893'e kadar Karaferie Kazası Mahkeme-i şer'iyyesi'nde kâtip olarak çalışmıştır. Birkaç yerde kadılık görevini sürdürmüştür. 1908 tarihinde Mekteb-i Kuzât'tan şehadetname almaya hak kazanmıştır. Balkan Savaşı sebebiyle İstanbul'a gitmiştir.[426]

AHMET RİF'AT EFENDİ

Ahmet Rif'at Efendi 1866 tarihinde Ergiri'nin Palurdoz Mahallesi'nde doğmuştur. İbtidaî ve rüştiyeyi okuduktan sonra, Dersaadet'e gitmiştir. Bayezit Camii'ndeki Tokadîzâde Ahmet Nureddin Efendi'nin derslerine katılıp icâzet almıştır. Birkaç yerde kâtip olarak görevini sürdürmüştür.[427]

---

[423] İSAM, MŞH.SAİD, 4/2/1

[424] Tezkerelerinin müsvvedesini hazırlayan kâtipler bu adıyla anılırdı. Daha ayrıntılı bilgiler için bkz. Erhan Afyoncu, Recep Ahıshalı, "Kâtip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/53-55.

[425] Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996), 1/383.

[426] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 1/62.

[427] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 1/266.

AHMET SELÂMİ EFENDİ

Ahmet Selâmi Efendi, Zeynelabidin Efendi'nin oğlu olup, 1847 yılında Ergiri'de doğmuştur. Onun lakabı "Müftüzâde" idi. Sarf, Nahiv, Fıkıh, Hadîs-i şerif, Mantık, Meanî, Kelam, Tefsir, Beyan vb. dersleri hem babasından hem de babasının memur olarak çalıştığı Diyarbakır, Bağdat ve Manastır Vilâyetinde tahsil edip, icâzet almıştır. Arnavutça ve Rumca konuşup, Türkçe'yi hem konuşup hem yazabiliyordu. Arapça'ya aşina olup, konuşurdu. Birkaç yerde kadılık görevini sürdürmüştür.[428] 1910 yılında *"Meclis-i Tetkîkat-ı Şer'iyye A'zalığı"* görevine başlamıştır ve bir sene sonra emekliye ayrılmıştır.[429]

AHMET ŞAKİR EFENDİ

Ahmet Şakir Efendi, İdris Galib Efendi'nin oğludur. 1851 tarihinde Ergiri'de Mescid Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Orada Sıbyan ve Rüştiye mekteplerinden mezun olmuştur. Türkçe, Arnavutça ve Rumca okuyup yazabiliyordu.[430]

1874 yılında İstanbul'da Bab Mahkemesi Kâtipliğinde göreve atanmıştır. 1880 yılında ise Fetvâhâne Pusula Odası'nda görevine devam etmiştir. Birçok yerde kadı olarak görev yapmıştır. 1888 yılında ise Prizren'de kadı olarak göreve atanınca yabancı konsoloslarla gizlice görüşüp, halkı devlet aleyhine kışkırttığından dolayı 1889 yılında kadılığından azledilmiştir.[431]

ALİ NEVZAT EFENDİ

Ali Nevzat Efendi 1868 tarihinde Ergiri'de doğmuştur. Dersaadet'e gelerek, Fatih Rüştiyesi'nde okuyup mezun olmuştur. 1890-1909 yıllar arasında Müref'te, Terme'te, Katrîn'de, İştib'te, Akşehir'de vb. yerlerde kadı olarak görev yapmıştır.

Onun Osmanlı Devleti'ne karşı Arnavutluk harekât-ı isyaniyesine katıldığı iddia edilmiştir. Bu iddianın gerçek olmadığını ve Osmanlı Devleti'ne aşırı bağlı olduğu bazı tezkerelerden anlaşılmıştır. 1898 yılında Akşehir niyâbetinde başarılı olup, 1890 Hareket-i Altmışlı'ya derecesi yükseltilmiştir. 1990 yılında azledilmiştir.[432]

ALİ RIZA EFENDİ

---

[428] İSAM, MŞH.SAİD, 23/3/1
[429] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 1/274-275.
[430] İSAM, MŞH.SAİD, 123/11/4
[431] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 1/278.
[432] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 1/336-337.

Ali Rıza Efendi 1860 yılında Ergiri'nin Palurdoz Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Orada medresede okuduktan sonra, İstanbul'a gelip, Fatih Camii'nde ilmiye derslerini öğrenmiştir. 1887-1905 yılları arasında birçok yere kadı olarak tayin edilmiştir. [433]

ALİ ZÜLFİKAR EFENDİ

Ali Zülfikar Efendi, Zeynelabiddin Efendi'nin oğlu olup, 1826 yılında Ergiri'nin Libhova Köyü'nde doğmuştur. Sıbyan mektebinde mezun olmuştur. 1855-1879 yılları arasında birçok yerde kadı olarak çalışmıştır. Türkçe konuşup, yazardı, Arnavutça ve Rusça konuşabilirdi.[434] 1880 senesinde Serfiçe Bidâyet Mahkemesi Ceza Dairesi Reisliğine atanmıştır. Orada dört sene çalıştıktan sonra, işten ayrılmış ve 1886-1890 yıllar arasında yine bazı kazalarda kadı olarak atanmıştır.[435]

ARİF HİKMET EFENDİ

Arif Hikmet Efendi 1872 senesinde Ergiri Kasabası'nda doğmuştur. Dersaadet'e Fatih dersiâmlarından Ulûm-i âliye ve âliyeyi tamamlamış ve 1904 yılında Liyakat Madalyasını kazanmıştır. Türkçe, Arnavutça, Arapça ve Rumca biliyordu. 1905-1912 yılları arasında kadı olarak görevini sürdürmüştür. [436]

BESİM AHMET EFENDİ

Ergirili Besim Ahmet Efendi 1878 yılında doğmuş olup, Ali Ağa'nın oğludur. Ergiri'de Rüştiye mektebinden mezun olup, İskendeli Medresesi'nde Süleyman Sırrı Efendi'den Mantık, Ferâiz, Sarf, Nahiv derslerini almış ve Kudurî okumuştur. Türkçe, Arnavutça ve Rumca dillerine vâkıftı. 1911 yılında Mekteb-i Kuzât sınavına girerek, niyâbet ehliyetnâmesini kazanmıştır. Aynı yıl Poka kazasınd kadı olarak atanmıştır.[437]

BAYEZİD EFENDİ

Bayezid Efendi, Yusuf Efendi'nin oğlu olup, 1837 yılında Donavat Kasabası'nda doğmuştur. Ergiri ve İstanbul'daki medreselerde Fıkıh, Usûl, Sarf, Nahiv dersleri tahsil etmiştir. Türkçe, Arnavutça, Rumca ve Boşnakça dillerini biliyordu. 1863-1889 yılları arasında birçok yerde kadı olarak görevini sürdürmüştür. Çalıştığı yerlerden hiçbir şikâyet almayıp, bilakis yaptığı işlerden dolayı bir sürü rütbe elde etmiştir.[438]

---

[433]Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 1/352-353.
[434] İSAM, MŞHD.SAİD, 32/5/1
[435]Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 1/378.
[436]Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 1/379.
[437] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 1/393.
[438] İSAM, MŞHD.SAİD, 33/5/1

EBUBEKİR EFENDİ

Ebu Bekir Efendi 1856 yılında Donavat Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde İbtidaî medresesinde okuyup, Fatih Camii'nde dinî ilimleri öğrenmiştir. Yine öğretimine devam ederek, Mekteb-i Nüvvâb'tan mezun olmuştur. 1892-1909 yılları arasında birçok yerde niyâbete tayin edilmiştir.[439]

HALİD EFENDİ

Halid Efendi 1872 yılında Ergiri'nin Pelâfe Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. 1898 yılında Sınıf-ı Râbi' şehâdetnamesi almıştır. Arnavutça, Türkçe ve Rumca dillerine hâkim idi. 1898 1910 yılları arasında farklı bölgelerde kadılık görevini sürdürmüştür.[440]

HASAN TAHSİN EFENDİ

Hasan Tahsin Efendi 1875 yılında Ergiri'de doğmuştur. İstanbul'a gidip Şehrî Ahmet Efendi'den ders almıştır. 1903 senesinde niyâbet diplomasını almıştır. Arnavutça, Rumca ve Türkçe biliyordu. 1903-1910 yılları arasında farklı bölgelerde kadı olarak çalışmıştır.[441]

HASBÎ EFENDİ

Hasbî Efendi 1871 yılında Ergiri'nin Palurdoz Köyü'nde doğmuştur. İstanbul'a gidip, Şehrî Ahmet Efendi'nin derslerine katılmış ve icâzet almıştır. 1902-1913 yılları arasında farklı kazalarda kadı olarak görevini sürdürmüştür.[442]

HAYREDDİN EFENDİ

Hayreddin Efendi 1870 yılında Ergiri'nin Tekiye Köyü'nde doğmuştur. Memleketinde Ulûm-i Dinîyye öğrenip, İstanbul'a gelerek Fatih Camii dersiâmlarına katılmıştır ve icâzetnâme almıştır. 1907-1911 yılları arasında Elmalı Kazası ve Gördeş Kazası'nda kadı olarak çalışmıştır.[443]

HAYRULLAH EFENDİ

---

439 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 1/405.
440 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/33-34.
441 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/92.
442 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/96-97.
443 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/97.

Ergirili Hayrullah Efendi 1865 yılında Mescid Mahallesi'nde doğmuştur. Arnavutça, Türkçe, Rumca ve Arapça dillerine hâkim idi. 1897-1910 yılları arasında farklı bölgelerde kadı olarak çalışmıştır. Savaş dolayısıyla İzmir'e hicret etmiştir.[444]

HÜSEYİN AVNÎ EFENDİ

Hüseyin Avnî Efendi 1859 yılında Ergiri'nin Donavat Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, İstanbul'a gelmiştir. Orada Fıkıh, Kelâm, Mantık ve Meanî okumuştur. 1884-1903 yılları arasında Permedî, Mudanya, Yakova, İskrapar, Makri, Poğun ve Ohrî Kazası'na kadı olarak tayin edilmiştir. Ohrî'de Osmanlıca yerine Arnavutça konuştuğu için alt ay sonra görevinden azlolunmuştur. Üç sene sonra yeniden farklı bölgelerde kadı olarak görevini sürdürmüştür.[445]

HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ

Babası Saadeddin Efendi timarî sipahilerden idi. Hüseyin Hüsnü Efendi 1837 yılında Ergiri'nin Lebhova Köyü'nde doğmuştur. Lebohvada iptidaiye mektebinde okumuştur. Ondan sonra İstanbul'a gelerek, Fatih Camii'nde Mantık, Fıkıh, Sarf ve Nahiv okumuştur. Arnavutça ve Rumca biliyordu. 1864-1865 yıllar arasında Pertaz Kazası'nda kadı olarak görevini sürdürmüştür. 1870-1877 yılları arasında İskrapar, Aydonat, Radvir ve İştip Kazaları'nda kadılık görevini sürdürmüştür. 1883-1906 yılları arasında Biga, Koniçe, Petriç, Ezine, Seferihisar Çeşme, Eceabad, Leskovik, Permedi ve Çal Kazaları'nda niyâbet görevinde bulunmuştur.[446] 1901 yılında *Mecidî Nişanı* ve 1902 yılında Edirne *Pâye-i Mücerredini* hâiz ve hâmildi.[447]

HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ

Hüseyin Hüsnü Efendi Ali Efendi'nin oğlu olup, 1858 yılında Ergiri'nin Palortuz Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde Rüştiye mektebinden mezun olduktan sonra, İstanbul'a gidip, Hacı Ahmet ve Hüseyin Efendilerden ders almıştır. Arnavutça, Türkçe, Rumca ve Arapça dillerine hâkimdi.[448] 1882-1908 yılları arasında Keşan, Cebel, Taşlıçay, Longoza, Margiliç, Safranbolu, İpek, Alasonya, Antep ve Burdur Kazaları'nda kadılık görevini sürdürmüştür. 1919 yılında ise emekliye ayrılmıştır.[449]

---

444 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/98.
445 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/105-106.
446 İSAM, MŞH.SAİD, 83/5/1
447 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/121.
448 İSAM, MŞH.SAİD, 122/1/1
449 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/122.

HÜSEYİN İBRAHİM EFENDİ

Hüseyin İbrahim Efendi, Salih Ağa'nın oğludur. 1859 yılında Ergiri'nin Lebhova Nahiyesi'nde doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, İstanbul'a gitmiştir ve Ali ve Hacı Emin Efendilerden Arapça öğrenmiştir.[450] 1890-1911 yılları arasında Timorçine, Şiyak, Feylat, Kozani, Kolvina, İskrapar, Kurumuş, Komano ve Suşehri Kazaları'nda kadı olarak çalışmıştır. 1912 yılında ise emekliye ayrılmıştır.[451]

HÜSEYİN NAZİF EFENDİ

Hüseyin Nazif Efendi 1865 yılında Ergiri'nin Libhova Nahiyesi'nde doğmuştur. Fatih dersiamlarından icâzet almıştır. 1893-1906 yıllar arasında kadı olarak çalışmıştır. 1902 yılında İzmir Pâye-i Mücerredi ünvanıyla ödüllendirilmiştir. 1907 yılında ise kadılıktan ayrılmıştır.[452]

İBRAHİM EDHEM EFENDİ

İbrahim Edhem Efendi Hasan Bey'in oğlu olup, 1850 yılında Ergiri Kazası'nda doğmuştur. Meşhur tımarlı takımı reislerinden Humbarcı Baş Mir Süleyman bin Zeynel Bey'in sülâlesinden gelmektedir. Memleketinde beş sene rüşdiye mektebinde okuyup, İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'a giderek Dülgerzâde Medresesi'ne kaydolup, üç yıl okumuştur. Orada Sarf, Nahiv, Mantık, Akaid, Fıkıh vesaire dersleri okumuştur. Arnavutça, Türkçe, Bulgarca, Rumca ve Arapça bilirdi.[453]

İlk kadılık görevine 1878 yılında Güvarda'da başlamıştır. Bundan sonra 1911 yılına kadar Karadov, Radvişte, Naslıç, Cum'a, Aydonat, Loşna, İskilip, Boyabat, Petriç, İştip, Koçani, ve Eşme Kazaları'nda bu görevi sürdürmüştür. 1915 senesinde hasta olduğu anlaşılmaktadır. Bu demek oluyor ki 1918'den önce vefat etmiştir.[454]

İDRİS GALİP EFENDİ

Babası Angonazâde Musa Ağa Ergiri'nin idare meclisi azası, reji müdürü, Delvina kaymakam vekili ve belediye reisi olarak farklı görevlere tayin olunmuştur. İdris Galip Efendi 1851 yılında Ergiri'nin Donavat Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde Sıbyan ve Rüştiye mekteplerinde okuyup, orada Arapça, Hesap, Ahlâk vb. dersleri

---

450 İSAM, MŞH.SAİD, 121/12/1
451 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/138.
452 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/142.
453 İSAM, MŞH.SAİD, 125/5/2
454 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/186.

öğrenmiştir.[455] Ergiri'nin Bidâyet ve Ceza Mahkemelerinde aza olarak çalışmışsa da, en çok kadılık görevini sürdürmüştür. 1880-1908 yılları arasında Nasliç, Ezine, Bayındır ve Urfa Kazaları'nda nâib olarak çalışmıştır. 1908 senesinde emekliliğe ayrılmıştır.[456]

İSMAİL HAKI EFENDİ

İsmail Hakkı Efendi 1867 yılında Ergiri'nin Mescid Mahallesi'nde doğmuştur. Rüştiye mektebinden mezun olup, İstanbul'a tahsil için gitmiştir. 1896 senesinde Urla nâibi olmuştur. 1916 yılında ise Ezîne Kazası'nın kadısı olmuştur. İbtidaî Altmışlı'ya, İzmir pâyesine, Hareket-i Harice, Hareket-i Dahile ve Mûsıla-i Sahn'a terfi etmiştir. 1918 yılında ise emekliliğe ayrılmıştır.[457]

İSMAİL HULUSİ EFENDİ

İsmail Hulusi Efendi 1858 yılında Ergiri'nin Libhova Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. Memleketinde okuduktan sonra, İstanbul'a okumaya gitmiştir. 1885 yılında Mekteb-i Nüvvâb'tan şehâdetnâme almıştır.[458] 1884-1910 yılları arasında Mersin, Delvina, Ohri, Ermenak, Tiran, Dıraç, Mürefte, Miçve ve Çeşme Kazalar'da nâib olarak çalışmıştır. Yaş haddinden dolayı 1910 senesinde emekliliğe ayrılmıştır.[459]

İSMET NAZMİ EFENDİ

İsmet Nazmi Efendi, Ali Efendi'nin oğlu olup, 1853 senesinde Ergiri'nin Palurdoz Kasabası'nda doğmuştur. Memleketinde iptidaiye mektebinde okuyup, orada Kur'ân-ı Kerim ve İlmihal dersleri görmüştür. İskenderzâde Medresesi'nde İsmail Efendi'den Nahiv, Mantık ve Fıkıh okuyup, İstanbul'a gelerek Akâid, Usûl, Beyan, Meanî derslerini okumuştur.[460] 1884-1905 yılları arasında Boyabat, Ünye, Demirhisar, Leskovik, Akhisar, Makri ve Bayındır nâibi olmuştur. 1906 senesinde vefat etmiştir.[461]

MAHMUT NEDÎM EFENDİ

Mahmut Nedîm Efendi 1848 yılında Ergiri'nin Lebhova Köyü'nde doğmuştur. Memleketinde okuduktan sonra eğitim için İstanbul'a gelmiştir. Orada Mantık, Fıkıh,

---

455 İSAM, MŞH.SAİD, 50/3/1
456 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/227.
457 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/259.
458 İSAM, MŞH.SAİD, 125/8/1
459 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/283.
460 İSAM, MŞH.SAİD, 31/13/1
461 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/290.

Akaid dersleri okumuştur. Muallimhâne-i Nüvvâb'a girerek 1877'de diplomasını almıştır. Arnavutça, Türkçe, Rumca ve Arapça bilirdi.[462]

1878-1910 yılları arasında farklı yerlerde kadı olarak çalışmıştır. En son Priştine kadı olarak tayin olunmuştur. Savaş sebebiyle görevinden ayrılmış ve 1913 itibaren Aydın'a yerleşmiştir.[463]

MEHMET ADİL EFENDİ

Babası Ahmet Şefik Efendi olup, ulemâdandır. 1865 yılında Ergiri'nin Lebhova Köyü'nde doğmuştur. Memleketinde medresede okuyup, eğitim için İstanbul'a gitmiştir. 1889-1913 yılları arasında Reşadiye, Lüleburgaz, Berat, Komanova, Kalkandelen Kazaları'nda kadı olarak çalışmıştır. 1913 tarihinden sonra emekliye ayrılmıştır.[464]

MEHMET A'ZAM EFENDİ

Mehmet A'zam Efendi 1871 yılında Ergiri'de doğmuştur. İstanbul'a gidip Atıf Bey hocadan ders almıştır. 1900 yılında müderris olmuştur. 1909'da Pusula Odası'na girmiştir. 1904 yılında Mekke-i Mükerreme'ye kadı olarak tayin olunmuş ve bu görevi sadece bir yıl sürdürmüştür. 1990-1991 yıllar arasında *"Telhîs-i Muharrerat", "Mustahzir"* ve *"Muharrir-i Fetevâ"* gibi görevler almıştır.[465]

MEHMET AVNÎ EFENDİ

Mehmet Avnî Efendi, nâib Ahmet Reis Efendi'nin oğlu olup, 1852 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde Sıbyan mektebinde okumuştur. Eğitim için İstanbul'a gidip, dinî dersler ve Arapça öğrenmiştir. Mekteb-i Nüvvâb'a girip, Tarih, İktisat, Hesap, Milletler ve Devletler hukuku okumuştur. 1875 yılında mezun olmuştur.[466] 1879-1906 yıllar arasında Erzincan, Çankırı, Gümülcine, Van Kazaları'nda ve Manastır Vilâyetinde kadı olarak çalışmıştır. 1907'den 1908'e kadar Hey'et-i İslahiye'de aza olarak çalışmıştır. Manastır nâibi olarak çalıştığı zamanlarda Osmanlı Nişanı almaya hak kazanmıştır.[467]

MEHMET BEKTAŞ EFENDİ

Mehmet Bektaş Efendi İslam Efendi'nin oğludur. 1856 senesinde Ergiri'de doğmuştur. Orada iptidaiye mektebi okuyup, Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmiştir. Memleketin müftüsü olan

[462] İSAM, MŞH.SAİD, 39/5/1
[463] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 2/328.
[464] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/367.
[465] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/39.
[466] İSAM, MŞH.SAİD, 50/6/1
[467] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/38-39.

İslâm Efendi'den[468] Sarf ve Nahiv dersleri almıştır. Bu dersleri okuduktan sonra İstanbul'a gidip Nüvvâb Mektebi'nde okuyup, mezun olmuştur. Türkçe, Arnavutça, Arapça ve Rumca bilirdi. Yirmi dokuz yaşındayken, 1884 yılında Selanik vilâyetinde, Zihne Kazası'nda 1000 kuruş maaşla kadı olarak tayın olunmuştur. İki yıl çalışıp, oradan ayrılmıştır. 1887-1889 yılları arasında 1000 kuruş maaşla Çal Kazası'nda kadı olarak görevini sürdürmüştür. 1890 yılında Ereğli Kazası'nda 1000 kuruş maaşla tayin olunmuştur. Orada iki sene çalışıp, 1906 yılına kadar Geyve, Salihli ve Menemen Kazaları'nda çalışmıştır.[469] 1908 senesinde vefat etmiştir.[470]

MEHMET CELÂLEDDİN EFENDİ

Mehmet Celâleddin Efendi Muhammed Efendi'nin oğludur. 1872 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde iptidaiye ve rüştiye mekteplerinde okudu. Memleketin müftüsü olan Abdülhamit Efendi'den[471] eğitim alıp, İstanbul'a gitmiştir. Şehzade Camii'nde okuyup, tekrar memleketindeki medresesinde okumaya başlamıştır. Türkçe, Arapça ve Arnavutça bilirdi. 1906 yılında 106 kuruş maaşla Permedi Kazası'nda müderris ve müftü olarak atanmıştır. 1912 yılında Ergiri Sancağı'nda müftü olarak atanmıştır.[472]

MEHMET CELÂLEDDİN EFENDİ

Mehmet Celâleddin Efendi 1869 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde eğitim aldıktan sonra, İstanbul'a gidip Fatih Camii derslerinde katılmıştır. 1901 yılında mezun olup, kadı olarak Halep'e tayin olunmuştur. İki yıl çalıştıktan sonra, Aydonat'a kadı olarak görevini sürdürmüştür. 1908 yılında ise kadılık görevini Yemen'de sürdürmüştür. Verdiği hizmetlerinden dolayı, Mecidî nişanı almaya hak kazanmıştır.[473]

MEHMET ELMAS EFENDİ

Mehmet Elmas Efendi, Aluş Ağa'nın oğlu olup, 1871 yılında Ergiri'nin Palortuz Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde sıbyan mektebini bitirip, İstanbul'a gitmiştir. Orada dinî ilimler ve Arapça derslerini okuyup, icâzet almıştır. Rumca, Arnavutça,

[468] YVS, Def'a 1, 1288, 58.
[469] İSAM, MŞH.SAİD, 75/6/1
[470] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/52.
[471] Y.V.S, Def'a 5, 1306, 92.
[472] İSAM, MŞH.SAİD, 241/15/1
[473] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/58-59.

Farsça, Türkçe ve Arapça bilirdi.[474] 1905-1912 yılları arasında Bartın, Gediz ve Şile Kazaları'nda kadı olarak çalışmıştır.[475]

MEHMET EMÎN EFENDİ

Mehmet Emîn Efendi 1861 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, tahsil için İstanbul'a gitmiştir. Arnavutça, Rumca, Türkçe ve Arapça bilirdi. 1889-1915 yılları arasında farklı kazalarda kadılık görevini sürdürmüştür.[476]

MEHMET FEHİM EFENDİ

Mehmet Fehim Efendi 1868 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde ilk ve ortaokulları bitirdikten sonra İstanbul'a gitmiştir. Fatih Camii derslerinde katılıp, icâzet almıştır. 1905-1915 yılları arasında kadılık görevini sürdürmüştür.[477]

MEHMET FEHMÎ EFENDİ

Mehmet Fehmî Efendi'nin babası Muhtarînzâde Müslim Ağa olup, sipahilerdendir. Ergiri'de tımarları vardı. Mehmet Fehmî Efendi 1847 yılında Libhova Köyü'nde doğmuştur. Halebî, Mülteka, Tasdîkat ve Tasavvurat okumuştur. Daha sonraları İstanbul'a gidip Akaid, Hadis ve Ferâiz öğrenmiştir. Arnavutça, Türkçe, Arapça ve Farsça bilirdi.[478] 1875-1913 yılları arasında Vakfıkebir, Midye, Geylan, İstarve, Osmaniye, Miçve, Karadova, Tepedelen vesaire kazalarında kadı olarak çalışmıştır. Kadılık görevi sırasında herhangi bir şikâyet olmamış ancak Permedi'de memuriyet sırasında vazifesini terk ettiğinden dolayı yirmi üç gün boyunca maaşı kesilmiştir. O zamanlarda 1897 yılında memleketine gitmiştir. Çünkü Yunanlılar Yanya'ya hücum etmişlerdir. Mehmet Fehmî Efendi memleketini korumak için çok mücadele vermiştir. Hareket-i Dahil'e, İbtidaî Altmışlı'ya, Süleymaniye'ye, Musıla-i Süleymaniye'ye Musıla-i Sahn'a terfi olunmuştur. 1921 yılında İzmir'de vefat etmiştir.[479]

MEHMET HAYREDDİN EFENDİ

Mehmet Hayreddin Efendi, Hüseyin Efendizade Ahmet Reis Efendinin oğludur. 1840 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde iptidaiye ve sıbyan mektebinde tahsil gördükten sonra, İstanbul'a gitmiştir. 1867 Muallimhâne-i Nüvvâb'ı bitirip, diplomasını

[474] İSAM, MŞH.SAİD, 125/11/1
[475] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/73.
[476] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/88-89.
[477] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 3/144.
[478] İSAM, MŞH.SAİD, 42/5/1
[479] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/144-145.

almıştır. 1870 yılında yirmi dokuz yaşındayken, 3000 kuruş maaşla Ergiri Sancağı'nda kadı olarak tayin olunmuştur. Bir yıl sonra 2000 kuruş maaşla Nerde Kazası'nda kadılık görevini sürdürmüştür. 1876-1878 yılları arasında ise 3000 kuruş maaşla Preveze Sancağı'nda çalışmıştır.[480] 1883-1904 yılları arasında Dıraç, Girid, Tekiradağ, Erzurum ve Yanya gibi bölgelerde kadılık görevini sürdürmüştür. 1905 yılında vefat etmiştir.[481]

MEHMET İZZET EFENDİ

Mehmet İzzet Efendi Caci Nureddin Ağa'nın oğludur. 1843 yılında Ergiri Sancağı'nın Ergiri Kazası'nda doğmuştur. Memleketinde hafız olduktan sonra, eğitim için İstanbul'a gitmiştir. 1871 yılında Muallimhâne-i Nüvvâb'ı bitirip, diplomasını almıştır. 1876 yılında 3500 kuruş maaşla Çankırı niyabetine, 1881 yılında 2500 kuruş maaşla Yenipazar niyâbetine tayin edilmiştir.[482] 1910 yılına kadar Humus, Preveze, Erzincan, Nazilli, Köriçe ve Ergiri Sancağı niyâbetlerine tayin edilmiştir. 1910 yılında ise yaşı ilerlemiş olduğundan, emekliliğe ayrılmıştır.[483]

MEHMET NAÎM EFENDİ

Mehmet Naîm Efendi, Ali Şah Bey'in oğlu olup, 1842 yılında Ergiri'nin Libhova Köyü'nde Paşalı Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Memleketinde medrese okuyup, akabinde İstanbul'a gitmiştir. Orda Mantık, Kelâm, Sarf ve Nahiv ilimlerini okumuştur. Arnavutça, Türkçe, Arapça, İslavca, Rumca ve Farsça bilirdi. 1864 yılında İstanbul Bâb Mahkemesine kâtip olarak tayin olunmuştur.[484] 1872-1908 yıllar arasında Akça, İstanbul, İsfakiye, İştip, Kalkandelen, Pirlepe, Gevgili, Delvina, Margiliç, Resmo, Lazistan ve Perenpe niyâbetlerinde bulunmuştur. 1909 senesinde emekliliğe ayrılmıştır.[485]

MEHMET NAÎM EFENDİ

Babası Mehmet Kabil Efendidir, lakabı ise Cangurzâdedir. Mehmet Naim Efendi 1859 yılında Ergiri'nin Menelat Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, tahsil için İstanbul'a gitmiştir. Orada Sarf, Nahif, Mantık vs dersleri okuduktan sonra, 1880 yılında imtihanı kazanıp, Muallimhane-i Nüvvâb'a girmiştir. Arnavutça, Türkçe, Arapça ve Rumca bilirdi. 1881 yılında Üsküp'te başkâtip olarak görevini sürdürmüştür.

480 İSAM, MŞH.SAİD, 102/10/1
481 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/177-178.
482 İSAM, MŞH.SAİD, 38/7/1
483 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 3/215-216.
484 İSAM, MŞH.SAİD, 41/11/1
485 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 3/243.

Yirmi altı yaşındayken, 2000 kuruş maaşla 1883 senesinde Selanik Vilâyeti dâhilinde bulunan Drama Sancağı niyâbetine tayin olunmuştur. 1887 yılında ise 2500 kuruş maaşla Yanya Vilâyeti dâhilinde bulunan Leskovik Sancağı'nda nâiblik görevini sürdürmüştür. Bu sancak Elbasan Kasabası'na nakledilince, Elbasan'da 2500 kuruş maaşla iki yıl çalışmıştır. Rütbe ve nişan almıştır.[486] 1911 yılında emekliliğe ayrılmıştır.[487]

MEHMET NAÎM EFENDİ

Mehmet Naîm Efendi 1867 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde Sarf, Nahiv okuduktan sonra İstanbul'a gitmiştir. 1899 yılında Mekteb-i Nüvvâb'a girip, diplomasını almıştır. 1899-1919 yılları arasında Kalecik, Lonkoza, Kuşadası, Tire, Çamlık, Edremit gibi Kazalar'da kadılık görevini sürdürmüştür. 1921 yılında ise müstafi sayılmıştır.[488]

MEHMET NECİB

Ergirili Mehmet Necib Efendi 1815 yılında Palurdoz Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde medrese okuyup, Mantık, Fıkıh, Feraiz, Fıkıh, Sarf ve Nahiv derslerini iyi bir şekilde öğrenmiştir. 1859 yılında tedris için İstanbul'a gitmiştir ve iki yıl okuyup, mezun olmuştur. 1862-1900 yılları arasında farklı kazalarda kadı olarak çalışmıştır. 1901 senesinde vefat etmiştir.[489]

MEHMET NURİ EFENDİ

Mehmet Nuri Efendi 1841 yılında Ergiri'nin Lebhova Köyü'nde doğmuştur. Memleketinde Mantık, Sarf, Nahiv, Fıkıh, Akaid, Meanî dersleri okumuştur. Arnavutça, Türkçe ve Rumca bilirdi. 1870-1902 yılları arasında farklı kazalarda kadılık görevini sürdürmüştür. 1910 yılında emekliliğe ayrılmıştır.[490]

MEHMET RASİM EFENDİ

Babası Zeybelabidîn Efendi olup, Ergiri'nin Peravişte-i Balâ Köyü'nde doğmuştur. Memleketinde rüştiye mektebinde okumuş ve tahsil için İstanbul'a gitmiştir. Orada İlm-i akaid ve Feraiz tahsil etmiştir. H. 1283/ M. 1866 yılında *Mekteb-i Mülkiye-i Şahâne'ye* girip, üç yıl okumuş fakat diplomasını alamamıştır. H. 1290/ M. 1873 yılında *Mekteb-i NÜvvâb'ı* tamamlayıp, diplomasını almıştır. Arnavutça, Türkçe, Boşnakça ve Rumca

[486] İSAM, MŞH.SAİD, 8/4/1
[487] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/244.
[488] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/244-245.
[489] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 3/250.
[490] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/262.

bilirdi.[491] 1877-1901 yıllar arasında Kostanice, Lonkoza, Drama, Zor, Loros, Draç Kazaları'nda kadılık görevini sürdürmüştür. 1908 senesinde vefat etmiştir.[492]

MEHMET REŞİT EFENDİ

Mehmet Reşid Efendi, Saadeddin Efendi'nin oğludur. 1833 yılında Ergiri'nin Libhova Köyü'nde doğmuştur. Libhova'da Şeyh Ömer Efendi'den bir müddet ders aldıktan sonra, İstanbul'a gitmiştir. Orada Fatih Sultan Mehmet Camii'nde Nahiv, Mantık, Fıkıh ve Feraiz okumuştur.[493] Kosova, Selanik, Razılık, Koçani, Tepedelen, İzmir, Alasonya, Tiran, İskeçe, Delvina niyâbetlerine tayin edilmiştir. 1903 yılında vefat etmiştir.[494]

MEHMET SAİT EFENDİ

Babası Dervişzâde Davud Efendi olup, 1839 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde iptidaiye mektebinde okuyup, Sarf, Nahiv vb. dersleri okumuştur. Türkçe, Rumca ve İslavca bilirdi.[495] 1865 yılında Diyadin Kazası'na kadı olarak tayin olunmuştur. Daha sonra Koniçe, Maden, İpek, Çorum, Bandırma, Draç, Köprülü, Kuvaye, Ödemiş ve en son Loşna Kazaları'nda kadı olarak çalışmıştır. 1907 tarihinde vefat etmiştir.[496]

MEHMET SELİM EFENDİ

Ergirili Mehmet Selim Efendi, Murteza Bey'in oğludur. 1838 yılında Ergiri'nin Mescid Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde Sarf, Nahiv, Mantık, Fıkıh okuduktan sonra, Mekteb-i Nüvvâb'a girip, 1868 yılında mezun olmuştur.[497] 1868 yılında Doyran, Nisan 1870'de Ohri, Kanunievvel 1870'de Yakova, 1873'de Sine, 1878'de Ayvalık, 1879'da Tiran, 1882'de İştip, 1885'de Köriçe, Nisan 1890'da Vodina, Eylül 1890'da Keşan, 1903'de Berat ve 1904'de Ergiri niyâbetlerine tayin olunmuştur. 1908 yılında ise emekliliğe ayrılmıştır.[498]

MEHMET ŞEMSEDDİN EFENDİ

Mehmet Şemseddin Efendi, Şemseddin Efendizâde Abdülaziz Efendi'nin oğludur. 1850 yılında Ergiri'nin Palurdoz Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde sıbyan mektebinde İlmihal, Nahiv, Müftü Abdüsselam Efendi'den Sarf, Nahiv, Mantık okuduktan sonra,

---

491 İSAM, MŞH.SAİD, 22/2/1
492 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/281-282.
493 İSAM, MŞH.SAİD, 21/6/1
494 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/287.
495 İSAM, MŞH.SAİD, 75/5/1
496 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/318.
497 İSAM, MŞH.SAİD, 52/2/1
498 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 3/332.

İstanbul'a gidip Fatih Camii dersiamlarından faydalanmıştır. Arnavutça, Rumca ve Türkçe bilirdi.[499] 1885-1895 yıllar arasında Musulca, Tepedelen, Taşgedik, Kemer-edremit, Loşna ve Bergama Kazaları'na kadı olarak tayin olunmuştur. 1901 yılında vefat etmiştir.[500]

MEHMET TALİP EFENDİ

Mehmet Talip Efendi, Topluzade Muharrem Ağa'nın oğlu olup, 1851 yılında Ergiri Kasabası'nda doğmuştur. İstanbul'a gidip Aklî ve Naklî dersleri okumuştur. Tahsilinden sonra Mekteb-i Nüvvâb'a girip, nâibliğe hak kazanmıştır. Otuz üç yaşında iken 1000 kuruş maaşla Menemen Kazası'nda kadılık görevini sürdürmüştür. 1888-1892 yılları arasında 1000 kuruş maaşla Urla ve Merzifon Kazaları'nda kadı olarak tayin olunmuştur.[501] 1896 senesinde vefat etmiştir.[502]

MUSA KÂZIM EFENDİ

Ergirili Musa Kâzım Efendi, Mehmet Salih Efendi'nin oğludur. 1850 yılında Libohova Köyü'nde doğmuştur. Eğitimini eski kadılardan olan babası Mehmet Salih Efendi'den alıp, akabinde İstanbul'a gitmiştir. Mekteb-i Nüvvâb'a girip, diplomasını almıştır. Türkçe, Rumca, Arapça ve Farsça bilirdi. 1881-1914 yıllar arasında Kırkağaç, Bergama, Ohri, Preşeva, Kavala, Nevrokop, Berat, Kosine, Sakız, Tire, Köriçe, İzmit, Kudüs, Aydın niyâbetlerinde bulunmuştur. 1914 yılında ise emekliliğe ayrılmıştır. [503]

MEHMET NAZİF EFENDİ

Babası Dûbzâde Mehmet Efendi olup, 1874 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, İstanbul'a gitmiştir. 1906'da Menemen Kazası'nda kadılık görevini sürdürmüştür. 1909 yılında ise görevine Kula Kazası'nda devam etmiştir. 1911 senesinde kadılıktan azl edilmiştir.[504]

MUSTAFA HASBÎ EFENDİ

Mustafa Hasbî Efendi 1862 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, Yanya'ya gitmiş ve orada Rumca öğrenmiştir. 1876 yılında İstanbul'a gidip, Fatih

499 İSAM, MŞH.SAİD, 27/8/1
500 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/342.
501 İSAM, MŞH.SAİD, 140/25/1
502 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/358-359.
503 İSAM, MŞH.SAİD, 30/1/1
504 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/148.

dersiâmlarından faydalanmıştır. Usûl, Âdâb, Vaz' ilmi[505], Akâid, Mantık, Tefsir, Fıkıh, Hadis gibi birçok ilimleri tahsil etmiştir. Arnavutça, Türkçe ve Rumca bilirdi. 1887 yılında *"Fetvahâne Pusula Odasına"* çalışmaya başlamıştır. 1900 yılında *"İ'lâmat-ı Şer'iyye Odası"* mülâzimi olmuştur. 1902 yılında ise *"İ'lâmat Odası"* Mukayyid Muavin-i Sânîsi olmuştur. 1898 yılında ise Temyîz Mukayyidi olmuştur. 1904 tarihinde *"İ'lâmat Odası"* Mukayyidi olmuştur. 1907'de Mümeyyiz Muavini, 1910'da Sınıf'ı Sâni Mümeyyizi rütbesini almıştır. 1920 yılında *"İ'lâmat Odası"* Sınıf-ı Evvel Mümeyyizi olmuştur. İbtidâ-i Altmışlı'ya, Sahn'a, "İbtidâ-i Hariç" İstanbul müderrisliği, Süleymaniye'ye ve Haraket-i Altmışlı'ya terf'i etmiştir. 1917 yılında on gün *"Fetvahâne Kalem Hey'etinde"* müdür görevini sürdürmüştür. Ondan sonra tekrar *"İ'lâmat Odası"* Sınıf-ı Evvel mümeyyizi olmuştur. Vazifedeyken 1921 yılında vefat etmiştir.[506]

MUSTAFA MAZHAR EFENDİ

Babası Muhyiddin Ağa olup, 1870 yılında Ergiri'nin Libhova Köyü'nde doğmuştur. Memleketinde rüştiye mektebi ve medreseyi bitirip, İstanbul'a gitmiştir. Orada Ahmet Tevfîk Efendi'den *"İsaguci"* ve *"Molla* Cami*"* okumuştur. Memleketinde olan bazı engeller sebebiyle eğitimi yarım bırakmıştır. 1889 yılında amcasının yanında Yanya'ya gidip, Farsça öğrenmiş, Mültekâ ve Meânî dersleri okumuştur. Amcası Ahmet Müslim Efendi, Kudüs'te kadı olarak tayin olunduğu zamanlarda, onunla gitmiş ve orada Tasdîkat ve Tasavvurat adlı eserleri tamamlamıştır. Arnavutça, Türkçe ve Arapça bilirdi. Yirmi dört yaşındayken Selanik'te *"Şer'iyye Mahkemesi"* kâtibliğine tayin olunmuştur. Birçok kazalarda kadı olarak çalışmıştır. 1916 tarihinde Bursa'da vefat etmiştir.[507]

MUSTAFA RAGİP EFENDİ

Mustafa Ragip Efendi'nin babası Mehmet Efendi olup, 1845 yılında Ergiri'de doğmuştur. Yunus Zihni Efendi'den Fıkıh, Mantık, Sarf, Nahiv ve Dinî ilimleri tahsil etmiştir. Akabinde İstanbul'a gidip, Nuruosmaniye, Bayezit Camii ve İbrahimpaşa Camii'nde Arapça öğrenmiştir. Arnavutça, Arapça ve Rumca bilirdi.[508] 1871-1895 yıllar arasında

[505] Vaz' ilmi, dış dünyadaki varlık ve ya nesnelerin insan zihindeki suretleri olan manalar ile bu manaların simgeler yoluyla zihin dışını aktaran lafızlar arasındaki ilişkinin ne şekilde ve hangi yollarda kurulduğunu incelemektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Salih Sürücü, "Vaz' İlmi ve "El-'Ucâletü'r-Rahmiyye" (İnceleme ve Değerlendirme)", Amasya İlahiyat Dergisi 13 (Aralık 2019), 561.

[506] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 4/72-73.

[507] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 4/94-95.

[508] İSAM, MŞH.SAİD, 36/20/1

Uyurca, Kesendire, Avlonya, Preşeva, Katrin, Demirhisar, Petriç, Kesriye ve Avrethisar niyabetlerine tayin olunmuştur. 1908 tarihinde emekliliğe ayrılmıştır.[509]

MUSTAFA ŞEVKET EFENDİ

Mustafa Şevket Efendi 1868 tarihinde Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde ibtidâi ve rüşdiye mekteplerini bitirip, İstanbul'a gitmiştir. 1898 yılında Mekteb-i NÜvvâb'tan diplomasını almıştır. 1898-1912 yıllar arasında Tepedelen, Permedi, Kesriye, Çerkeş, Vodina, Kosova gibi kadılık görevini sürdürmüştür.[510]

MUSTAFA ŞEVKET EFENDİ

Mustafa Şevket Efendi 1872 yılında Ergiri'nin Paludroz Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, İstanbul'a gitmiştir. Fatih Camii dersiamlarından faydalanmıştır ve girmiş olduğu *"Mekteb-i* Kuzâttan*"* diplomasını almıştır. 1896-1912 yılları arasında farklı kazalarda kadılık görevini sürdürmüştür.

ÖMER EFENDİ

Babası Abbas Efendi olup, emlâk ve akar sahibi idi. Ömer Efendi 1844 yılında Ergiri Kasabası'nda doğmuştur. Sıbyan Mektebinde hafız olmuş ve üç yıl daha rüştiye mektebinde okumuştur. Tahsil için İstanbul'a gelip, on sene medrese eğitimi almıştır. Sarf, Nahiv, Mantık, Fıkıh vesaire dersleri tahsil etmiştir. Türkçe, Arapça, Arnavutça bilirdi. 1877 yılında Nevrekop Kazası'nın Şer'iyye mahkemesinde çalışmaya başlamıştır. 1883 yılında aynı mahkemeye kâtip olarak tayin olunmuştur.[511] 1888-1906 yıllar arasında Garameş, Gönüne, Zihne, Grebene, Nasliç, Rupçoz ve Razlık Kazaları'nda kadı olarak görevini sürdürmüştür. 1907 yılında yaş haddinden emekliliğe ayrılmıştır.[512]

RASİM EFENDİ

Rasim Efendi 1845 yılında Ergiri'nin Tekke Mahallesi'nde doğmuştur. Medreseyi bitirdikten sonra 1875 yılında kadılık diplomasını almıştır. 1875-1906 yıllar arasında Çaniçe, Şiyak, Kuruleş, Ürgüp, Kaçanik vs. Kazalarda kadı olarak tayin olunmuştur. 1908 yılında emekliliğe ayrılmıştır.[513]

---

509 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 4/106.
510 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/127-128.
511 İSAM, MŞH.SAİD, 37/9/1
512 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/203.
513 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/247.

SALİH SABRİ EFENDİ

Salih Sabri Efendi Ahmet Reis Ağa'nın oğludur. 1850 yılında Ergiri'nin Donavat Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde sıbyan mektebi okuyup, Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmiştir. Akabinde Ergiri'de bulunan İskendolzâde Medresesinde girip, Sarf, Nahiv, Mantık vesaire dersleri okumuştur. Memleketinde eğitimini tamamlandıktan sonra, İstanbul'a gidip, Fatih dersiamlarından faydalanmıştır. 1877 yılında *"Müallimhane-i Nüvvâb'a"* girmiştir. Üç sene sonra diplomasını almıştır. Rumca, Arnavutça ve Türkçe bilirdi.[514] 1879-1913 yıllar arasında farklı kazalarda kadılık görevini sürdürmüştür. *"Musıla-i Sahn", "Musıla-i Süleymaniye"* ve *"Süleymaniye'ye"* terfi olunmuştur.[515]

SÜLEYMAN EFENDİ

Süleyman Efendi 1857 yılında Ergiri'de doğmuştur. Özel öğretmenden Arapça okumuştur. 1884 tarihinde Menlik Kazası'nda kadı olarak tayin olunmuştur. Daha sonra Peremedi, Avlonya, Eskişehir, Draç, Akşehir, Loros gibi niyâbetlerinde bulunmuştur. 1910 tarihinde kadılık görevini Ergiri Sancağı'nda sürdürmüştür.[516]

SÜLEYMAN SÜRÜRÎ EFENDİ

Süleyman Sürürî Efendi 1851 yılında Ergiri'de doğmuştur. Tahsil için İstanbul'a gidip Fatih dersiamlarından faydalanmıştır. 1893 yılında Pirepol Kazası'nda kadı olarak tayin olunmuştu. 1911'e kadar farklı kazalarda kadılık görevini sürdürmüştür.[517]

ÜVEYS NAİLÎ EFENDİ

Şerîf Bey'in oğludur. 1860 yılında Ergiri'nin Lebhova Köyü'nde doğmuştur. İlk tahsilini memleketinde yapmış ve sonra İstanbul'a gitmiştir. 1886 yılında Mekteb-i Nüvvâb'a girmiş ve 1890 yılında diplomasını almıştır. Arnavutça, Arapça, Farsça ve Türkçe bilirdi.[518] 1891-1912 yıllar arasında Zübeyd, Aclun, Delvina, Mürefte, Tiran, Tire, Bergama İzmir, Van, Edirne, İşkodra, Bitlis, Selanik gibi niyâbetlerinde bulunmuştur.[519]

ÜVEYS NAİLÎ EFENDİ

Muhtar Ağa'nın oğludur. 1870 yılında Ergiri'nin Lebhova Köyü'nde doğmuştur. Arnavutça, Türkçe ve Rumca bilirdi. 1896-1909 yıllar arasında İslâhiye, Garameş,

514 İSAM, MŞH.SAİD, 35/1/1
515 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/289-290.
516 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/297.
517 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/320.
518 İSAM, MŞH.SAİD, 44/4/1
519 Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/345.

İneabad, Bayramiç ve Filat Kazaları'nda kadılık görevini sürdürmüştür. Savaştan dolayı 1910 yılında İstanbul'a gelmiştir.[520]

ÜVEYS NAİLÎ EFENDİ

Yahya Ağa'nın oğludur. 1872 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde okuduktan sonra tahsil için İstanbul'a gitmiştir. 1904 yılında icâzet almıştır. 1907-1910 yıllar arasında farklı kazalarda kadı olarak tayin olunmuştur.[521]

VEHÎB EFENDİ

Babası Adem Efendi olup, 1854 yılında Ergiri'de doğmuştur. Memleketinde sıbyan, rüştiye ve medreseyi bitirdikten sonra, tahsil için İstanbul'a gitmiştir. 1882 yılında Mekteb-i Nüvvâb'tan mezun olmuştur ve aynı yılda Ohri nâibi oldu. Kadılık görevini 1909'a kadar farklı kazalarda sürdürmüştür.[522]

VELİYUDDİN EFENDİ

Veliyuddin Efendi 1865 yılında Ergiri'nin Mescidi Mahallesi'nde doğmuştur. Memleketinde medreseyi bitirip, İstanbul'a gitmiştir. 1895 yılında Mekteb-i Nüvvâb'tan mezun olmuştur. 1893-1915 yıllar arasında farklı kazalarda kadılık görevini sürdürmüştür.[523]

VELİYUDDİN EFENDİ

Babası Tahir Ağa olup, 1866 yılında Ergiri'de doğmuştur. Sıbyan ve Rüştiye'yi bitirip, İstanbul'a gitmiştir. Fatih Camiinde Fıkıh, Mantık ve Ferâiz okumuştur. 1900-1911 yılları arasında Demirci, Yenice-Vardar, Soma ve Bergama Kazaları'nda kadı olarak tayin olunmuştur. 1913 yılında emekliliğe ayrılmıştır.[524]

YAHYA SEZAİ EFENDİ

Yahya Sezai Efendi 1841 yılında Ergiri'nin Donovat Mahallesi'nde doğmuştur. Tahsil için İstanbul'a gidip, Sinanpaşa Medresesi'nde Arapça ve dinî ilimleri okumuştur. Arnavutça, Türkçe, Arapça, Bulgarca ve Rumca bilirdi. 1865-1908 yıllar arasında Harem, Osmaniye, Debre, Avlonya, Delvine, Cidde, Avrethisar, Berat ve Prizren niyabetine tayin

[520] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/346-347.
[521] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/347.
[522] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/350.
[523] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/350.
[524] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/351.

edilmiştir. 1878 yılında ise İşkodra "Ceza Riyasetine" tayin edilmiştir. 1910 yılında emekliliğe ayrılmıştır.[525]

ZEYNELABİDİN EFENDİ

Babası Abdülfettah Efendi olup, 1856 yılında Ergiri'nin Lebhova Köyü'nde doğmuştur. Rüştiye'yi bitirdikten sonra Medresede Farsça, Sarf ve Nahiv okumuştur. Tahsil için İstanbul'a gidip, Arapça ve dinî ilimleri tahsil etmiştir. Türkçe, Rumça, Arnavutça ve Arapça bilirdi.[526] 1882 yılında Kosova *"Merkez Niyâbet-i Şer'iyye Mahkemesi'nde"* kâtip olarak tayin olunmuştur. İki yıl sonra Gosine Kazası'nda kadı olarak çalışmaya başlamıştır. Bu görevi 1913 yılına kadar Koniçe, Kolvina, Peklin, Koçani, Nasliç, Fatsa, Pelenka, vesaire Kazalar'da sürdürmüştür. Emekliliğe ayrıldıktan sonra Fatih'te Talat Bey Han'ında oturuyordu. 1919 yılında ise Sirkeci'de *"Aydos Oteli'nde"* yerleşmiştir.[527]

[525] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması,* 4/358.
[526] İSAM, MŞH.SAİD, 117/25/1
[527] Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 4/394-395.

SONUÇ

Arnavutluk, Roma'dan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar büyük güçlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı Devleti iskân politikalarıyla Balkanları uzun bir zaman elinde tutup, gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Arnavutluk'taki bütün şehirlerde olduğu gibi, Ergiri şehrinde de dini özgürlük uygulanmıştır. Osmanlılar, din ayrımı yapmadan ve yerel halka dokumadan, devleti hoşgörüyle yönetti. Yerel beyleri, kale muhafızları, dizdar gibi önemli görevlere atadı. Müslüman olanlarına tımar vererek, bölgenin İslamlaşmasını kolaylaştırdı.

Bu çalışmada görüldüğü gibi, Ergiri Kazası hakkındaki ilk resmî yazılı vesika, II. Murat dönemine ait "Defter-i Sancak-i Arvanid"dir. 1431 yılında yazılmış olan bu defterdeki kayıtlara göre Ergiri Kazası tamamen Gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Müslümanlar, bir yeri fethettikleri zaman gayrimüslimlerden vergi alıyorlardı. Yerel halk Osmanlılara karşı fazla tepki göstermemiştir, çünkü bu vergiler onların daha önce verdiklerinden daha fazla değildi ve mal ve can güvenliklerinin sağlanmasının teminatıydı. Herkes aynı miktarda vergi ödememiştir. Edna on iki, evsat yirmi dört ve âlâ kırk sekiz akçe ödüyorlardı.

Doksan dokuz yıl sonra, Kanuni Sultan Süleyman döneminde 143 köy, bir merkez, dört çiftlik, on mezâri', elli üç müslim hane vardı. Buna mukabil 12.257 gebran, yani Gayrimüslim hane vardı. Dolayısıyla bölgenin nüfusu yaklaşık 63.002 civarındaydı. 305 yıl sonra II. Mahmut dönemine ait 1835 yılının müslim nüfus defterine göre ise Ergiri Kazası'nın toplam 1.632 hane ve 4.632 kişiden oluştuğu tespit edilmiştir. On sene sonra Sultan Abdülmecit dönemine ait 1845 tarihli karışık nüfus defterine göre ise Ergiri Kazası'nda toplam nüfusun 17.295 olduğu, bunlardan 8.050 kişinin Müslim ve 9.245 kişinin Gayrimüslim olduğu görülmektedir.

II. Abdülhamit döneminin kayıtlarına göre Ergiri Kazası'nda toplam 13.736 erkek tespit edilmiştir. Bunların 4.641'i Müslüman, 8.862'si Hristiyan ve 178'i Müslüman kıbtîdir.

Ergiri Kazasına idari açıdan bakıldığında, yedi mutasarrıf, yedi belediye başkanı, yedi muhasebeci, üç tahrirat müdürü, dört müftü, yedi naib, altı metropolit, altı sandık emini ve on iki nüfus memurunun burada görevlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

***Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Müdüriyeti* [DH.SN.M]**

BOA, DH.SN.M, 51/ 25; 196/ 114; 158/ 1; 159/ 45

***Nüfus Defterleri* [NFS.d]**

BOA, NFS.d, 5221; 5216; 5217

***Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi* [DH.MKT]**

BOA, DH.MKT, 2148/ 99; 531/ 21; 2547/ 44; 2530/ 16; 225/ 42; 1007/ 45; 2604/ 40; 542/ 52; 1294/ 60; 741/ 42; 2237/ 140; 216/ 4; 846/ 72; 632/ 50; 1604/ 37; 1614/ 58; 567/ 52; 2600/ 20; 2460/ 100; 1658/ 108; 1732/ 103; 1687/ 46; 2527/ 113; 1295/ 41

***Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi* [DH.SN.THR]**

BOA, DH.SN.THR, 2/84

***Dahiliye Nezareti Memurin Kalemi* [DH.MEM]**

BOA, DH.MEM, 47/26

***Şûrâ-yı Devlet* [ŞD]**

BOA, ŞD, 943/58; 274/ 64; 2101/ 12; 226/ 2; 69/ 2

***Dahiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı* [DH.MTV]**

BOA, DH.MTV, 2/45

***Ali Emiri Mahmud I* [AE.SMHD.I]**

BOA, AE.SMHD.I, 125/9084

***İbnülemin Vakıf* [İE.EV]**

BOA, İE.EV, 6/655

Bâb-ı Asafî Mektûbî Kalemi [A.MKT]

BOA, A.MKT, 125/ 92; 208/ 85; 213/ 22; 66/ 90

***Bâb-ı Âlî Evrak Odası* [BEO]**

BOA, BEO, 3431/ 257255; 2325/ 174353; 3883/ 291212; 2122/ 159098; 408/ 30544; 3278/ 245802; 3071/230307; 2869/ 215123

***İrade Adliye ve Mezahib* [İ.AZN]**

BOA, İ.AZN, 101/ 1

***Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri* [MVL]**

BOA, MVL, 1011/ 42; 1035/ 31; 1036/ 27

***İrade Dahiliye* [İ.DH]**

BOA, İ.DH, 1371/ 15

***Dahiliye Nezareti İdare Evrakı* [DH.İD]**

BOA, DH.İD, 3/ 28

***Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı* [Y.A.HUS]**

BOA, Y.A.HUS, 281/ 21

***Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı* [Y.MTV]**

BOA, Y.MTV, 4/ 23

Zabtiye Nezareti Belgeleri [ZB]

BOA, ZB, 306/ 59

***Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı,* [HR.MKT]**

BOA, HR.MKT, 148/ 96

***Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı* [A.MKT.UM]**

BOA, A.MKT.UM, 347/ 4

***Meclis-i Vükela Mazbataları*, [MV]**

BOA, MV, 116/ 36

***Dahiliye Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı* [DH.EUM.THR]**

BOA, DH.EUM.THR, 90/ 55

BOA, DH.EUM.THR, 90/ 67

***Yıldız Perakende Evrakı Umumi* [Y.PRK.UM]**

BOA, Y.PRK.UM, 2/ 57

***Yıldız Perakende Evrakı Posta Telegraf Nezareti Maruzatı* [Y.PRK.PT]**

BOA, Y.PRK.PT, 6/ 107

***Sadaret Mektubu Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı* [A.MKT.NZD]**

BOA, A.MKT.NZD, 392/ 79

***Maliyeden Müdevver Defterler* [MAD.d]**

BOA, MAD.d, 15069

***Maliye Varidat Muhasebesi Defterleri* [ML.VRD.d]**

BOA, ML.VRD.d, 2799

***Sadaret Mektubu Mühimme Kalemi Evrakı* [A.MKT.MHM]**

BOA, A.MKT.MHM, 255/ 1

BOA, A.MKT.MHM, 266/ 2

***Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât* [DH.TMİK.S]**

BOA, DH.TMİK.S, 46/ 72

İrade Meclis-i Vala[İ.MVL]

BOA, İ.MVL, 556/ 24964

***Mektubi Kalemi* [MF.MKT]**

BOA, MF.MKT, 31/ 103; 717/ 60; 132/ 79; 1167/ 48; 925/ 29; 930/ 7; 939/ 37; 153/ 156; 1058/ 8

***Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi* [MF.İBT]**

BOA, MF.İBT, 120/ 58; 214/101; 222/ 51; 1129/ 35; 114/ 99; 100/ 67; 100/ 19; 182/ 107; 206/ 85; 239/ 83; 70/ 42; 100/ 31; 172/ 71; 171/ 81; 74/ 59; 172/ 94; 66/ 119; 75/ 34; 104/ 39; 157/ 104; 114/ 67; 108/ 59; 47/ 27; 227/ 54; 493/ 9; 109/ 115

***Maarif Nezareti Tedrisat-ı Aliye Dairesi* [MF.ALY]**

BOA, MF.ALY, 4/ 105

***İrade Maarif* [İ.MF]**

BOA, İ.MF, 17/ 6; 17/ 30

2. Sâlnâmeler

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 1. Def'a, Vilâyeti Litoğrafya destgâhında, 1288/1871

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 2. Def'a, Vilâyeti Litoğrafya destgâhında, 1292/1875

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 3. Def'a, Vilâyeti Litoğrafya destgâhında, 1293/1876

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 4. Def'a, Vilâyeti Litoğrafya destgâhında, 1294/1877

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 5. Def'a, 1306/1888

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 6. Def'a, 1308/1890

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 7. Def'a, Yanya Vilâyet Matbaası, 1311/1893

Yanya Vilâyeti Sâlnâmesi, 8. Def'a, Yanya Vilâyet Matbaası, 1319/1901

3. İSAM, Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (Ulema Sicil Dosyaları)

İSAM, MŞH.SAİD, 4/2/1; 23/3/1; 123/11/4; 32/5/1; 33/5/1; 83/5/1; 122/1/1; 121/12/1; 125/5/2; 50/3/1; 125/8/1; 31/13/1; 39/5/1; 50/6/1; 75/6/1; 241/15/1; 125/11/1; 42/5/1; 102/10/1; 38/7/1; 41/11/1; 8/4/1; 22/2/1; 21/6/1; 75/5/1; 52/2/1; 27/8/1; 140/25/1; 30/1/1; 36/20/1; 37/9/1; 35/1/1; 44/4/1; 117/25/1

B. Kitap ve Makaleler

367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri ile 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Defterleri (926-1520 / 937-1530) III, Yanya, İskenderiye, Ohri, İl-basan ve Avlonya Livâları ile Dukakin Vilâyeti. Ankara: 2008.

Acar, Şinasi – Bir, Atilla - Kaçar, Mustafa. "Osmanlı'da Sivil Mühendis Yetiştirmek Üzere Açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi* 17/2 (2016), 1-26.

Afyoncu, Erhan – Ahıshalı, Recep. "Kâtip". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/53-55. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Afyoncu, Erhan. "Sipahi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/256-258. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Akman, Mehmet. *Osmanlı Ceza Muhakemesi Hukukuna Hâkim Olan İlkeler, Osmanlılar*. VI Cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1.Basım, 1999.

Akyıldız, Ali. "Mekteb-i Mülkiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/238-240. Ankara: TDV Yayınları, 3.Basım, 2019.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e).* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 7.Basım, 1989.

Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması*. V Cilt. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

Arslan, Hüseyin. *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*. İstanbul: Kaknûs yayınları, 2.Basım, 2001.

Âşıkî Derviş Ahmed. *Tevârihi Âl-i Osman Aşıkpaşazâde Tarihi*. haz. Ayşenur Kala, İstanbul: Kamer Yayınları, .Basım, 2013.

Atar, Zafer. "20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (Mart 2011), 87-101.

Avcı, Mustafa. *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2004.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası* 10, (1953), 1-26.

Başar, Fahammedin. *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

Baykara, Tuncer. "Kaza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/119-120. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Çakmak, Biray – Yerlikaya, Feyzullah "Gebze Erkek Rüştiye Mektebi", *I. Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Sempozyumu*, ed. Haluk Selvi vd. 7/976-1009. Kocaeli: Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2020.

Çelebi, Ercan. "Taşra Rüşdiye Mekteplerinde Öğrenci İşlerine Dair Bazı Muamelât". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 7/2 (Yaz 2020), 976-1009.

Çelik, Abbas. "Hatıralarla Sıbyan Mektepleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 125-135.

Çimen, Adnan. "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14/3 (2012), 183-216.

Çoruh, Haydar. "Erzurum'daki Türk ve Ermeni Nüfusu Gösteren 1847 Tarihli Nüfus Defteri". *Ermeni Araştırmaları* 6 (Yaz 2002), 95-115.

Dalgın, Nihat. "Mürâhık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/40-41. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara: Doğuş Matbaası, 1970.

Dollma, Merita. *Trevat Shqiptare (Albanian Regions).* Tirana: Dajti Yayın Evi, 2008.

Dönmez, İbrahim Kâfi. "Cünûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/125-129. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

El-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldan* çev. Mustafa Fayda. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*. XV Cilt. sad. Zuhuri Danışman, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1971.

Evliya Çelebi. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. X Cilt. haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2011.

Evliya Çelebi. *Tam Metin Seyahatnâme.* X Cilt. İstanbul: Tasvir Matbaası, 1985.

Fendoğlu, H. Tahsin. *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.

Fiçori, Ramiz. *Mati dhe Matjanet ne Rrjedhen e Historise.* Tirane: İlar Yayınları, 2010.

Gövsa, İbrahim Alaettin. *Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük).* V cilt. İstanbul: İskit Yayınevi, ts.

Gül, Abdülkadir. "Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)" *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17/ 1-2 (2013), 1-29.

Gümüşçü, Osman. – Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Köy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/85-87. Ankara: TDV Yayınları, 3.Basım, 2019.

Güneş, Mehmet. "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili". *Akademik Bakış* 8/15 (Kış 2014), 221-240.

Güran, Tevfik. *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998.

Halaçoğlu, Yusuf. *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 4.Basım, 1998.

İnalcık, Halil, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 2.Basım, 1987.

İnalcık, Halil. "Cizye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/45-48. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

İnalcık, Halil. "Eyalet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/548-550. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

İşbilir, Ömer. "Mekkâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/554-555. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Kaçeli, Behar. *Osmanlı Döneminde Tiran (XIX. Yüzyıl).* Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kalaycı, İsa – Kızılkaya, Oktay. "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/18 (2012), 361-378.

Kanar, Mehmet. *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü.* İstanbul: Derin Yayınları, 2005.

Karakaş, Mehmet. *Tanzimat Dönemi Aşar Vergisi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Karataş, Ali İhsan. *Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı –Bursa Örneği*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2009.

Karpat. H. Kemal. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal özellikleri*. çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Kavalçalan, Enes. "Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokaster) İlindeki Tekkeler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 100 (Kış 2021), 181-210.

Kavalçalan, Enes. *Arnavutluk'un Ergiri İlinde Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Kiel, Machiel. "Ergirikasrı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 11/298-299. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Kodaman, Bayram. *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi.* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, haz. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 18. Basım, 2009.

Maydaer, Saadet. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da bir Semt "Hisar".* Bursa: Emin Yayınları, 1.Basım, 2009.

Mccarthy, Justin. *Vdekje dhe Debim Spastrimi Etnik i Myslimaneve Osman 1821-1922.* çev. Arjol Guni, Tirane: ALSAR Yayınları, 2015.

Örenç, Ali Fuat. "Mutasarrıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/377-379. Ankara: TDV Yayınları, 2006.

Özgişi, Tunca. "Osmanlı Devletinin Balkanlarda Birlikte Yaşama Kültürünü Geliştirmek için Uyguladığı Politikalara Örnekler". *İnternational Journal of Social Science* 26 (Yaz 2014), 345-356.

Pamuk, Bilgehan. *Osmanlı Döneminde Arnavutluk, Balkanlar El Kitabı*. haz. Osman Karatay – Gökdağ, III Cilt. Ankara: Karam & Vadı yayınları, 2006.

Rıza, Emin. *Qyteti- Muze i Gjirokastres*. Tirana: 8 Nentori Yayın Evi, . Basım, 1981.

Sulaj, Ervis. *Osmanlı Döneminde Mat Kazası (IX. Yüzyıl).* Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Sürücü, Muhammed Salih, "Vaz' İlmi ve "El-'Ucâletü'r-Rahmiyye" (İnceleme ve Değerlendirme)". *Amasya İlahiyat Dergisi* 13 (2019), 557-590.

Şahin, İlhan. "Nahiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/306-308. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Şahin, İlhan. “Sancak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 36/97-99. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Şemseddin Sami. *Kâmûs-i Türkî.* tah. Ahmet Cevdet, İstanbul: İkdâm matbaası, 1317

Şemseddin Sami. *Kâmûsü'l-'A'lâm.* VI Cilt. İstanbul: Mihran Matbaası, 1898.

Şimşek, Kamuran. “Osmanlı Devletinde Engelliler için Kullanılan Tabir, Lakap ve Sıfatlar”. *Belgi Dergisi* 2/15 (Kış 2018), 728-740.

Şimşek, Muttalip, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Taşra Teşkilatında Nahiye Yönetimi: Kıreli Örneği”. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2, (2017), 53-75.

Taşdemir, Esmer. *II. Meşrutiyet Döneminde Erzurum Vilâyeti'nde Cinayet Suçları ve Failleri (1912-1917).* Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Taşkın, Ünal. “Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2008), 343-364.

Yılmaz, Yiğit. “Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Vergi Denetimi”. *Vergi Raporu* 232 (Ocak 2019), 11-22.

https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enTR995TR995&source=univ&tbm=isch&q=gjirokastra+ne+harte&fir=et2tipe87MGtKM%252Cg_E6nlj0l193xM%252C_%253BGGxHhTgBF0RxrM%252CnBGlqdvkHxn8RM%252C_%253BcdO-oEu6yM1NBM%252CYYD-cUBlZtS4QM%252C_%253B75AjLQwz88YySM%252CxaKDjqxJzmklDM%252C_%253BWKZuNQQuna2uEM%252Cuh7Rp2xaqxyt_M%252C_%253BBeb701IfAdCs-M%252CylV2fTcDwK5KhM%252C_%253BZ1Mp5PbtikozEM%252CbHijJfOcmt-nHM%252C_%253BDhODRQ1qIiejGM%252CUda_roZ_RWcsYM%252C_%253BeAEIAiouIQt6JM%252CfqxAM1lZubffcM%252C_%253B3MA

W3auDIGVA-M%252C4kX0J9uPHNnQNM%252C_&usg=AI4_-kTKDDUc-PKYIwr2U9O0zyQ2k5vQWQ&sa=X&ved=2ahUKEwiBk9zk3Pb4AhUXVPEDHdAxAxkQjJkEegQIAxAC&biw=1366&bih=600&dpr=1 (15.07.2022)

https://www.google.com/search?q=gjirokastra+foto&rlz=1C1GCEA_enTR995TR995&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjr_O7I2fb4AhXgX_EDHchFA78Q_AUoAnoECAEQBA&biw=1366&bih=600 (15.07.2022)

EKLER

Ek. 1. Arnavutluk haritasında Ergiri (Gjirokastra)[528]

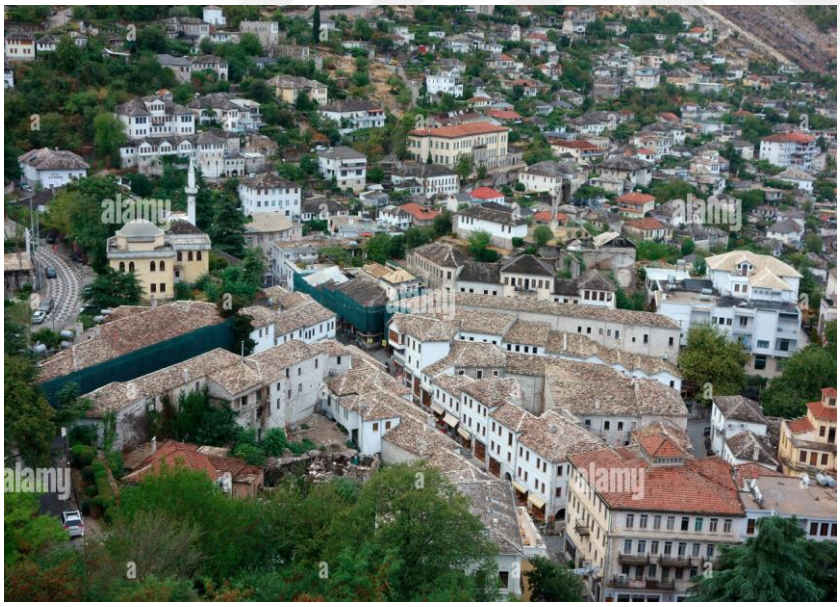

[528] https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enTR995TR995&source=univ&tbm=isch&q=gjirokastra+ne+harte&fir=et2tipe87MGtKM%252Cg_E6nlj0l193xM%252C_%253BGGxHhTgBF0RxrM%252CnBGlqdvkHxn8RM%252C_%253BcdO-oEu6yM1NBM%252CYYD-cUBlZtS4QM%252C_%253B75AjLQwz88YySM%252CxaKDjqxJzmklDM%252C_%253BWKZuNQQuna2uEM%252Cuh7Rp2xaqxyt_M%252C_%253BBeb701IfAdCs-M%252CylV2fTcDwK5KhM%252C_%253BZ1Mp5PbtikozEM%252CbHijJfOcmt-nHM%252C_%253BDhODRQ1qIiejGM%252CUda_roZ_RWcsYM%252C_%253BeAEIAiouIQt6JM%252CfqxAM1lZubffcM%252C_%253B3MAW3auDIGVA-M%252C4kX0J9uPHNnQNM%252C_&usg=AI4_-kTKDDUc-PKYIwr2U9O0zyQ2k5vQWQ&sa=X&ved=2ahUKEwiBk9zk3Pb4AhUXVPEDHdAxAxkQjJkEegQIAxAC&biw=1366&bih=600&dpr=1 (15.07.2022)

Ek. 2. Ergiri'den evler örneği[529]

Ek. 3. Ergiri'den bir kare[530]

[529] https://www.google.com/search?q=gjirokastra+foto&rlz=1C1GCEA_enTR995TR995&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjr_O7I2fb4AhXgX_EDHchFA78Q_AUoAnoECAEQBA&biw=1366&bih=600 (15.07.2022)

[530] https://www.google.com/search?q=gjirokastra+foto&rlz=1C1GCEA_enTR995TR995&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjr_O7I2fb4AhXgX_EDHchFA78Q_AUoAnoECAEQBA&biw=1366&bih=600 (15.07.2022)

Ek. 4. Zal Tekkesinden kareler (Teqja e Zallit)

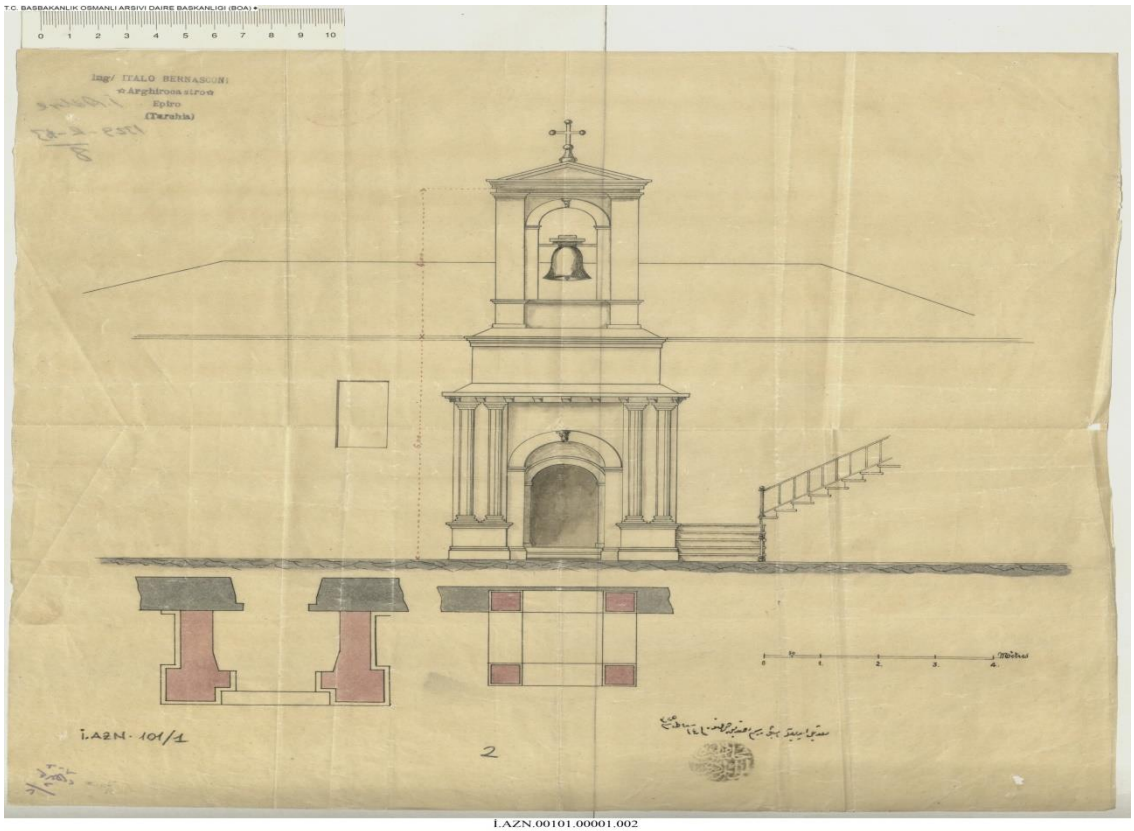
Ek. 5. Nepravişte köyünün Tekkesi (Teqja e Nepravishtes)

Ek. 6. Ali Hormova Tekkesi

Ek. 7. Eski Pazar Mahallesi'ndeki Rum Kilisesi[531]

[531] BOA, İ.AZN, 101/ 1